

**“ОЙН САНД ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ГОЛОМТ,
ТАРХАЛТЫГ ТОГТООХ СУДАЛГАА ХИЙХ”
ОйГ/202303002 ТООТ ТЕНДЕР БАГЦ 2.**

ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН ТАЙЛАН

© Энэхүү тайланг ойн газрын зөвшөөрөлгүй хэвлэх, түгээх, хуулбарлахыг хориглоно.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ ОЙ ГАЗАРТ

Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг Улаанбаатар хотын ногоон бүс, БогдХан уулын ДЦГ, Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд тархсан хөнөөлт шавжийн тооны нягтшлыг тогтоох судалгаа, тэмцэх арга хэмжээ явуулах талбай сонгох, тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцох, мониторингийн судалгааны зөвлөх үйлчилгээний ажлын явцын тайланг танилцуулж байна.

ХЭНТИЙ, ДОРНОД, ТӨВ АЙМАГ, УЛААНБААТАР ХОТЫН НОГООН БҮС, БОГД ХАН
УУЛЫН ДЦГ, ГОРХИ, ТЭРЭЛЖИЙН БЦГ-ЫН ОЙН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН БИОЛОГИ,
ЭКОЛОГИЙН ОНЦЛОГ, ТАРХАЛТ, НЯГТШЛЫГ ТОГТООХ, ТЭМЦЛИЙН АЖИЛ
ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙГ, СОНГОХ, ТЭМЦЛИЙН АЖЛЫН ҮР ДҮНГ ТООЦОХ,
МОНИТОРИНГИЙН СУДАЛГАА ХИЙХ АЖЛЫН ЯВЦЫН ТАЙЛАН

НЯМЫН ӨНДӨР ХХК

АХЛАХ СУДЛААЧ:

Д.ГАНБАТ

БИОЛОГИЧ, ОЙН ШАВЖ СУДЛААЧ, БИОЛОГИЙН УХААНЫ МАГИСТР.

СУДЛААЧИД:

Б.МӨНХЦЭЦЭГ

БИОЛОГИЧ, ШАВЖ СУДЛААЧ. БИОЛОГИЙН УХААНЫ ДОКТОР

Г.БАТСАЙХАН. ОЙН АЖ АХУЙН ИНЖЕНЕР, ХААУ-НЫ ДОКТОР.

О.ЛХАГВАЖАРГАЛ. ОЙН АЖ АХУЙН ИНЖЕНЕР

Д.ЧИМЭГСАНАА. ОЙН МЭРГЭЖИЛТЭН, ЕРӨНХИЙ ИНЖЕНЕР

АГУУЛГА

ОРШИЛ

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ХЭСЭГ

- 1.1. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ЗОРИЛГО
- 1.2. АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭХ ҮЕ ШАТ
 - ҮЕ ШАТНЫ АЖЛЫН ХУВААРЬ
 - АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ АЖИЛЛАХ ХУВААРЬ
- 1.3. СУДАЛГААНЫ АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭСЭН ХУГАЦАА
- 1.4. СУДАЛГААНЫ АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭСЭН ГАЗАР НУТАГ, ХЭМЖЭЭ
 - Судалгаа хийгдсэн цэгүүд, байршил

ХОЁР. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

- 2.1. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ТӨРӨЛ ЗҮЙЛ, ТАРХАЛТЫГ ТОГТООХ АЖЛЫН АРГА ЗҮЙ, ХЭРЭГЛЭГДСЭН БАГАЖ, МАТЕРИАЛ
- 2.2. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫГ ГҮЙЦЭТГЭСЭН БАГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
 - АЖЛЫН ХУВААРИЛАЛТ, МЭРГЭЖИЛТНҮҮДИЙН ШААРДЛАГАТАЙ ЧАДВАРЫН ТҮВШИН
- 2.3. ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, АЖЛЫН ХЭМЖЭЭ

ГУРАВ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮР ДҮН

- 3.1. СУДАЛГААНЫ ХУГАЦААНД БҮРТГЭГДСЭН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ЗҮЙЛИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН
- 3.2. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ТАРХАЛТ, ТООНЫ НЯГТШИЛ, ТАРХАЛТЫН ЦЭГҮҮД, ТЭМЦЛИЙН АЖИЛ ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙ

ТЭМЦЛИЙН АЖИЛ ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙ СОНГОХ ХАВРЫН СУДАЛГАА

- Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ, Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт
- Хэнтий, Дорнод, Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт

ТЭМЦЛИЙН АЖИЛ ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙ СОНГОХ НАМРЫН СУДАЛГАА

- Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ, Богд Хан ДЦГ-ын уулын ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт
- Хэнтий, Дорнод, Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт

ДӨРӨВ. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ГОЛОМТ, ТАРХАЛТТАЙ ТАЛБАЙГ ТОГТООХ, ТЭМЦЭЛ АЖИЛ ШААРДЛАГАТАЙ ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭГ ТОГТООСОН АЖЛЫН ҮР ДҮН

ТАВ. ТЭМЦЛИЙН АЖЛЫН ҮР ДҮНД ХИЙСЭН МОНИТОРИНГИЙН СУДАЛГАА

1. Улаанбаатар хотын ногоон бүсийн ойн санд тэмцэл хийсэн ажлын явц, үр дүн
2. Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн санд тэмцэл хийсэн ажлын явц, үр дүн
3. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ы ойн санд хийсэн ажлын явц үр дүн
4. Тосон бэлдмэл туршсан ажлын явц

ЗУРГАА. ДҮГНЭЛТ

ДОЛОО. АШИГЛАСАН НОМ, ЗҮЙ

ОРШИЛ

Манай улсад ойн хөнөөлт шавж, өвчний тархалтыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох ажил хийгдсэний дүнд навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай 740.1 мянган га, үүнээс голомт үүссэн талбай 591.1 мянган га байгаа нь тогтоогджээ [Ойн хөнөөлт шавж, өвчний тархалтыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох тоймчилсон судалгаа-2016. Ойн судалгаа, хөгжлийн төв].

Хөнөөлт зүйлийн хамгийн их тархалт, голомт бүхий аймгуудад Сэлэнгэ, Хөвсгөл, Архангай, Завхан, Хэнтий аймгууд ордог ба судалгааны дүнгээр Баруун Хангайн хошууны тайгархаг бүслүүр, Төв Хангайн хошууны тайгажуу бүслүүр, Баруун Хэнтийн хошууны тайгархаг бүслүүрийн ойн сан хөнөөлт шавжид их өртөж, тархалт элбэгшил өндөр байдаг. Хөнөөлт зүйлийн голомт талбай тайга, тайгажуу ой, тайгархаг ойн бүслүүрийн 1000-2400 метрийн өндрийн бүслүүрт 535.2 мянган.га-д (90.5%) тохиолддог. Хортон шавжийн тархалтын судалгааны ажил жил бүр 15-19 аймгийн ой бүхий сумдуудын нутагт хийгддэг ба бид зүүн бүсийн Хэнтий, Дорнод аймаг, Төв аймаг, Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлж, Богдхан уулын ойн санд хөнөөлт зүйлийн тархалтын тандалтын судалгааг гүйцэтгэлээ.

Нийслэлийн ногоон бүсэд тэмцлийн ажил явуулах талбай сонгох судалгааны ажлыг тогтмол гүйцэтгэж ирсэн байдаг ба тухайлбал 2013 онд Улаанбаатар хотын ногоон бүс, Богдхан уулын ДЦГ-ийн ойн сангийн 53.8 мянган га буюу нийт 2.236.9 мянган га, 2014 онд 2.259.0 мянган га, 2015 онд 5 мянган га буюу нийт 2.009. мянган га, 2016 онд 2.607.4 мянган га, 2017 онд 2.981.5 мянган га, 2021 онд 80.0 мянган га ойн сан судалгаанд хамрагджээ. Харин 2023 онд мөн 81,4 мянган га ойн сан судалгаанд хамрагдлаа.

2023 онд бид 2 аймгийн 11 сум, Улаанбаатар хотын ногоон бүсийн ой, Богд Хан уулын ДЦГ, Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ын 409,514 мян.га ойн сангийн талбайд навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай 126,487 га илрүүлж, хөнөөлийн голомт үүссэн газрын хортны тархалтыг хязгаарлах, тоо толгойн нягтшилтыг бууруулах 2024 онд тэмцлийн ажил зайлшгүй явуулах шаардлагатай 42,425 га байгааг тогтоож ажиллаа.

Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролыг эхэн үед нь илрүүлэх суурин цэгүүдийг байгуулан тогтмол судалгаа хийх, тэмцлийн ажилд химийн бодисын хэрэглээнээс бүрэн татгалзаж, бактерийн бэлдмэл хэрэглэх болон байгаль орчинд халгүй арга, технологийг нэвтрүүлснээр ойн хөнөөлт шавжийн байгалийн зохицуулагч шимэгч, махчин шавжууд хамгаалагдаж, байгалийн тэнцвэрт байдал хадгалагдах нь ой хөнөөлт шавж, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх ажлын үр дүн юм.

Гэрээт ажил гүйцэтгэх хугацааны үед ойн хөнөөлт шавжийн голомт үүсгэсэн талбайн хэмжээ өмнөх оныхтой харьцуулахад зонхилох эрвээхэй тархалт ахисан түвшинд байгаа бөгөөд цаашид цаг уурын болон бусад хүчин зүйлээс шалтгаалан зарим зүйлийн хөнөөлт шавжийн голомт үүссэн талбайн хэмжээ Баруун, Зүүн Хэнтийн хошууны тайгархаг бүслүүрийн өсөх чиг хандлагатай байна.

НЭГ: ЕРӨНХИЙ ХЭСЭГ

1.1. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ЗОРИЛГО

1. Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг Улаанбаатар хотын ногоон бүс, БогдХан уулын ДЦГ, Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд тархсан хөнөөлт шавж, өвчний төрөл зүйл, тархалт, нягтшлыг тодорхойлох
2. Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг Улаанбаатар хотын ногоон бүс, БогдХан уулын ДЦГ, Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд тархсан хөнөөлт зүйлийн эсрэг тэмцлийн ажил гүйцэтгэх талбай сонгох

1.2. АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭХ ҮЕ ШАТ

Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг Улаанбаатар хотын ногоон бүс, БогдХан уулын ДЦГ, Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн хөнөөлт шавж, өвчний судалгаа хийх, тэдгээртэй тэмцэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах эрх авсан хуулийн этгээд НЯМЫН ӨНДӨР ХХК нь дээрх газар нутгийн ойн санд тархсан ойн хөнөөлт шавж, өвчний биологи экологийн онцлог, тархалт, нягтшлыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг тодорхойлон сонгох, тэмцлийн ажлын үр дүнгийн мониторингийн судалгааг 2023 оны 06 дүгээр сарын 10-ний өдрөөс 10 дугаар сарын 10-ны өдрийн хооронд гүйцэтгэнэ. Зөвлөх үйлчилгээний ажлын гүйцэтгэх хугацааг төлөвлөн дараах хүснэгтээр харуулав (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. Зөвлөх үйлчилгээний ажлын гүйцэтгэх хугацаа

Ойн санд ойн хөнөөлт шавжийн биологи, экологийн онцлог, тархалт, нягтшлыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох, тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцох мониторингийн судалгаа хийх Ажлын төлөвлөгөөний төсөл 2023 (6-р сарын 10-нээс 2023 оны 10-р сарын 10)	Захирал (ЗА) Д.Ганбат Ерөнхий инженер (ЕИ) Г.Батсайхан Ойн шавж судлаач (ОШС) Б.Мөнхцэцэг Ойн аж ахуйн инженер(ОИ) О.Лхагважаргал Ойн мэргэжилтэн (ОМ)Д.Чимэгсанаа									
	Тайлан гаргах	Сарууд				Хэн хариуцах				Хугацаа
	4	5	6	7	8	9	10			
БЭЛТГЭЛ АЖИЛ										
• Арга зүйн дагуу ажлыг төлөвлөх								ЗА, ОШС	VI/5-VI/15	
• Ойн санд хийх ажлын судалгааны маршрут, гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө боловсруулах								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ	VI/15-VI/25	
МОНИТОРИНГИЙН СУДАЛГАА ХИЙХ АЖИЛ										
• Ойн санд тархсан, ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, нягтшилыг тогтоох,								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ	VI/05-VI/15	
• Зарим хөнөөлт зүйлийн биологи, экологийн онцлогийг судлах,								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ	VI/05-X/10	
• Ойн өвчний ажиглалт хийх								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ,(ОИ)	VI/05-IX/20	
• Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох,								ЗА, ЕИ, ОШС,(ОИ)	VI/20-VI/20 VII/15-VIII/25	
• Феромонт урхи тавих								ЗА, ЕИ, ОШС,(ОИ)	VII/15	
• Тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцох								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ	VI/15-VI/25 VII/25-IX/20	
• Явцын тайлан өгөх								ЗА, ЕИ, ОШС, ОМ	VI/10-VI/15	
МАТЕРИАЛ БОЛОВСРУУЛАХ										
• Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрдлийг тодорхойлох								ЗА, ОШС	VI/15-IX/15	
• Ойн өвчнийг тодорхойлох								ЗА, ОШС(ОИ)	VII/5-IX/10	
• Шавжид нэрвэгдсэн моддын диаметрийн өсөлтийг тодорхойлох								ЕИ, ОМ	VIII/25-IX/10	
• Феромонт урхинд баригдсан шавжийг тодорхойлох								ЗА, ОШС	VIII/25-IX/25	
• Судалгааны үр дүнд тулгуурлан нийслэлийн ногоон бүсийн ойд авч хэрэгжүүлэх ой хамгааллын арга хэмжээг төлөвлөх								ЗА, ЕИ, ОШС,(ОИ)	VI/25-X/10	
ТАЙЛАН БИЧИЖ, ХҮЛЭЭЛГЭН ӨГӨХ АЖИЛ										
• Тайлан бичиж боловсруулах; Хүлээлгэж өгөх								ЗА, ЕИ, ОШС,ОМ	X/10-X/15	

Хүснэгт 2. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ АЖИЛЛАХ ХУВААРЬ

д/д	Нэр	Албан тушаал	Тайлан гаргах	Сарууд (хөндлөн зураасаар тэмдэглэх)								Сараар
				4	5	6	7	8	9	10	11	
1	Б.Мөнхцэцэг	Багийн ахлагч. Биологич, шавж судлаач. Доктор PhD			Yellow							7 сар
2	Г.Батсайхан	Ойн инженер Доктор PhD			Blue							7 сар
3	Д.Ганбат	Ойн шавж судлаач		Green								7 сар
4	О.Лхагважаргал	Ойн инженер			Green	Green		Green	Green	Green	Green	6 сар
5	Д.Чимэгсанаа	Мэргэжилтэн			Red			Red			6 сар	

Хүснэгт 3. ҮЕ ШАТНЫ АЖЛЫН ХУВААРЬ

А. Ажлын талбайд хийх шинжилгээ, судалгаа

	Үйл ажиллагаа (ажлууд)	Зөвлөхийн үйлчилгээ эхлэх болон гүйцэтгэх сарууд											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Бэлтгэл ажил												
	Ажлын төлөвлөгөө, хөтөлбөр боловсруулах												
	Үе шатны ажлын хуваарь гаргах												
	Зөвлөх үйлчилгээг гүйцэтгэх аргачлалыг сонгох, танилцуулга бэлтгэх												
	Өмнөх жилүүдийн тайлан, материалтай танилцах												
	Багаж материал бэлтгэх (дээж авах сав, сачок, тоолуур, хямсаа, GPS, зургийн аппарат, дээжний уут, бийр, залуур зүү, скапель, шавжийн зүү, соруул)												
	Эм урвалж бэлтгэх (унтуулагч, хадгалагч бодис, ариутгалын бодис)												
	Хөдөлмөр хамгааллын хэрэгсэл бэлтгэх (маск, бээлий, малгай)												
2	Хээрийн судалгааны ажил												
	А.Хээрийн нөхцөлд байрлах майхан, гал тогооны хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах												
	Б.Хээрийн судалгааны ажилд гарах; Дээж материал цуглуулах, тооллого тооцоо хийх, тархалтын зураг гаргах, тэмцлийн ажил гүйцэтгэх голомт талбай сонгох, гүйцэтгэсэн ажлын акт үйлдэх, фото зураг авах												
	Ойн хөнөөлт шавжийн	1.Судалгаанд хамрагдсан газар нутгийн ойн санд тархсан хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрдлийг гаргах, тодорхойлох ажлын хүрээнд 2023 оны 06.10-06.20	-Нэг хэсэглэл буюу 500 га хүртэлх талбайд нэг дээж талбай сонгон хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрэлдэхүүнийг тодорхойлох зорилгоор дээж цуглуулах <i>(Уусмалд болон хатаадас бэлтгэх аргаар) Шааж цуглуулах, боловсруулах, хадгалах стандартын хүрээнд, MNS 6724:2018</i>										
		2.Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын талбайн хэмжээг гаргах ажлын хүрээнд	-Хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрдлийг идэш тэжээлийн ангилалд оруулж жагсаалт гаргана										
			-Хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн хэмжээг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан аймаг, сумын хэмжээнд хэсэглэл, ялгарлаар тооцож гаргах										
			-Тархалт элбэг, хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн зураглал хийх,										

	<p>6.Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын талбайн хэмжээг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан аймаг, сумын хэмжээнд гаргах 2023 оны 06.25-10.15</p>				
	<p>7.2024онд хөнөөлт зүйлтэй тэмцэл явуулах төлөвлөгөө боловсруулах 2023 оны 10.15-10.25</p>	<p>1.Агаарын хөлгөөр тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг</p>	<i>Ой зохион байгуулалтын материалаар;</i>		
		<p>2.Автомашин дээр тоноглогдсон ширшигч тоног төхөөрөмж, үүргийн шүршигч ашиглан тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг</p>			
		<p>3.Механик аргаар тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг</p>			
		<p>4.Гэрлэн урхи, феромонт урхи, наалдуулагч бүслүүр тавих шаардлага бүхий газар нутгийг тодорхойлж гаргах</p>			
<ul style="list-style-type: none"> Хэнтий аймгийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа хийх <ol style="list-style-type: none"> Хэнтий, Батширээт – 25000 га Хэнтий, Баян-Адрага- 20000 га Хэнтий, Биндэр- 28000 га Хэнтий, Дадал- 35000 га Хэтний, Өмнөдэлгэр- 12000 га Хэнтий, Норовлин- 5000 га Хэнтий, Цэнхэрмандал 40000 га Нийт 165000 га 					
<ul style="list-style-type: none"> Дорнод аймгийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа <ol style="list-style-type: none"> Дорнод, Баяндун- 6000 га Дорнод, Баян-уул- 8500 га Дорнод, Дашбалбар- 3000 га Нийт 17500 га 					
<ul style="list-style-type: none"> Улаанбаатар хотын ногоон бүс, Богдхан уулын ДЦГ, Горхи-Тэрэлжийн БЦГ-ын ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа хийх <p>-Улаанбаатар хотын ногоон бүс- 70000 га -Горхи, Тэрэлжийн БЦГ- 15000 га</p>					
<ul style="list-style-type: none"> Төв аймгийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа хийх <ol style="list-style-type: none"> Төв, Батсүмбэр-33000 га Төв, Борнуур-10000 га Төв, Баяндэлгэр- 10000 га Төв, Мөнгөнморьт- 20000 га Төв, Баянчандмань- 6000 га Төв, Жаргалант- 5000 га Төв, Эрдэнэ- 28500 га нийт 112500 га 					

1.4. СУДАЛГААНЫ АЖИЛ ГҮЙЦЭТГЭСЭН ХУГАЦАА

Ойн навч шилмүүсний хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрдэл, тоо толгой, зонхилон тархсан хөнөөлт зарим зүйлийн биологи-экологи ажиглалт, тархалт, тэмцэл хийх талбайн хэмжээ, газрын байршлыг тогтоох судалгааны ажлыг 2023 оны 06 сарын 05 -наас 07 сарын 20 хооронд хийж гүйцэтгэв.

1.5. СУДАЛГАА ХИЙГДСЭН ГАЗАР НУТАГ, ХЭМЖЭЭ

1. Хэнтий аймгийн ойн сан бүхий 7 сумын нутаг: **11 5549** га ойн сан (Батширээт Баян-Адрага Биндэр Дадал Норовлин Өмнөдэлгэр Цэнхэрмандал)
2. Төв аймгийн ойн сан бүхий 4 сумын нутаг: **60400** га ойн сан (Батсүмбэр, Эрдэнэ, Мөнгөнморьт, Баяндэлгэр)
3. УБ хотын ногоон бүсийн **28246** га ойн сан
4. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн **12000** га ойн сан
5. Богд Хан уулын **13000** га ойн сан

Зураг 1. Өвөр Хадатын ам, Сэлх. 2023 оны 07 сарын 10

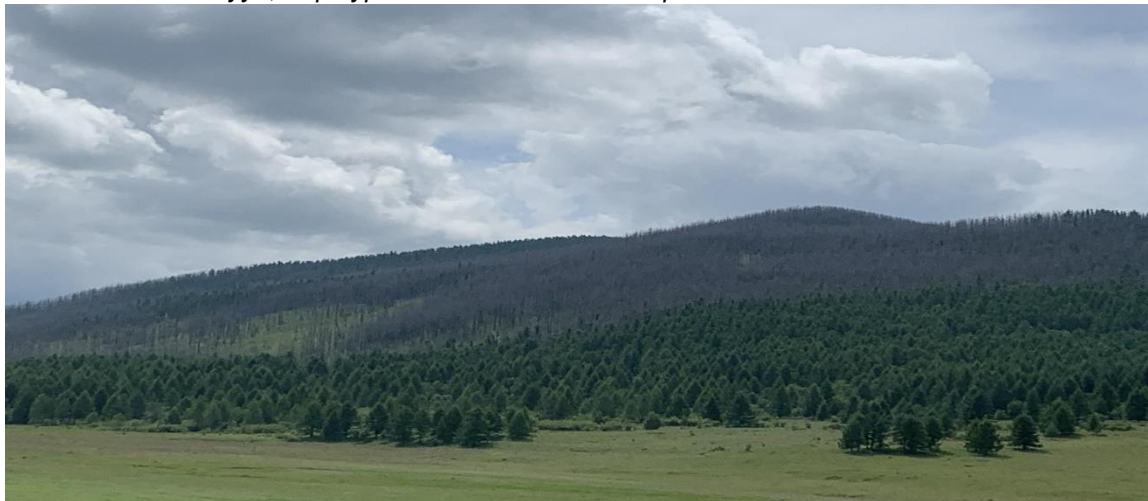
2. Богд Хан уул, Төр хурхын ам 2023 оны 07 сарын 14

*Ы
н ам.2023 оны 07 сарын 14*

*а
н уул, Төр хурхын ам 2023 оны 07 сарын 5*

ан уул, Чулуут 2023 оны 07 сарын 8

Судалгаа хийгдсэн цэгүүд, байршил

Судалгаа, тэмцлийн ажлын мониторингийн ажил Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг, Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ, Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн сан бүхий 133 цэгт хийгдэв (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. Нийслэлийн ногоон бүсэд судалгаа хийгдсэн газар, байршил

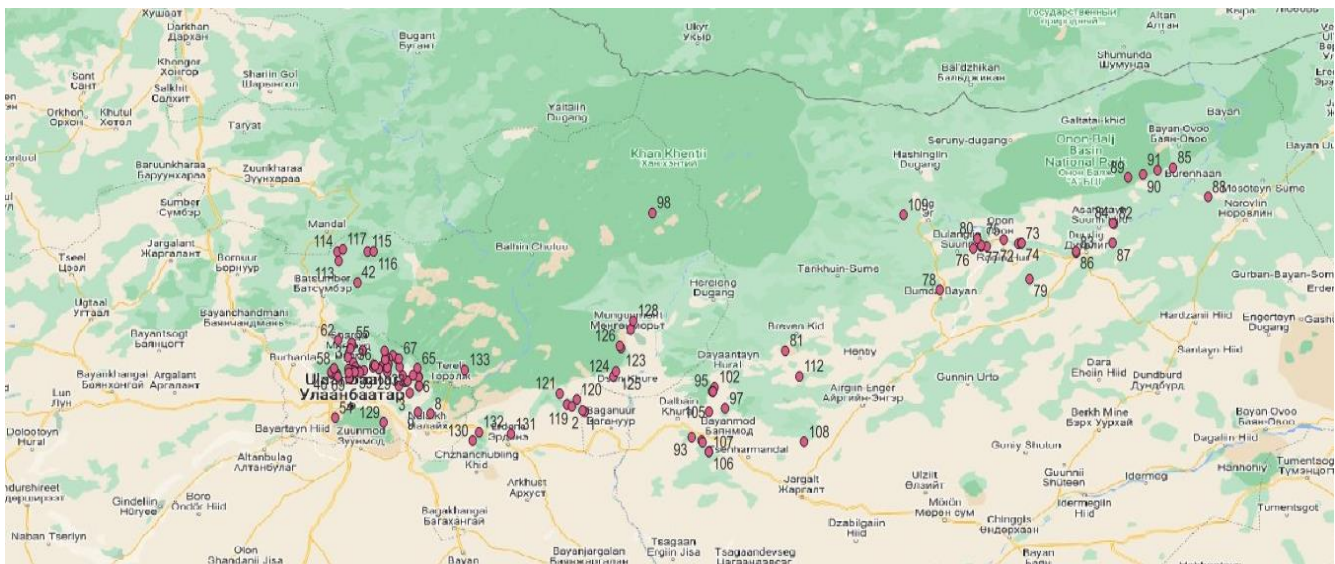
			*		"		*	'	"		ДТД
1	Багануур	Нарийны ам	47	51	40	47.86111111	108	14	6	108.235	1510
2	Багануур	Нүхэн зараа	47	52		47.86666667	108	13	21.4	108.2226111	1480
3	Гацуурт	Хуандай (Хадат)	47	56	36.3	47.94341667	107	14	11.2	107.2364444	1571
4	Гацуурт	Шижирийн даваа	48	0	50	48.01388889	107	17	19	107.2886111	1658
5	Гацуурт	Шижирийн даваа	48	0	41.7	48.01158333	107	17	16.2	107.2878333	1661
6	Гацуурт	Хуандай (Нүүрстэй)	47	58	25.6	47.97377778	107	17	19	107.2886111	1865
7	Гацуурт	Хуандай (Нүүрстэй)	47	58	25.6	47.97377778	107	17	27.8	107.2910556	1780
8	Гацуурт	Дээндий	47	51	12.4	47.85344444	107	21	19.7	107.3554722	1649
9	Гацуурт	Дээндий	47	51	36.3	47.86008333	107	17	0.7	107.2835278	1455
10	Гацуурт	Хуандай (Харанхуй)	47	0	39	47.01083333	107	18	45.1	107.3125278	1832
11	Гацуурт	Шар хоолой (Бэрхийн ар)	47	59	36.9	47.99358333	107	12	27.4	107.2076111	1600
12	Гацуурт	Шар хоолой (Найман шарга)	47	59	43.7	47.99547222	107	13	19.3	107.2220278	1647
13	Гацуурт	Шар хоолой (Найман шарга)	47	59	45.5	47.99597222	107	13	25.9	107.2238611	1658
14	Гацуурт	Шар хоолой (Хангалын эх)	47	3	42.9	47.06191667	107	17	2.2	107.2839444	1925
15	Гацуурт	Шар хоолой	47	4	14.9	47.07080556	107	14	16	107.2377778	1780
16	Гацуурт	Бага шар хоолой	48	1	8	48.01888889	107	11	45.3	107.1959167	1620
17	Гацуурт	Шар хоолой (Салхит)	47	3	28	47.05777778	107	14	44.7	107.24575	1715
18	Гацуурт	Шар хоолой (Шивэрт)	47	4	7.7	47.06880556	107	10	48.7	107.1801944	1959
19	Улиастай	Баянголын эх	48	5	38.7	48.09408333	107	9	43.2	107.162	1687
20	Улиастай	Богины ам	48	6	25.9	48.10719444	107	8	23.3	107.1398056	1861
21	Улиастай	Ар тарвагатай	48	5	37.2	48.09366667	107	7	3.1	107.1175278	1687
22	Улиастай	Өвөр тарвагатай	48	5	19.6	48.08877778	107	5	54.5	107.0984722	1670
23	Улиастай	Өвөр тарвагатай	48	5	55.9	48.09886111	107	5	57.9	107.0994167	1744
24	Улиастай	Шарын амны баруун	48	3	28.2	48.05783333	107	4	25.7	107.0738056	1578

		хойд									
25	Улиастай	Бөөгийн гацаа	48	2	59.9	48.04997222	107	3	35.1	107.05975	1510
26	Улиастай	Бөөгийн гацаа	48	2	51.6	48.04766667	107	3	36.7	107.0601944	1497
27	Бэлх	Хадат вилла	48	3	23.2	48.05644444	107	1	39.3	107.0275833	1838
28	Бэлх	Хадатын даваа	48	3	59.9	48.06663889	107	1	55.1	107.0319722	1913
29	Шар хоолой	Хадатын даваа	48	2	5.2	48.03477778	107	6	31.2	107.1086667	1636
30	Шар хоолой	Бумбатын ар	48	3	32.4	48.059	107	6	31.5	107.10875	1658
31	Шар хоолой	Бумбатын ар	48	4	12.2	48.07005556	107	6	43.4	107.1120556	1826
32	Шар хоолой	Бумбатын ар	48	4	6	48.06833333	107	6	50	107.1138889	1806
33	Улиастай	Шарын ам	48	3	13.8	48.05383333	107	6	31.2	107.1086667	1603
34	Шадивлан	Ойн жим	48	0	27.6	48.00766667	106	53	48.7	106.8968611	1530
35	Шадивлан	Ойн жим	48	0	27	48.0075	106	53	35.3	106.8931389	1535
36	Шарга морьт, хуурай мухар	-	48	4	8.1	48.06891667	106	54	59.1	106.9164167	1535
37	Шарга морьт, хуурай мухар	Хуурай мухар хад	48	4	34.5	48.07625	106	54	52.5	106.9145833	1580
38	Гоодой	Даваа	48	3	22.8	48.05633333	106	55	34.4	106.9262222	1542
39	Гоодой	-	48	2	19.8	48.03883333	106	55	25.1	106.9236389	1465
40	Гоодой	Дээд эх	48	2	20.7	48.03908333	106	57	3.1	106.9508611	1685
41	Сэлх	-	48	2	31.2	48.042	106	58	31.7	106.9754722	1646
42	Хотын ногоон бүс	Ар гүнт	48	24	90.6	48.42516667	106	56	19.2	106.9386667	
43	Хотын ногоон бүс	Бага баян	48	9	9.1	48.15252778	106	54	34.1	106.9094722	1629
44	Хотын ногоон бүс	Баруун салаа	48	1	40.2	48.02783333	106	47	24	106.79	1629
45	Хотын ногоон бүс	Баянголын ам	48	2	85.9	48.05719444	107	10	43.2	107.1786667	1448
46	Хотын ногоон бүс	Баян-Уул	48	2	9.1	48.03586111	106	47	18.7	106.7885278	
47	Хотын ногоон бүс	Баян хайрхан	48	1	42.9	48.02858333	106	49	15.3	106.8209167	1563
48	Хотын ногоон бүс	Бэлх	48	2	1.9	48.03386111	106	57	6.7	106.9518611	1600
49	Хотын ногоон бүс	Гоодой	48	2	29.6	48.04155556	106	54	55.4	106.9153889	1600
50	Хотын ногоон бүс	Жаргалантын ам	47	18	33.3	47.30925	101	55	95.9	101.9433056	1600
51	Хотын ногоон бүс	Жигжид	48	2	51.5	48.04763889	106	53	10.6	106.8862778	1600
52	Хотын ногоон бүс	Зуунмод	48	2	5.6	48.03488889	106	55	23	106.9230556	1600
53	Хотын ногоон бүс	Зүүнсалаа	48	1	21.2	48.02255556	106	48	59.2	106.8164444	1600
54	Хотын ногоон бүс	Их бага Эрэн	47	49	69.6	47.836	106	48	40	106.8111111	1600
55	Хотын ногоон бүс	Их баян	48	9	43.4	48.16205556	106	54	20.4	106.9056667	1600

56	Хотын ногоон бүс	Их хадат	48	0	49.7	48.01380556	106	49	36.2	106.8267222	1600
57	Хотын ногоон бүс	Майхан толгой	48	5	58.4	48.09955556	106	53	2.2	106.8839444	1296
58	Хотын ногоон бүс	Нарс зуслан	48	2	63.4	48.05094444	106	47	77.5	106.8048611	
59	Хотын ногоон бүс	Онгоцтой хад	48	8	13.4	48.13705556	106	53	52.7	106.8979722	
60	Хотын ногоон бүс	Өвөр тарвагатай	48	5	20.4	48.089	107	5	46.2	107.0961667	
61	Хотын ногоон бүс	Хадат даваа	48	3	47.4	48.06316667	107	2	20.3	107.0389722	
62	Хотын ногоон бүс	Халзан даваа	48	10	27.8	48.17438889	106	49	40.7	106.8279722	
63	Хотын ногоон бүс	Хандгайт	48	7	45.4	48.12927778	106	58	5.7	106.96825	
64	Хотын ногоон бүс	Шадивлан	48	0	29	48.00805556	106	53	29.6	106.8915556	
65	Хотын ногоон бүс	Шар хоолой	48	3	6.7	48.05186111	107	16	49.6	107.2804444	
66	Хотын ногоон бүс	Шарын ам	48	7	37.8	48.12716667	107	5	34	107.0927778	
67	Хотын ногоон бүс	Шивэртийн ам	48	4	94.8	48.093	107	10	28.1	107.1744722	
68	Хотын ногоон бүс	Шижирийн ам	48	1	16.5	48.02125	107	15	18.9	107.25525	
69	Хотын ногоон бүс	Яргайт	48	1	56.6	48.03238889	106	53	20.4	106.889	
70	Биндэр	Шаазгайн эх	48	35		48.58333333	110	29	48	110.4966667	
71	Биндэр	Шаазгайн адаг	48	35		48.58333333	110	31	44	110.5288889	
72	Биндэр	Онон голын шугуй	48	35	43.9	48.59552778	110	42	30.8	110.7085556	
73	Биндэр	Бирвааз	48	35	51.5	48.59763889	110	43	32	110.7255556	
74	Биндэр	Хурхын боом	48	35	52.6	48.59794444	110	43	41.2	110.7281111	
75	Биндэр	Арал	48	36	46.5	48.61291667	110	37	33.9	110.6260833	
76	Биндэр	Дөрвөн модны ам	48	34	27.2	48.57422222	110	27	6.8	110.4518889	
77	Биндэр	Буурлын давааны ар	48	35	19.7	48.58880556	110	29	49.8	110.4971667	
78	Биндэр	Дунд баян	48	23	38.2 85	48.393968	110	15	41.91	110.261642	
79	Биндэр	Азарган Даваа	48	26	25.7	48.44047222	110	46	22.07	110.7727972	
80	Биндэр	Таван мод	48	37	0.92 28	48.616923	110	28	27.58	110.474327	
81	Биндэр	Баян гол	48	7	37.8 05	48.127168	109	22	44.5	109.379029	
82	Баян-Адарга	Оногийн бургас	48	41		48.68333333	111	15	19	111.2552778	
83	Баянадрага	Дамба	48	33	19.6	48.55544444	111	1	80.9	111.0391389	
84	Баянадрага	Бирвааз	48	41	5.4	48.68483333	111	14	53.3	111.2481389	ft 3760
85	Баянадрага	Онон голын шугуй	48	55	34.8	48.92633333	111	35	30	111.5916667	ft 3050
86	Баянадрага	Дамба	48	33	44.7	48.56241667	111	2	20.5	111.0390278	
87	Баянадрага	Өлийн даваа	48	35	56.4	48.599	111	14	49.6	111.2471111	ft 3150
88	Далал	Ганцогийн зүүн хойд давааны ар	48	48		48.8	111	47	32	111.7922222	

89	Дадал	Эрээн ар	48	53	6.8	48.88522222	111	20	7.2	111.3353333	
90	Дадал	Баруун шанд	48	53	52.2	48.89783333	111	25	15.4	111.4209444	
91	Дадал	Асгатын ар	48	54	57.8	48.91605556	111	30	13.6	111.5037778	
92	Дадал	Асгат	48	55	33.1	48.92586111	101	30	30.8	101.5085556	ft 3110
93	Цэнхэр мандал	Бор хужиртын давааны урд ар	47	45		47.75	108	50	43	108.8452778	ft 5450
94	Цэнхэр мандал	Замчдын овооны урд ар	47	44	8.7	47.73575	108	54	6.3	108.90175	
95	Цэнхэр мандал	Шивэрт	47	57	4.4	47.95122222	108	57	41	108.9613889	
96	Цэнхэр мандал	Бор хужирын улаан чулаат	47	43	39.2	47.72755556	108	54	27.3	108.9075833	
97	Цэнхэр мандал	Уртын ам	47	52	36.1	47.87669444	109	2	8.6	109.0357222	
98	Цэнхэр мандал	Яргайт	48	43	45.2	48.72922222	108	36	77.1	108.6214167	
99	Цэнхэр мандал	Юдэгийн доод үзүүр	45	57	15.4	45.95427778	108	42	58.2	108.7161667	1615m.
100	Цэнхэр мандал	Юдэг таван толгой	45	58	25.8	45.97383333	108	48	12.9	108.8035833	1615m
101	Цэнхэр мандал	Таван толгой	45	58	29.3	45.97480556	108	48	12.3	108.8034167	1547m.
102	Цэнхэр мандал	Хөх нуураас урагш	47	58	4.8	47.968	108	58	32.6	108.9757222	1575m
103	Цэнхэр мандал	Хөх нуураас урагш Мойлт	47	57	0.5	47.95013889	108	58	0.4	108.9667778	1591m
104	Цэнхэр мандал	Согоотын харалдаа, зүүн тал	47	57	0.5	47.95013889	108	58	0.4	108.9667778	1591m.
105	Цэнхэрмандал	Хуурай	47	51	41	47.86138889	108	56	37.8	108.9438333	1471m.
106	Цэнхэрмандал	Огзомын давааны ар	47	41	10.8	47.68633333	108	56	35.7	108.94325	1643m.
107	Цэнхэр мандал	Хорхойн даваа	47	41	10.9	47.68636111	108	56	35.9	108.9433056	1629m.
108	Жаргал тхаан	Баруунбаян	47	43	50.7	47.73075	109	29	11.2	109.4864444	1452m
109	Батширээт	Живхээстэй зүүн тал	48	43	18.7	48.72186111	110	3	14.1	110.0539167	
110	Өмнөдэлгэр	Хангалын эх	48	56	15.1	48.93752778	103	24	17.9	103.4049722	
111	Өмнөдэлгэр	Баруун юит	48	58	28.3	48.97452778	103	4	44.1	103.0789167	
112	Өмнөдэлгэр	Залаатын баруун үзүүр	48	0	55.9	48.01552778	109	27	35.9	109.4599722	
113	Төв. Батсүмбэр	Цогт-Өндөр	48	31	13	48.52027778	106	49	51.9	106.8310833	
114	Төв. Батсүмбэр	Энхтайван	48	33	37.5	48.56041667	106	49	24.9	106.8235833	
115	Төв. Батсүмбэр	Тусгалт	48	33	38.6	48.56072222	106	59	47.2	106.9964444	
116	Төв. Батсүмбэр	Хар бэлчир	48	33	41.7	48.56158333	107	1	49.7	107.0304722	

117	Төв. Батсүмбэр	Нарийн гацууртын ам	48	34	14.2	48.57061111	106	51	19.5	106.8554167
118	Төв. Баяндэлгэр	Дуутын ам	47	53	35.3	47.89313889	108	08	1.5	108.13375
119	Төв. Баяндэлгэр	Хэнтий жалга	47	53	7.2	47.88533333	108	9	42.6	108.1618333
120	Төв. Баяндэлгэр	Шулгуут	47	54	55	47.91527778	108	11	24.9	108.19025
121	Төв. Баяндэлгэр	Хурцын өвөр	47	56	25.2	47.94033333	108	5	33.1	108.0925278
122	Төв. Баяндэлгэр	Баруун байдлаг	47	58	27.4	47.97427778	107	10	27.3	107.17425
123	Төв. Мөнгөнморьт	Зүүн байдлаг	48	8	23.4	48.13983333	108	26	32.9	108.4424722
124	Төв. Мөнгөнморьт	Урд байдлаг	48	0	55.8	48.0155	108	23	52.2	108.3978333
125	Төв. Мөнгөнморьт	Дунд байдлаг	48	2	15.1	48.03752778	108	24	47.7	108.41325
126	Төв. Мөнгөнморьт	Тосон	48	8	55.4	48.14872222	108	26	7.4	108.4353889
127	Төв. Мөнгөнморьт	Овоон дэнж	48	13	15.9	48.22108333	108	29	51	108.4975
128	Төв. Мөнгөнморьт	Дэнслэг	48	15	28.7	48.25797222	108	30	42.2	108.5117222
129	Төв.Эрдэнэ	Ар горхийн адаг	47	48	55.7	47.81547222	107	5	13.7	107.0871389
130	Төв.Эрдэнэ	Элстэй	47	44	9.9	47.73608333	107	35	44.4	107.5956667
131	Төв.Эрдэнэ	Сэрүүн	47	45	53.5	47.76486111	107	48	50.8	107.8141111
132	Төв.Эрдэнэ	Баян давааны ар	47	46	18.2	47.77172222	107	37	54.7	107.6318611
133	Төв.Эрдэнэ	Ар мухар	48	2	36.7	48.04352778	107	33	1.1	107.5503056

Зураг 6. Судалгаа хийгдсэн цэгүүдийг газар дүрсийн зураг дээр харуулбал

ХОЁР. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

2.1. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ТӨРӨЛ ЗҮЙЛ, ТАРХАЛТЫГ ТОГТООХ АЖЛЫН АРГА ЗҮЙ, ХЭРЭГЛЭГДСЭН БАГАЖ, МАТЕРИАЛ

Судалгаа хийсэн цэгүүдийг тухайн газар нутгийг хариуцан ажилладаг байгаль хамгаалагчдын санал болон ойн ерөнхий төлөв байдлыг харж сонгов. Судалгааны ажилд удирдлага болгож ашигласан арга зүй, стандарт:

1. Тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцох, ойн хөнөөлт шавьж, өвчний тархалт голомтыг тогтоох, хөнөөлт шавжтай тэмцэл хийснээр шавжийн бүлгэмдэлд үзүүлэх нөлөөг мониторингоор судлах арга зүй. Байгаль орчин тогтвортой хөгжлийн санаачлага. ТББ (УХЭШХ. Протокол №2. 01.20.2011).
2. Ойн хөнөөлт шавж, өвчинтэй тэмцэх аргыг боловсронгуй болгох, үр дүнг тооцох арга зүй боловсруулах. Зөвлөх үйлчилгээний (ОСХТ-2013.ОХҮНСА-22) гэрээт ажлын тайлан. Ерөнхий болон Сорилын Биологийн хүрээлэн. Шавж судлалын лаборатори.
3. Методы мониторинга вредителей и болезней леса . Федеральное агенство лесного хозяйство. Справочник. Том-3.2004
4. Ойн хөнөөлт шавж, өвчинтэй тэмцэх ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6532:2015
5. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтыг тодорхойлох судалгааны ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6533:2015
6. Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх ажлын үр дүнг тооцох ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6534:2015
7. Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх микробиологийн аргаар тэмцэх ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6535:2015
8. Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх химийн аргаар тэмцэх ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6536:2015
9. Ойн хөнөөлт шавжтай механик аргаар тэмцэх ажилд тавих ерөнхий шаардлага. MNS 6537:2015.

Судалгааны ажлын явцад үндсэн 4 арга ашиглаж тооцоо, судалгаа хийв. Үүнд:

1. Шавж илрүүлэх, тооны нягтшилыг тогтоох “мод доргиох” арга хэрэглэв.
2. Тооллого хийх, дээж цуглуулав.
3. Модонд үзлэг хийж, дээж авч, зураг авлаа- MNS 6533:2015
4. Шавжийн дээжийг “Шавж цуглуулах, боловсруулах, тодорхойлох, хадгалах арга” MNS 6724:2018 стандартын дагуу болон тодорхойлох бичиг ашиглан зүйлийг тогтоов.

Зураг 7 Дээжний сав

Зураг 8. Амьд тээвэрлэгч

Зураг 9.Томруулагч

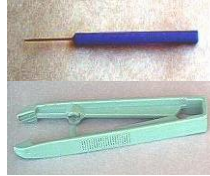
Зураг 10. Гар микроскоп

Зураг 11. Шавж тоологч

Зураг 12. Шавжийн соруул

Зураг 13. Залуур зүү, хямсаа, соруул

Зураг 14. Электрон штангенциркуль

2.2. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫГ ГҮЙЦЭТГЭСЭН БАГИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН

Ойн хөнөөлт шавжийн төрөл зүй, тархалтын судалгаа, тэмцэх арга хэмжээ явуулах талбай сонгох ажлыг эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн судлаачид, хувийн хэвшлийн компанийн мэргэжилтний бүрэлдэхүүнтэйгээр холбогдох орон нутгуудын байгаль орчны газрын удирдлага, мэргэжилтнүүд, байгаль хамгаалагч нарын туслалцаатайгаар ойн хортны тархалт, хөнөөл ихтэй төлөөлөх цэгүүдэд ажиллалаа. Судалгааг ой хамгаалал, ойжуулалтын ажлыг тухайн салбарт олон жил үр бүтээлтэй ажиллаж байгаа Нямын Өндөр ХХК-ны инженер, судлаачид гүйцэтгэв.

Багийн гишүүд:

- Биологич, Шавж судлаач. Д.Ганбат
- Биологич, Шавж судлаач. Б.Мөнхцэцэг
- Ойн аж ахуйн инженер. Г.Батсайхан
- Ойн аж ахуйн инженер. О.Лхагважаргал
- Нямын өндөр ХХК-ны ажилтан Д.Чимэгсанаа
- МУИС-ийн Хэрэглээний ШУ-ны сургуулийн Ойн аж ахуйн хөтөлбөрийн оюутан Г.Баясгалан, Б. Сондор, Г.Ган-эрдэнэ.

Захирал Д.Ганбат ойн шавжийн тархалт, хор хөнөөл, өсөлт хөгжлийн зүй тогтолыг тогтоох, тэдгээртэй тэмцэх чиглэлийн судалгааг гүйцэтгэдэг. Инженер Г.Батсайхан нь байгалийн болон таримал ойн өсөлт, хөгжилт, түүний онцлогийн судалгааг Б.Мөнхцэцэг ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролын цаашдын чиг хандлага, тэмцэх арга технологийн судалгааны ажлыг гүйцэтгэдэг.

**Хүснэгт 5. АЖЛЫН ХУВААРИЛАЛТ, МЭРГЭЖИЛТНҮҮДИЙН ШААРДЛАГАТАЙ
ЧАДВАРЫН ТҮВШИН**

Нэр	Албан тушаал	Ажлын туршлага	Хариуцах ажил
Д.Ганбат	Захирал Биологич, Шавж судлаач	Хөнөөлт шавжийн биологи, экологийн онцлогийг судлах, төрөл зүйл тодорхойлох, тооны нягтшил, хөгжлийн эргэлт, тооны хөдлөл зүй, олшролын үе шатыг тодорхойлох, тэдгээртэй тэмцэх аргын чиглэлээр ажилласан 30 жилийн ажлын туршлагатай	<p>Удирдлага Зөвлөх үйлчилгээний багцийн судалгааны ажлыг удирдлагаар хангах, зохион байгуулах -Ажлын төлөвлөгөө, хөтөлбөр батлах -Үе шатны ажлын хуваарь батлах - Зөвлөх үйлчилгээг гүйцэтгэх аргачлалыг сонгох, танилцуулга батлах -Хэнтий, Дорнод аймгийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа хийх ажлыг удирдан зохион байгуулах</p> <p>-Түгээмэл тохиолдоцтой хөнөөлт зүйлийн бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн биологи, экологийн зарим онцлог, хөгжлийн үе шатыг судлах, тооны нягтшил, хэт олшролын өнөөгийн байдал, өсөлтийн динамик, цаашдын хандлагыг тодорхойлно. - Дээж материалд боловсруулалт хийх - Тодорхой бус зүйлийг лабораторид түлхүүр бичиг ашиглан төрөл, зүйлийн түвшинд тодорхойлно</p> <p>-Хөнөөлт зүйлийн фенологи, биологи экологийн онцлог, цаг уурын нөлөө, паразит зүйлийн халдварлалтын ажиглалт хийх, феромонт урхи байрлуулж ажиглах. - Хээрийн судалгааны тоон материалд боловсруулалт хийх - Цаг уурын мэдээнд боловсруулалт хийж дүгнэлт гаргах - Тайлан хэлэлцүүлж хүлээлгэн өгөх</p>
Б.Мөнхцэцэг	Багийн ахлагч Биологич, Шавж судлаач	Хөнөөлт шавжийн биологи, экологийн онцлогийг судлах, төрөл зүйл тодорхойлох, тооны нягтшил, хөгжлийн эргэлт, тооны хөдлөл зүй, олшролын үе шатыг тодорхойлох, тэдгээртэй тэмцэх аргын чиглэлээр ажилласан 30 жилийн ажлын туршлагатай	<p>Судалгааны ажлын багийн ахлагч Ажлын төлөвлөгөө, хөтөлбөр боловсруулах -Үе шатны ажлын хуваарь гаргах - Зөвлөх үйлчилгээг гүйцэтгэх аргачлалыг сонгох, танилцуулга бэлтгэх -Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи тэрэлжийн БЦГ, Төв аймгийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаа хийх ажлыг удирдан зохион байгуулах -Түгээмэл тохиолдоцтой хөнөөлт зүйлийн бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн биологи, экологийн зарим онцлог, хөгжлийн үе шатыг судлах, тооны нягтшил, хэт олшролын өнөөгийн байдал, өсөлтийн динамик, цаашдын хандлагыг тодорхойлно. -Хөнөөлт зүйлийн фенологи, биологи экологийн онцлог, цаг уурын нөлөө, паразит зүйлийн халдварлалтын ажиглалт хийх, феромонт урхи байрлуулж ажиглах. - Хээрийн судалгааны тоон материалд боловсруулалт хийх - Цаг уурын мэдээнд боловсруулалт хийж дүгнэлт гаргах - Дээж материалд боловсруулалт хийх - Тодорхой бус зүйлийг лабораторид түлхүүр бичиг ашиглан төрөл, зүйлийн түвшинд тодорхойлно</p>

Г.Батсайхан	Ойн инженер, судлаач	Ойжуулалт, ой нөхөн сэргээлтийн чиглэлээр 16 жил ажиллаж мэргэшсэн	<p>Ойн хээрийн хэмжилтийн судалгааны багийн ахлах инженер</p> <ul style="list-style-type: none"> -Талбайг ой зохион байгуулалтын материалын хэсэглэл, ялгарлаар аймаг, сум тус бүрээр гаргана. -Судалгааны дүнд хөнөөлт шавж, өвчний тархалт, голомт, хөнөөлийн голомт, дахин сэргэх чадваргүй болсон талбайг тогтооно. <i>Ой зохион байгуулалтын материал ашиглан;</i> -Агаарын хөлгөөр тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг - Автомашин дээр тоноглогдсон ширшигч тоног төхөөрөмж, үүргийн шүршигч ашиглан тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг - Механик аргаар тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг -Гэрлэн урхи, феромонт урхи, наалдуулагч бүслүүр тавих шаардлага бүхий газар нутгийг тодорхойлж гаргах - Хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн хэмжээг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан аймаг, сумын хэмжээнд хэсэглэл, ялгарлаар тооцож гаргах - Тархалт элбэг, хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн зураглал хийх
О.Лхагва-жаргал	Ойн инженер, судлаач	Ой зохион байгуулалтын тандан судалгаа, зураглал, ойжуулалтын чиглэлээр 6 жил ажиллаж мэргэшсэн	<p>Ойн шавжийн голомтын талбайг тогтоох, зураглал хийх багийн инженер</p> <ul style="list-style-type: none"> -Талбайг ой зохион байгуулалтын материалын хэсэглэл, ялгарлаар аймаг, сум тус бүрээр гаргана. -Судалгааны дүнд хөнөөлт шавж, өвчний тархалт, голомт, хөнөөлийн голомт, дахин сэргэх чадваргүй болсон талбайг тогтооно. <i>Ой зохион байгуулалтын материал ашиглан;</i> -Агаарын хөлгөөр тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг - Автомашин дээр тоноглогдсон ширшигч тоног төхөөрөмж, үүргийн шүршигч ашиглан тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг - Механик аргаар тэмцэх шаардлагатай газар нутгийг -Гэрлэн урхи, феромонт урхи, наалдуулагч бүслүүр тавих шаардлага бүхий газар нутгийг тодорхойлж гаргах - Хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн хэмжээг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан аймаг, сумын хэмжээнд хэсэглэл, ялгарлаар тооцож гаргах - Тархалт элбэг, хөнөөлт зүйлийн тархсан талбайн зураглал хийх
Д.Чимэгсанаа	Туслах ажилтан	Химич. Ойн судалгааны ажлын туслах ажилтны 8 жилийн туршлагатай. Химийн бодис, аюулгүй ажиллагааны чиглэлээр мэргэшсэн.	<ul style="list-style-type: none"> -Багаж материал бэлтгэх (дээж авах сав, сачок, тоолуур, хямсаа, GPS, зургийн аппарат, дээжний уут, бийр, залуур зүү, скапель, шавжийн зүү, соруул) - Эм урвалж бэлтгэх (унтуулагч, хадгалагч бодис, ариутгалын бодис) - Хөдөлмөр хамгааллын хэрэгсэл бэлтгэх (маск, бээлий, малгай) - Хээрийн нөхцөлд байрлах майхан, гал тогооны хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах

Хүснэгт 6. Судалгааны ажилд хамтран оролцогчид

№	Судалгаанд хамрагдсан газрууд	Судалгаанд хамтран оролцогчид
1	Багануур дүүрэг.1-р хороо	Байгаль хамгаалагч Д.Ганбат
2	Баянзүрх дүүрэг, Улиастай, Баянзүрх, Бэлх, Сэлх	Байгаль хамгаалагч Г.Дэмбэрэл О. Азаяа, Цогтбаатар, Жаргалсайхан, Нацагдорж, Х.Чингис, В.Бүрнээбазар,
3	-Сонгино хайрхан дүүрэг 34-р хороо, Баянголын ам -Сонгино хайрхан дүүргийн 42-р хороо, Зүүнсалаа, Баруунсалаа	Байгаль хамгаалагч Б.Отгонбаяр, С.Ганчөдөр, Н.Дүгэрсүрэн, Д.Төмөрбаатар, Ц. Даваадорж, Д.Магнай, Д.Энхбаатар
4	Зуслангийн бүс, Гүнт, Гачуурт тосгон	Ц. Цогтбаатар, Н.Бямба, Г. Жаргалсайхан С.Хүрэлсүх Х.Нацагдорж, Б.Борбаатар Г.Энхболд ЗГХАгентлаг Ойн газар ахлах мэргэжилтэн
5	Дорнод Баян уул, Баян дун	Сум дундын ойн ангийн дарга, н. Эрдэнэбилэг, инженер Оюунтөгс, Байгаль хамгаалагч: С.Болдбаатар Иргэн Ц.Батзориг, Д.Бямбаа
6	Хэнтий, Өмнөдэлгэр	Хэнтий шинэс сум дундын ойн ангийн дарга, н. Мөнх-очир, инженер Б.Доржпүрэв Байгаль хамгаалагч: С.Болдбаатар Иргэн Ц.Чулуунбат, С.Амар
7	Хэнтий, Цэнхэрмандал	Байгаль хамгаалагч: Ж.Тодбилэг
8	Хэнтий, Жаргалтхаан сум	Идэвхтэн байгаль хамгаалагч: Б. Доржпүрэв
9	Хэнтий, Батширээт сум	Сум дундын ойн ангийн мэргэжилтэн О.Биндэрья, А.Отгончимэг Байгаль орчны улсын байцаагч Б. Мөнх-Очир Байгаль хамгаалагч Б. Болд Иргэн Б.Энх-Амгалан, С.Давааням, Ц.Содномдамба, Л. Энхтөр, Л.Мөнхтөр, Л.Отгонбаяр
10	Хэнтий, Биндэр	Ойн ангийн дарга Даваажаргал, инженер Байгаль орчны улсын байцаагч Г. Цэдэвсүрэн Байгаль хамгаалагч Ч. Оюунбат
11	Хэнтий, Баян Адрага	Засаг даргын орлогч Н. Анхбаяр Багийн засаг дарга Х.Ганболд Хот тохижилтын дарга Л.Баярхүү Байгаль орчны улсын байцаагч О.Батсуурь
12	Хэнтий, Дадал	Багийн дарга А.Азжаргал байгаль хамгаалагч Ц.Оргил байгаль хамгаалагч Ц.Онон байгаль хамгаалагч Г.Баярмагнай хуулийн мэргэжилтэн Л. Азжаргал Иргэн А.Мөнх-Алдар, Б, Бямбадэлгэр
13	Хэнтий, Норовлин	Байгаль орчны улсын байцаагч Г. Мөнхзул Баян нөхөрлөлийн ахлагч Б. Энх-Амгалан Баян нөхөрлөлийн гишүүн Б. Энхбаатар Баян нөхөрлөлийн гишүүн Д. Батбаяр Жаргалант багийн засаг дарга: Г:Оюунчимэг
14	Төв, Мөнгөнморьт	Багийн засаг дарга Э.Дулам Байгаль хамгаалагч С.Дашчойлон

		Сум дундын ойн ангийн инженер Бямбаа
15	Төв, Баяндэлгэр	Байгаль хамгаалагч Б.Өлзий Иргэн Г.Гантулга, Д. Наранбаатар, Б.Саруулбуян
16	Төв, Батсүмбэр	Сум дундын ойн ангийн дарга Ц. Гантулга Сум дундын ойн ангийн мэргэжилтэн Б.Аззаяа
17	Төв, Борнуур	Борнуур сумын тамгын дарга:Т.Өлзийбуян, иргэн Б.Энхбаяр
18	Горхи Тэрэлжийн БЦГ	Б.Сарантуяа ЗГХАгентлаг Ойн газар мэргэжилтэн, БЦГ-ийн мэргэжилтэнгүүд, байгаль хамгаалагчид
19	Богд Хан уулын ДЦГ	Г. Энхболд ЗГХАгентлаг Ойн газрын ахлах мэргэжилтэн, ДЦГ-ийн мэргэжилтэн Бүтэнсайн, байгаль хамгаалагч, Ж. Өсөхбаяр, Г. Барайшир, Н. Олз, Батжаргал, Н.Даваадалай, Б.Батбаатар, Байгаль орчны улсын байцаагч Ю.Ядамсүрэн, Н.Саруул, Тогтохбаяр, Монтаксац ХХК захирал Б.Гэрэл, инженер Н. Мягмаржав, Хүрхрээ ХХК-ны менежер Д.Энхтуяа

ҮЙЛ , АЖЛЫН ХЭМЖЭЭ, ҮР ДҮН

1. Ажлын төлөвлөгөө боловсруулж, судалгааны маршрут гаргаж ажиллаж, судалгааны арга зүйн дагуу ажиллав.
2. Багаж, материал, эм урвалжийн бэлэн байдлыг хангаж, бэлэн болгож, машин техникийн бүрэн бүтэн байдлыг хангаж ажиллав.
3. Орон нутгийн байгаль хамгаалагчдад судалгаанд гарахыг урьдчилан мэдэгдэж, аймаг, сумд, нийслэлийн байгаль орчны газрын мэргэжилтэн нартай уулзан ажлын төлөвлөгөөгөө танилцуулж, байгаль орчны улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч нартай хамтран ажиллав.
4. Хөнөөлт шавжийн төрөл зүйлийг бүртгэх, тархалт, нягтшлыг тогтоох ажлыг арга зүйн дагуу гүйцэтгэн, ойн хортон бүхий цэгүүд дээр ажиллаж дээж, материал цуглуулан, тооллого бүртгэл, ажиглалт хийж фото зураг авлаа
5. Байгаль орчны байцаагч, байгаль хамгаалагч нараас хөнөөлт ажлын судалгаа болон тэмцлийн ажилтай холбоотой санал авлаа.
6. Тэмцлийн ажил гүйцэтгэх талбайн сонголт хийж, ой зохион байгуулалтын зураг дээр ажиллав.
7. Ойн хөнөөлт шавжийн олшрол, тархалт, нягтралын судалгааг Нямын өндөр ХХК-ны захирлын баталсан төлөвлөгөөний дагуу ажиллав.
8. Тэмцлийн ажил гүйцэтгэх цэгийг судалгаанд хамрагдсан орон нутгуудын мэдээлэл, судалгааны ажил, байгаль хамгаалагчдын саналыг үндэслэн сонгосон.
9. Судалгаа хийгдсэн газар нутагт навч, шилмүүсний хөнөөлт шавж, өвчний тархалтыг тогтоохоор дээж талбай байгуулан, батлагдсан арга зүйн дагуу тооллого, хэмжилт явуулан үр дүнг нэгтгэн гаргалаа.
10. Судалгаанд 2ы аймгийн 11 сум, Улаанбаатар хотын ногоон бүсийн ой, Богд Хан уулын ДЦГ, Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ын **237395 мян.га** ойн сангийн талбай хамрагдсанаас навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн голомттой талбай 114420 га, нарсны энгийн шютте (*Lophodermium pinastri*) өвчин бүхий 9460 га-г илрүүлж, хөнөөлийн голомт үүссэн газрын хортны тархалтыг хязгаарлах, тоо толгойн нягтшилтыг бууруулах тэмцлийн ажил зайлшгүй явуулах шаардлагатай **84610 га** байгааг тогтоолоо.
11. Ойн санд Шинэсний нахианы урын ялаа (*Dasyneura laricis*), Сибирийн хүр эрвээхэй (*Dendrolimus sibiricus*), Өрөөсгөл хүр эрвээхэй (*Lymanthria dispar*), Бургасны хүр эрвээхэй (*Leucoma salicis*), Эгэл бийрэн сүүлт эрвээхэй (*Orgyia antiqua*), Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй (*Erannis jacobsoni*), Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй (*Zeiraphera diniana*) зэрэг хөнөөлт зүйлүүдийн тархалтыг аймаг сум тус бүрээр ой зохион байгуулалтын материал ашиглан гаргав.

Хүснэгт 7. Нийт тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Газрын нэр	Тэмцэл явуулах талбай,га
1. Хэнтий	35310
2. Төв аймаг	21200
3. УБ хотын ногоон бүсийн ойн сан	16200
4. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн сан	5800
5. Богд Хан уулын ойн сан	6100
Нийт	84610 га

Зураг15-16. Нэг модон дээрх хортны тооны нягшилыг тооцоолох ажлын явц

Зураг 17-18. Ажлын явцыг харуулбал

Зураг 19-21. Судалгаанд оролцсон байгаль хамгаалагчид

Зураг 22-24. Тэмцлийн дараах судалгааны ажлын явц

Зураг 25-26. Ажлын явц, багийн бүрэлдэхүүн

ГУРАВ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮР ДҮН

3.1.СУДАЛГААНЫ ХУГАЦААНД БҮРТГЭГДСЭН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ЗҮЙЛИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН

Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг, Нийслэлийн ногоон бүс, Богд Хан-уул ДЦГ-ын, Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ын ойн санд 2023 онд тархсан ойн хөнөөлт зарим навч шилмүүсний хөнөөлт шавжийн төрөл, зүйлийн жагсаалт:

Хайрсан далавчит баг (Lepidoptera)

1.Овог: *Lasiocampidae*

Зүйл: Сибирийн хүр эрвээхэй (*Dendrolimus sibiricus* Tschetverikov.1908)

2.Овог : *Tortricidae*

Зүйл: Шинэсний шилмүүс хуйлагч (*Zeiraphera diniana* Gn, 1799)

3.Овог: *Geometridae*

Зүйл: Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй (*Errannis jacobsoni* Djakonov.1926)

4.Овог: *Erebidae*

Зүйл: Эгэл бийрэн сүүлт эрвээхэй (*Orgyia antiqua* Linnaeus, 1758)

5.Овог: *Erebidae*

Зүйл: Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй (*Orgyia pseudotsugata* McDunnough, 1921)

6. Овог: *Erebidae*

Зүйл: Бургасны хүр эрвээхэй (*Leucoma salicis* Linnaeus, 1758)

7.Овог: *Erebidae*

Зүйл: Өрөөсгөл хүр эрвээхэй (*Lymantria dispar* Linnaeus, 1758)

8. Овог: *Yponomeutidae*

Зүйл: Моносны хивэн эрвээхэй (*Yponomeuta padella* Linnaeus, 1758)

Сарьсан далавчитны баг (Hymenoptera)

1.Овог: *Tenthredinidae*

Зүйл: Шинэсний хярга (*Pristiphora erichsonii* Harting, 1837)

Хатуу далавчитны баг (Coleoptera)

1. Овог: *Chrysomelidae*

Зүйл: Навчит модны навчит цох (*Phratora laticollis* Suffrian, 1851)

2. Овог: *Scolytidae*

Зүйл: Шинэсний холтосч цох (*Ips subelongatus* Motschulsky, 1860)

Хос далавчитны баг (Diptera)

1. Овог: *Cecidomyiidae*

Зүйл: Шинэсний нахианы урч ялаа (*Dasyneura laricis*, F.Loew)

Дээрх судалгаа хийгдсэн газар нутгийн ойн санд хайрсан далавчитны багийн 4 овгийн 6 зүйл

эрвээхэй, хос далавчитны 1 овгийн 1 зүйл ялааны тооны олшрол, нягтшил өндөр байж, элбэг тохиолдоцтой байв.

2023 оны хаврын тандалтын судалгаагаар Хэнтийн аймгийн Батширээт, Биндэр, Дадал, Норовлин, Баян-Адрага, Цэнхэрмандал сумдын ойн сан, Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Баяндэлгэр сумдын ойн санд Шинэсний нахианы урын ялаа, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй голомт үүсгэн, ойг өнгөний хувиралд оруулснаас ихэнх ойн сэргэлт бага, улайсан, хаталт явагдсан байдалтай байна. Эдгээр аймаг сумдын ойн санд Сибирийн хүр эрвээхэй, Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, Өрөөсгөл хүр эрвээхэйнүүд тогтмол голомт үүсгэдэг онцлогтой.

Зураг 27. Шинэсний нахианы урын ялааны шинэ ур

6 сарын эхний арав хоногт Хэнтий аймгийн Биндэр, Батширээт, Өмнөдэлгэр, Цэнхэрмандал сумд, Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Баяндэлгэр, Эрдэнэ, Улаанбаатар хотын ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ын ойн санд Сибирийн хүр эрвээхэйн **дунд, ахлах насны хүрэнцэр** хөрснөөс гарч, мод руу шилжилт хөдөлгөөн хийж тархалтын хүрээгээ тэлж байв.

Зураг 28-29. Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэрийн тооны нягтшил нэг модон дээр, хөрсний өнгөн хэсэгт

Мөн энэ хугацаанд Хэнтий аймгийн Дадал, Норовлин сумдын ойн санд Өрөөсгөл хүр эрвээхэй өндөгний шатнаас гарч, бага насны хүрэнцэрүүд шүлс татан, голомт үүсгэн, тархалт нь тэлж харин Баян-Адрага сумын Онон голын бургасанд ургамлын бөөсний (*Aphididae*) тархалт нэмэгдэж, хөнөөл учруулалт эхэлж байсан.

Хүснэгт 8. Хөнөөлт шавжийн төрөл, зүйл, тархалтын төлөв

Шавжийн төрөл зүйл		Тархалтын төлөв	
1	Lepidoptera	<i>Dendrolimus sibiricus</i>	+++
2		<i>Zeiraphera diniana</i>	++
3		<i>Erannis jacobsoni</i>	++
4		<i>Orgyia antiqua</i>	++
5		<i>Lymantria dispar</i>	++
6	Diptera	<i>Dasyneura laricis</i> ,	++

Тайлбар: + бага тархалттай, ++ дунд зэргийн тархалттай, +++ элбэг тархалттай

Сибирийн хүр эрвээхэйн олшролын үеийн үзүүлэлтүүд (хүрэнцэрийн биеийн хэмжээ)

Сибирийн хүр эрвээхэй нь (*Dendrolimus superans sibiricus* Tsetv.) Lepidoptera, *Lasiocampidae*) хойд Азийн шилмүүст ойг сүйтгэгч гол эрвээхэй юм. Зүүн-хойд Азиас (Baranchikov, Petko & Ponomarev, 2007; Mikkola & Stahls, 2008). Энэ зүйлийн географикийн тархалт нь ОХУ (Сибирь, Алс Дорнод), Казакстан, Хятад (хойд хэсэг), Монгол (хойд хэсэг) болон Солонгос зэрэг орнууд багтана (Rozhkov, 1963; CFIA, 2006).

Сибирийн хүр эрвээхэйн хөгжил 2 жилд буюу харьцангуй урт хугацаанд явагддаг, хүүхэлдэйлэхийн өмнөх жилд бойжлын ахлах үеийн хүрэнцэр ховдгоор хооллон модны шилмүүсийг үгүйртэл идэж физиологийн үйл явцад ноцтой сөрөг нөлөө үзүүлж сультан доройтуулахын зэрэгцээ хүрэнцэрийн биеийн үсэнд орших хорт шингэн нүдний хараа муутгах, сохлох зэргээр хүний эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулдаг.

а) Хүрэнцэрийн биеийн хэмжээ: Эрвээхэйн олшрол, нягтшилтаас хамааран биеийн хэмжээний үзүүлэлт харилцан адилгүй өөрчлөгддөг юм. Энэхүү ажлын гол зорилго нь хөнөөлт шавжийг тархалт, голомтыг илрүүлэх явдал байв. Бид Улаанбаатар хотын ногоон бүс Гачууртын Хуандай, Дээндий, Шар Хоолой, Улиастай, Өвөр Хадатын амны ойгоос Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэрийг мод доргиох болон гараар түүх аргаар дээж материал цуглуулав.

Нийт 1500 ш дээжийг санамсаргүй түүвэрлэх аргаар сонгон электрон штангенциркуль ашиглан биеийн урт, толгойн капсулын өргөнийг харьцуулан хэмжилт хийв. Хүрэнцэрийн хэмжилтийг харьцуулахад 2023 онд дундаж буюу 0.37 мм, харин 0.20 мм-0,48 мм бага, дунд, ахлах насны хүрэнцэрүүд тохиолдож ялгаатай($P=0.061$) гэсэн дүн гарч байна. 2023 онд судалгаанд хамрагдсан газар нутгаас сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэрийн бүх насных тохиолдож байгаа нь нягтшилт хэмжээ ихснийг харуулж байна (Хүснэгт 9).

Хүснэгт 9. Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцрийн толгойн өргөний хэмжээ, 2023.04

Он	Дээжний тоо	Дундаж	Стандарт хазайлт	Стандарт алдаа	Доод утга	Дээд утга	F харьцаа	P-утга
2023	712	0.378	0.0034	0.0028	0.373	0.384	F=2.0	0.061

Зураг 30-33. Сибирийн хүр эрвээхэйн өндөг, хүрэнцэр, хүүхэлдэй, эрвээхэй

Зураг 34. Сибирийн хүр эрвээхэйн эвцэлдэгээ. 2023 оны 7-р сарын 19

Бид Богд хан уулын ойн сан, нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ тус бүр 10 нийт 30 ш феромонт урхийг 7 сарын 5-19-ны хооронд байрлуулж ажиглалт хийв.

Зураг 35-36. Феромонт урхи, байрлуулах явц

**Хүснэгт 10. Нийслэлийн ногоон бүсэд тархсан хөнөөлт хайрсан
далавчитны тооны нягтшилт**

Д\д	Газрын нэр	Судалгааны давтамж	Сибирийн хүр эрвээхэй	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Шинэсний шилмүүс хуйлагч
			хүрэнцэрийн нягтшилт 1 мод\бодгаль	хүрэнцэрийн нягтшилт 1 мод\бодгаль	хүрэнцэрийн нягтшилт 1 мод\бодгаль
1	Багануур дүүрэг	1	199-421	96-120	-
2	Дээндий	1	589-1300	220-267	79-96
3	Хуандай	2	480-1010	234-330	123-133
4	Шар хоолой	2	123-1300	121-168	56-78
5	Найман шарга	1	500-620	-	-
6	Улиастайн Баянголын ам	1	250-980	134-340	-
7	Чингэлтэй Зүрх уул	1	-	-	-
8	Толгойтын баруун салаа	1	-	-	-
9	Толгойтын зүүн салаа	1	-	-	-
10	Бурхантын ам	1	-	-	-
11	Гүнтийн ферм	1	-	-	-
12	Ар гүнт	1	-	-	-
13	Өвөр гүнт	1	-	-	-
14	Гүнтийн шархад	1	-	-	-
15	Нарийны ферм	1	-	-	-
16	Жаргалант тосгон	1	-	-	-
17	Цагаанчулуут	1	-	-	-
18	Бороож	1	-	-	-
19	Халзан	1	-	-	-
20	Мухар	1	-	-	-
21	Улиастайн баруун салаа	1	390-850	50-86	78-93
22	Улиастайн зүүн салаа	2	470-810	110-123	35-68
23	Гүнжийн хоолой	1	-	-	-
24	Бэлх	2	350-2500	68-176	-
25	Сэлх	2	390-800	34-111	-
26	Их, Бага баян	1	-	-	-
27	Шарга морьт	1	-	-	-
28	Санзай	1	-	-	-
29	Шадивлан	1	-	-	-
30	Яргайт	1	-	-	-
31	Яргайтын богино	2	-	89-90	-
32	Гоодойн ам	1	-	55-67	-
33	Жигжид	1	-	34-40	-
34	Майхан толгой	1	-	-	-
35	Баянбулаг	1	-	-	-
36	Баянзүрх 20-р хороо Нурамт	1	-	-	-
Дундаж			123-2500	34-340	35-133

хортны тооны нягтшилын тооцооноос харахад Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэр голомт газраа нэг модон дээр 123-2500 бодгаль, Якобсоны төөлүүрч эрвээхэйн хүрэнцэр 34-340 бодгаль, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн хүрэнцэр 35-133 бодгаль тохиолдов.

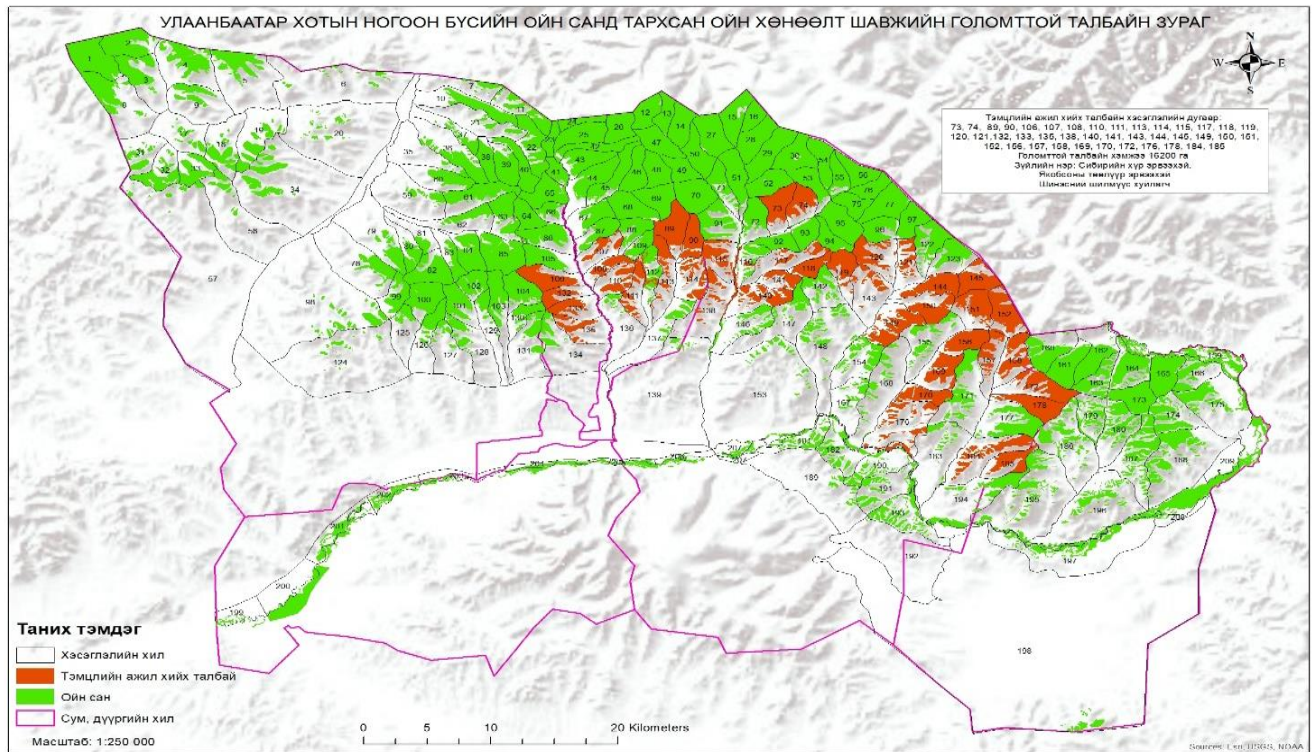
Судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт

Судалгаанд нийслэлийн ногоон бүсийн 80.000.0мян.га ойн сангийн талбай хамрагдсанаас навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн голомттой талбай **17190** га, тархалттай талбай **28246** га, хөнөөлийн голомт үүсэн тоо толгойн нягтшилтыг бууруулах тэмцлийн ажил зайлшгүй явуулах шаардлагатай **16200** га байгааг тогтоолоо(Зураг 44).

Хүснэгт 11. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн санд хөнөөлт шавжийн тархалт, голомттой талбайн хэмжээг тогтоосон дүн

	Газрын нэр Судалгаанд хамрагдсан талбай/га	Хортон тархсан талбай Хэмжээ, га Хэсэглэлийн дугаар	Голомттой талбай Хэмжээ, га Хэсэглэлийн дугаар	Хортны зүйлийн нэр, товчлол	
1	Багануур: Нарийны ам, Нүхэн зараа- 1100 га	Хэмжээ: 820 га	Хэмжээ: 530 га	DS, EJ, ZD	
2	Гачуурт тосгон: Гачууртын шар хоолой, Хуандай, Дээндий, Гүнжийн хоолой Нийт -14500,0 га	Хэмжээ: 10210 га 27,96,97,120,121,142,143,144,145,147,148,149,150,151,152,153,154,155,156,157,158,160,162,168,169,170,171,172,176,177,178,184,185,194,222,234	Хэмжээ: 6350 га 27,143, 144, 145,150,151, 152, 156, 157, 158, 160- 162, 169,170,172,176,184,185	DS, EJ, ZD	
3	Улиастай: Баруун салаа, Зүүн салаа, Улиастайн Баянголын ам, Нам даваа, Сүүл даваа, Хонхор, Шарын ам, Уртын даваа, Овооны энгэр, Цагаан эрэг, Зүрх уул, Гахайн чулуу. Нийт -15300,0 га	Хэмжээ: 11426 га 72, 73, 74, 76, 77, 71, 29, 30, 52, 53, 54, 55, 92-95, 118	Хэмжээ: 5913га 73,74,118,117, 119	DS, EJ, ZD	
4	Толгойт: Баруун, зүүн салаа Найрамдал: Баянголын ам Нийт -5000,0 га	- -	- -		
5	Гүнт: Ар гүнт, Өвөр гүнт, Нарийны ферм, Гүнтийн ферм, Гүнтийн шархад, Цагаанчулуут, Болоож, Халзан, Мухар. Нийт -16000,0 га	- -	- -	DS, EJ, ZD	
6	Зуслангийн бүс: Шадивлан, Яргайт, Яргайтын богино, Санзай Зуунмод, Гоодой, Жигжид, Майхан толгой, Хандгайт, Хандгайтын богино, Баянбулаг, Бэлх, Сэлх, Чингэлтэй Зүрх уул, Бурхантын ам, Их Бага, баян, Шарга морьт, Хуурай, Мухар, Нийт - 28100,0 га	Хэмжээ: 5790 га 89, 90,110, 112,113,114,115,116,138,140,141,118,119,120, 130,132,133,135	Хэмжээ: 4397 га 113,114, 115,116,118, 119,120	DS, EJ, ZD	
ДҮН		80.000.0	28 246	17 190	-

Товчилсон нэрний тайлбар: DS-Сибирийн хүр эрвээхэй, EJ-Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, ZD-Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй

Зураг 41. Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой талбай

Хүснэгт 12. Нийслэлийн ногоон бүсэд 2023 онд хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, хэсэглэл, ялгарлын дугаар

Тэмцэл явуулах газрын нэр	Тэмцэл явуулах ойн хэсэглэлийн дугаар	Тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
1. Багануур: Нарийны ам, Нүхэн зараа 2. Гачуурт тосгон: Гачууртын шар хоолой, Хуандай, Дээндий, Гүнжийн хоолой 3. Улиастай: Улиастайн баруун салаа, Улиастайн зүүн салаа, Улиастайн Баянголын ам, Нам даваа, Сүүл даваа, Хонхор, Шарын ам, Уртын даваа, Овооны энгэр, Цагаан эрэг, Зүрх уул, Гахайн чулуу 4. Зуслангийн бүс: Сэлх Бэлх, Өвөх Хадат, Гоодой	27,143, 144, 145,150,151, 152, 156, 157, 158, 160- 162, 169,170,172,1 73175,176,18 4,185,73,74,1 18,117, 119, 89,90	16 200	-Сибирийн хүр эрвээхэй, -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, -Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй
Тэмцэх арга	Авиамикробиологийн арга		

э

гт 13. Улаанбаатар хотын ногоон бүсийн ойн санд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Газрын нэр	Судалгаа явуулсан талбай, га	Голомттой талбай, га	Тэмцэл явуулах талбай, га
УБ хотын ногоон бүсийн ойн сан	28246	17190	16200

Хүснэгт 14. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Газрын нэр	Судалгаа явуулсан талбай, га	Голомттой талбай, га	Тэмцэл явуулах талбай, га
Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн сан	12000	9400	5800

Хүснэгт 15. Горхи, Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд 2023 онд хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, хэсэглэл, ялгарлын дугаар

Тэмцэл явуулах газрын нэр	Тэмцэл явуулах ойн хэсэглэлийн дугаар	Тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
Шиживийн даваа , Эрдэнэ уул, Хойд байхан, Бага мухар, Ёлт, Ар мухар, Унхт, Их мухар, Эрдэнэ хайрхан, Овоот, Тарвагатай, Хархын ам 6	725, 745, 767, 785, 786, 787, 806, 807, 808, 825, 826, 173, 848, 865, 826, 866, 867, 851, 884, 868, 875, 888	5800	-Сибирийн хүр эрвээхэй, -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, -Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй

Богд Хан уулын ДЦГ-ийн ойн санд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Газрын нэр	Судалгаа явуулсан талбай, га	Голомттой талбай, га	Тэмцэл явуулах талбай, га
Богд Хан уулын ойн сан	13000	8200	6100

Зураг 42-43. Сибирийн хүрийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэрийн тооллого

Хүснэгт 17. Богд хан уулын ДЦГ-ийн ойн санд 2023 онд хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, хэсэглэл, ялгарлын дугаар

Э
Н
Т
И

Тэмцэл явуулах газрын нэр	Тэмцэл явуулах ойн хэсэглэлийн дугаар	Тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
Хүүш, Бага тэнгэр, Залаат, Бумбат, Хүрхрээ, Харгана, Хүрэлтогоот, Шижин хурх, Төр хурх Х	1, 2, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 30, 40, 41, 42, 54, 55, 69, 72, 82, 83	6100	-Сибирийн хүр эрвээхэй, -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, -Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй

й, Дорнод, Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт

Навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн төрөл зүйлийг илрүүлэх, тархалтыг тогтоохоор Хэнтий, Дорнод, Төв аймгийн ойн санд ажиллан батлагдсан арга зүй, стандартын дагуу тооллого, хэмжилт явуулан үр дүнг нэгтгэн гаргав. Судалгаа хийсэн газрын байршлыг байршил тодорхойлогч багажаар, тооллогыг тухайн шавжийн зүйл, тооллого явуулсан үеийн хөгжлийн үе шатаар нь гаргав.

Судалгаанд нийслэлийн ногоон бүсийн ойн санд Сибирийн хүр эрвээхэй, Өрөөсгөл хүр эрвээхэй, Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, Шинэсний шилмүүс хуйлагч зэрэг хөнөөлт шавжууд элбэг тархацтай тохиолдож байгааг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан тархалтыг гаргалаа.

Хүснэгт 18. Хэнтий аймгийн судалгаанд хамрагдсан газар нутгууд

№	Сумын нэрс	Газрын нэр	Хэсэглэлийн дугаар (ОЗБ-2013 он)	Тархсан шавжийн зүйлийн нэр, товчлол
---	------------	------------	----------------------------------	--------------------------------------

1	Цэнхэр мандал	Уртын ам, Овоот, Хүзүүвч, Шургуут, Баян хаан, Дэлгэр өндөр, Үнэгт, Даянт, Рашаан хошуу, Мандал, Чонотын эх, Саадаг, Бор хужрын улаан чулуут, Их даваа, Наран, Улаан өндрийн ар, Жаргалсайханы ар, Зүүн, баруун залаа, Барилгын шовх, Бургаст, Дашгай, Дугариг уул, Дугаригийн ар, Моностой, Моностойн нуруу, Мөнхийн жалга, Тогтлон, Уртын ам, Ханан, Хар зүрхний хөх нуур, Хурдан, Цагаан даваа, Чамруут, Шивэрт	53, 56-62, 65, 75-88, 95, 97-106, 115, 118, 125-127,	DS, EJ ZD
2	Өмнө дэлгэр	13 сансарын урд энгэр, Баруун, зүүн жаргалант, Ширээгийн арын мод, Чандманы баруун урд ар, Сайхан өндөр, Баян хан, Баянгол, Хангал нуурын баруун ар, Тайж, Шажин, Хүүшийн ар, Бага Халиугчин, Бага Халиугчины Тэмээн хүзүү, Баруун юмт, Улаан чулууны даваа, Хангалын эх, Баруун баян, Баруун баяны борт, Баруун булаг, Бумбатын даваа, Дэлгэрхаан, Нарст, Овоот, Өлзийт, Сайхан өндрийн Жаргалант голын бургас, Сувирай, Сүмбэр уул, Улаан чулуут, Улиаст ганга, Хурхын нарийн хөндий, Цагаан даваа, Энхийн ар, Эрээлжийн ар, нарангийн даваа, Сүмбэр уул, Улиастай, Хавчир ганга, Ноёд	682-685, 701-702, 720-726, 729-731, 756, 758, 715-719, 798	DL, ZD LS, EJ
3	Батширээт	Биндэрийн овоо, Давааны ар, Баянгол, Цуурай, Ханхарын даваа, Баян-Өлзийт, уужим, Тарзан толгой, Ханхар, Зүүн, баруун номгон, Бархын гол, Монгол толгой, Сайхан булаг, Гурван нэрстэй, Улиасан даваа, Шуудан даваа, Цэрэндоржийн даваа, Антеннтай өндөр, Бамбаа жалга, Бархын адаг, Баян Өлзийт, Биндэряа уул, Борвооны судал, Давааны ар, Дал, Далын даваа, Дашийн жалга, Домбон толгой,	476, 505-506, 541-549, 582-584, 603-606, 609, 632, 633, 634, 694, 707, 736, 746, 751-753	DL, ZD LS, EJ DS
4	Биндэр	Улаан даваа, Тусгал, Азаргын даваа, Ацын даваа, Булангийн овоо, Дарьт, шоглой, Жоншт, Жонштын хөтөл, Зүүн янгийн өвөр, Моностойн даваа, Намын даваа, Таван мод, Ундрахын даваа, Урт завсар, Уушийн даваа, Хамар даваа, Хөх хавцал, Чагтагат, Шаазгай голын бургас, Шаазгайн эх, адаг, Шинэстэйн ам, Элсэн даваа, Эмээлтийн даваа, Янгийн даваа, Ононгийн бургас, Онон Хурхын галын уулзвар,	216, 221-225, 232-237, 238-262	DL, ZD LS, EJ
5	Дадал	Онон гол, Асгат, Амарлангуйт, Агацын доод нарс, Агацын дээд нарс, Баруун баян, Баруун бэлчир, Баруун бэлчирийн эх, Баруун бэлчрийн эх, Баруун Харгиастай, Баян овооны ар, Баян овооны өвөр, Баянголын урд ар, Баянцагаан, Баяны ар, Гол өндөр, Дунд зоо, Жанцанхорол, Зүүн Харгиастай, Мандлын ар, Могой шивэр, Могой шивэр давааны ар, Оорцог, Өлийн ар, Сант хааны ар, Цагаан даваа, Шар горхи, Шовгор, Эрдэнийн давааны зүүн дор, Эрээн ар	45, 67-68, 72, 75, 111, 113-114, 134, 136, 139-142, 146-147, 170, 199-200, 202-204, 237-241, 244, 258, 271-274, 294-297, 300-301, 303-304, 312-314, 317-318	ZD, LD LS, EJ
6	Норовлин	Сонгинот, Баянголын эх, Баруун жаргалант, Баруун Улиастай, Баянголын давааны ар, Билүүт, Бэрх, Бэрхийн ар, Бэрхийн зүүн хажуу, Жаргалант, Зүүн жаргалант, Мааньт, Хавтгай нарс, Хар гуяны ар, Цээнх, Мааньт, Баруун, зүүн улиастай	20, 22-24, 29-30, 32-33, 39-41, 47-48, 53, 60	LD, LS, EJ
7	Баян-Адрага	Онон голын бургас, Ханхар, Хайлааст, Баян-Өлзийт, Хуурай, Арангат, Нарийн, Баруун даваа, хөх хошуу, Хуурайн даваа, Хуурайн булаг, Ханхарын булаг, Шувуут, Баруун, зүүн дундах, Адарга овоо, Алаг уулын нарийн, Бага Адарга, Бага Адрага, Бага мухар, Бага	10-11, 15-19, 23-31, 35-41, 47, 49-51	LS, EJ

	нарс, Баруун цохио, Бэрхийн дэв нарс, Гурван гав, Гурван ногоон, Дуурлиг нарс, Дээд цохио, Замт, Замтын эх, Зүүн цохио, Их Бага бургастай, Их мухар, Ламт, Нүүрэнтэй, Өлийн даваа, Өндрийн ам, Салхитын өвөр, Хамар даваа, Хөх чулуут		
--	---	--	--

Товчилсон нэрний тайлбар: **DS**-Сибирийн хүр эрвээхэй, **EJ**-Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, **ZD**-Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй, **LS**-Бургасны хүр эрвээхэй, **DL**-Шинэсний нахианы урын ялаа **LD**-Өрөөсгөл хүр эрвээхэй

Хүснэгт 19. Төв аймгийн судалгаанд хамрагдсан газар нутгууд

№	Сумын нэрс	Газрын нэр	Хэсэглэлийн дугаар (ОЗБ-2013 он)	Тархсан шавжийн зүйлийн нэр
1	Эрдэнэ	Баян даваа, давааны ар, Цагаан булгын ам, Хоёр модотын даваа, Сэрүүн булаг, Тал булгийн хөндий, Замтын даваа, Их мухар, Халзан ботгот, Мухрын гол, Тэрэлж, Хурх, Баян булаг, Тайган өндөр, Мөөгөн өндөр, Элст уул,	828, 849, 859, 869, 872, 873, 875-877, 885-888, 890-893, 898, 899, 901-922, 925, 926, 929, 930, 931, 932, 933, 936	ZD, LS EJ, DS
2	Баяндэлгэр	Салаа жалгын урд ар, Хууданзын өвөлжөө, урд ар, Хэнтийн ар, Дэлгэрийн урд ар, Хурлын хошуу, Байшинтын ар, Хуцаан гол, Зүүн, баруун, дунд байдлаг	55, 56, 58, 63, 67, 69	ZD, EJ, DS
3	Мөнгөнморьт	Баруун бүрхийн эх, адаг, Хустын булаг, Дэнслэг, Баруун орой мод, Овоон дэнж, Зүүн бүрх	681, 688, 689, 664, 663, 685, 691, 743, 727, 718, 754, 755	ZD, EJ, DS
4	Батсүмбэр	Нарийн чулуут, Үдлэг, Баянгол, Сөгнөгөр, Шар жалга, Баян буурал, Гацуурт, Хунцал, Зурамтай, Хужирт, Мухарын ам, Бугатын ам, Нурамт, Цант, Зоорьт, Байц, Духын даваа, Тусгалт	81, 82, 90, 94, 104, 110, 106, 147, 187, 193, 202	ZD, EJ, DS

Товчилсон нэрний тайлбар: **DS**-Сибирийн хүр эрвээхэй, **EJ**-Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, **ZD**-Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй, **LS**-Бургасны хүр эрвээхэй, **DL**-Шинэсний нахианы урын ялаа, **LD**-Өрөөсгөл хүр эрвээхэй

Хүснэгт 20. Хэнтий аймгийн ойн санд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га / сумдаар

№	Сумын нэр	Судалгаа явуулсан талбай, га	Голомттой талбай, га	Тэмцэл явуулах талбай,га
1	Батширээт	14000	10000	4000

2	Баян-Адрага	12000	9000	4000
3	Биндэр	18000	10000	6000
4	Дадал	21100	10000	5000
5	Норовлин	5000	4600	3000
6	Өмнөдэлгэр	15449	12430	5310
7	Цэнхэрмандал	30000	16000	8000
	Дүн	115549	72030	35310

Хүснэгт 21. Төв аймгийн ойн санд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га / сум

№	Сумын нэр	Судалгаа явуулсан талбай, га	Голомттой талбай, га	Тэмцэл явуулах талбай,га
1	Батсүмбэр	19000	13200	4500
2	Эрдэнэ	21400	17300	6400
3	Баяндэлгэр	8000	6100	5800
4	Мөнгөнморьт	12000	9200	4500
	Дүн	60400	45800	21200

Хүснэгт 22. Хэнтий, Төв аймгийн ойн санд 2023 онд хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, хэсэглэл, ялгарлын дугаар

Тэмцэл явуулах газрын нэр	Тэмцэл явуулах ойн хэсэглэлийн дугаар	Тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
Хэнтий аймаг			
1. Өмнөдэлгэр: Жаргалантын гол, Ар жалга, Улаан чулуут, Өвөр мухар, Их халиугчин, Суврай, Баян тав, Зүрх	609,611,612,613,730 ,731,637, 638, 683,684,721,723,726	5310	-Сибирийн хүр эрвээхэй,
2. Батширээт: Эгийн живхээстэй, Майхантын ар, Норовлин, Дал, Эг, Улиасан даваа, Хонхорын даваа, Баянгол, Их бага мөөгт	385, 416, 546, 547, 548, 604, 605,	4000	-Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй,
3. Биндэр: Нарст ганга, Чагтага, Моностын даваа, Таван мод, Шинэст, Урт булагийн даваа, Ундрах, Их бага хайлааст	254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261,	6000	-Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй
4. Цэнхэрмандал: Хөх нуур, Мандал хайрхан, Шаврын даваа, Уртын гол, Цэнхэрийн гол, Огзом, Хавтгай, Нарангийн эрээн мод	59, 60, 61, 86, 87,99,100, 101, 115, 126,122, 124, 125, 127, 131,	8000	-Шинэсний урын ялаа
5. Норовлин: Баруун жаргалант, Баянголын эх, Улиастай, Сонгино, Хар гуя, Баянголын давааны ар, Нохой нисдэг	20, 24, 29, 30, 32, 33, 38, 40	3000	-Өрөөсгөл хүр эрвээхэй -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй -Бургасны хүр эрвээхэй
6. Дадал: Агац, Баян-Овоо, Асгат, Цагаан булгийн даваа, Өвөр сэрүүн,	45, 67, 72, 113, 136, 140, 202, 294, 300	5000	-Нарсны энгийн шютте -Өрөөсгөл хүр эрвээхэй -Шилмүүс хуйлагч -Бургасны хүр эрвээхэй
7. Баян-Адарга: Цагаан даваа, Хуурай хөтөлч, Ханхар, Хуурай, Арангат, Хөх хошуу, Шувуут, Оногийн бургас, Дуурилаг, Баян-Өлзийт	10, 11, 15, 16, 23, 31, 35, 40, 47, 50	4000	-Нарсны энгийн шютте -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй -Бургасны хүр эрвээхэй
Төв аймаг			
1. Мөнгөн морьт : Бүрх , Байдлаг, Тосон, Овоон дэнж, Дэнслэг, Баруун орой мод,	681, 689, 664, 663, 685, 691, 743, 727, 718, 754,	4500	-Шилмүүс хуйлагч, -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, -Сибирийн хүр эрвээхэй

<p>2.Эрдэнэ:Баян даваа, , Цагаан булгын ам, Сэрүүн булаг, , Замтын даваа, Их мухар, Халзан ботгот, Мухрын гол, Тэрэлж, Хурх, Баян булаг, Тайган өндөр, Улаан чулуут, Мөөгөн өндөр, Элст уул,</p>	<p>828, 859, 869, 872, 873, 875, 88, 891, 893, 898, 920, 926, 929, 930, 931, 932, 936</p>	<p>6400</p>	<p>-Шилмүүс хуйлагч, - Бургасны хүр эрвээхэй -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй - Сибирийн хүр эрвээхэй</p>
<p>3.Баяндэлгэр:Салаа жалгын урд ар , Хэнтийн ар, Дэлгэрийн урд ар , Байшинтын ар, Хуцаан гол, Баруун байдлаг,Нарийний ам</p>	<p>55, 56, 58, 63, 67, 69</p>	<p>5800</p>	<p>-Шилмүүс хуйлагч -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй - Сибирийн хүр эрвээхэй</p>
<p>4.Батсүмбэр: Нарийн чулуут, Үдлэг, Баянгол, Сөгнөгөр, Шар жалга,Хунцал, Хужирт, Мухарын ам, Бугатын ам, Нурамт, Байц, Тусгалт,Их бага эрээн ,</p>	<p>81, 82, 90, 94, 104, 110, 106, 147, 187, 193, 202</p>	<p>4500</p>	<p>-Шилмүүс хуйлагч -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй -Сибирийн хүр эрвээхэй</p>
<p>Тэмцэх арга</p>	<p>Авиамикробиологийн арга</p>		

ТЭМЦЛИЙН АЖИЛ ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙ СОНГОХ НАМРЫН СУДАЛГАА

- **Нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ, Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт**

Ойн навч шилмүүсний хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрдэл, тоо толгой, зонхилон тархсан хөнөөлт зарим зүйлийн биологи-экологи ажиглалт, тархалт, тэмцэл хийх талбайн хэмжээ, газрын байршлыг тогтоох судалгааны ажлыг 2023 оны 08 сарын 08-14, 09 сарын 11-14, 09 сарын 26-30, 10 сарын 06-08 хооронд нийт 19 хоногт хийж гүйцэтгэв.

Нийслэлийн ногоон бүс: Намрын судалгааны явцад нийслэлийн ногоон бүсийн ойд тухайн зүйл шавьжны биологи, олшролын үе, тархалт хөнөөлийн голомтыг нийслэлийн ногоон бүсийн ойн сангийн Бэлх, Сэлх, Улиастай, Гачууртын Шар хоолой, Хуандай, Дээндий, Баянзүрх, Нүхэн зараа зэрэг газруудад сибирийн хүр, яacobсоны төөлүүр эрвээхэйн 11420 га талбайд тархаж, 5000 га талбайд голомтолж байгааг тогтоолоо. Нийт ойн санд тархсан ойн хөнөөлт шавжийн талбайн хэсэглэлийн дугаар, хэмжээг 23-р хүснэгтээр үзүүлэв.

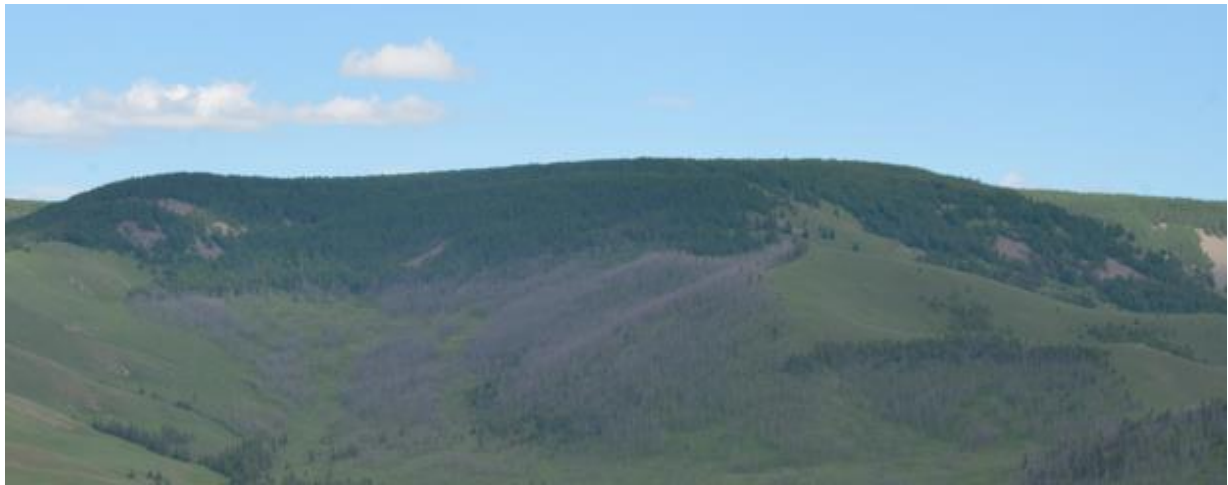
Хүснэгт 23. Судалгааны ажлын гүйцэтгэл

	Аймгийн нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай,га		
			Хавар	намар	Нийт
1	Нийслэлийн ногоон бүс	80000	49800	31685	81485

Хүснэгт 24. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн санд 2023 оны намрын судалгааны урьдчилсан байдлаар тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайн хэмжээ

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Нийслэлийн ногоон бүс	81485	8915	89,90, 113,114,137, 140,150,156, 211	3000	89,90, 113,114,137, 140,156, 211	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Нийслэлийн ногоон бүс	81485	2505	90,110,141, 146,152,182	2000	90,110,141, 182	Яacobсоны төөлүүрч эрвээхэй
	Дүн	81485	11420		5000		

Нийслэлийн ногоон бүсэд хаврын судалгаагаар сибирийн хүр эрвээхэйн тархалт цөөн хэдэн аманд тохиолдож байсан бол намрын судалгаагаар уг зүйл эрвээхэйн хүрэнцэр Сэлх, Бэлх, Улиастай, Гачуурт, Баянзүрх зэрэг газруудад нэг мөчрөөс бага насны 15-56 бодгаль хүрэнцэр тоологдож тархалт ихсэж нягтшил хадгалагдсаар байна.

Зураг 44. Ойн хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн ой- Дээндий ам

Зураг 45,46. Ойн хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн ойд

Зураг 47,48. Ойн хөнөөлт шавжийн нягтшлын судалгаа

Зураг 49. Сэлх Өвөр хадат 2023.06.20

Зураг 50. Сэлх Өвөр хадат 2022.08.25

Зураг 51. Феромонт урхи тавих агшин

Зураг 52. Гачуурт Шар хоолой Найман шарга Якобсоны төөлүүрч эрвээхэйн идээдсэн ой

Зураг 53. УБ Хот Сонгинохайрхан дүүрэг Бурхантын ар

Богдхан уулын ДЦГ: Намрын судалгаагаар Төрхурхын амны сибирийн хүр эрвээхэй, Хүүшийн амны якобсоны төөлүүрч эрвээхэйн голомтууд тэмцлийн ажлын үр дүнд буурч мод сэргэсэн. 2023 оны 06-р сарны сүүл, 07 сарын эхээр Богдхан уулын Төрхурхын амны шинэсэн ойд тархсан ахлах насны хүрэнцэр голлосон популяци 30% нь хүүхэлдэйлсэн байв. Ойн хөнөөлт шавжаас хамгаалах арга хэмжээг боловсруулахад анхаарах ёстой өөр нэг хүчин зүйл нь тэдгээрийн олшролын үе үелбэрийг судлах явдал юм. Судалгааны явцад олшролын үеийн үндсэн үзүүлэлтүүдийг хүүхэлдэйн хүйсийн харьцаан дээр тогтоосон юм.

а). Хүүхэлдэйн хүйсийн харьцаа. Эмэгчний тоо нэмэгдэхэд хэт олшрол болох биологийн зүй тогтол илэрдэг. Судалгаагаар эр, эм хүүхэлдэйн хүйсийн харьцааг авч үзэхэд 2023 онд 1:1.2 болж байна. Энэ нь олшролын шатанд байгааг харуулж байна.

Зураг 54,55. Сибирийн хүр эрвээхэй, хүүхэлдэй, өндөг

б).Тархалт, талбайн хэмжээ. Навч шилмүүсний хөнөөлт шавж хэт олшрол болон бууралтын үедээ их газар нутаг талбайг хамарч олшрол болон эхлэлийн үе шатанд алаг цоог хэлбэрээр тархдаг. 2023 оны намрын судалгаагаар тэмцлийн арга хэмжээ явуулсан Төр хурхын амны Шар гуя, Их, Бага халзангийн 60, 69 хэсэглэлтэй ойд бага, дунд насны хүрэнцрүүд тоологдож байна. Мөн Бумбат, Харгана, Чулуут, Хүрэлтогоот, Хүрхэрээ зэрэг бусад амны **9904 мя** га талбайд сибирийн хүр, яacobсоны төөлүүр эрвээхэйн тархалтай байна(25-р хүснэгт). Сибирийн хүр эрвээхэй модлогийн өсөлт хөгжилтийг түр саатуулж жилийн өсөлтийг бууруулах төдийгүй физиологийн сульдал доройтолд оруулж модлог идэшт шавж халдан довтлох тохиромжтой нөхцөл бүрдүүлж улмаар хатаж хуурайшуулдаг. **Авах арга хэмжээ:** Навч шилмүүсний хөнөөлт шавж сибирийн хүр эрвээхэйн популяцийн тоо толгойн олшрол эхэлж, хөнөөлийн шинэ голомтууд үүсэж байгаа тул 2024 онд онцгой анхаарч хөнөөлт шавжийн тэмцлийн ажлыг **5662 мя** га талбайд авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна(25-р хүснэгт).

Хүснэгт 25. Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

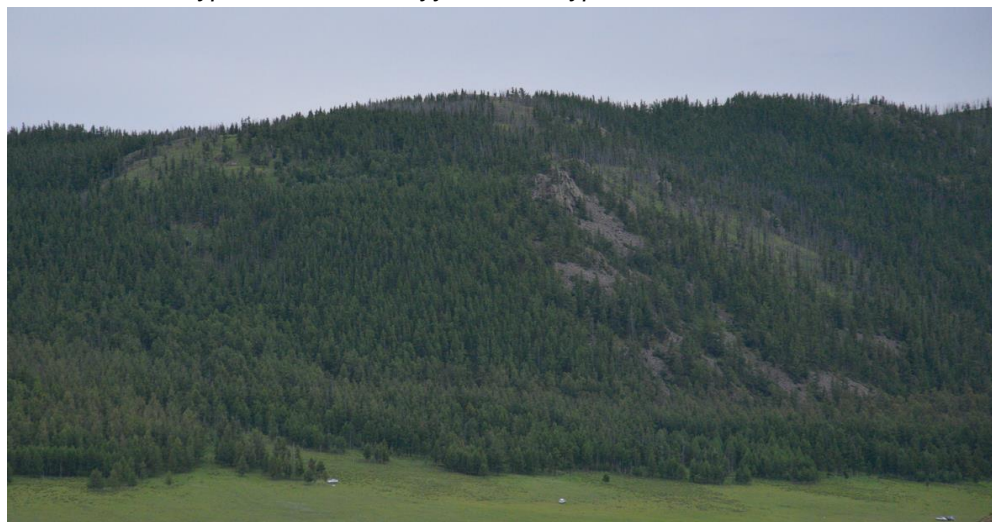
№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Богд Хан уул	21669	5548	5, 9, 10, 12, 13, 15,133, 37, 39, 41,42, 51, 60, 69, 70, 71, 72, 82	3313	12, 13, 33, 39, 51, 60, 69, 70, 72, 81, 82	Сибирийн хүр эрвээхэй
2	Богд Хан уул	21669	4356	1, 2, 3, 7,8,12, 13, 14, 15, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 70, 72, 81, 82, 83	2349	1, 3, 5, 12,13, 14, 37, 38, 40, 82, 83	Яacobсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		21669	9904	-	5662		2 зүйл

Зураг 56. БогдХан уул Төрхурхын ам 2023.07.14

Зураг 57. БогдХан уул Шажинхурхын ам 2023.07.14

Зураг 58. БогдХан уул Шажинхурхын ам 2023.08.08

Зураг 59. БогдХан уул Нүхтийн ам 2023.08.08

Зураг 60. Богд уулын Шажин хурхын аманд талбай байгуулж байгаа нь

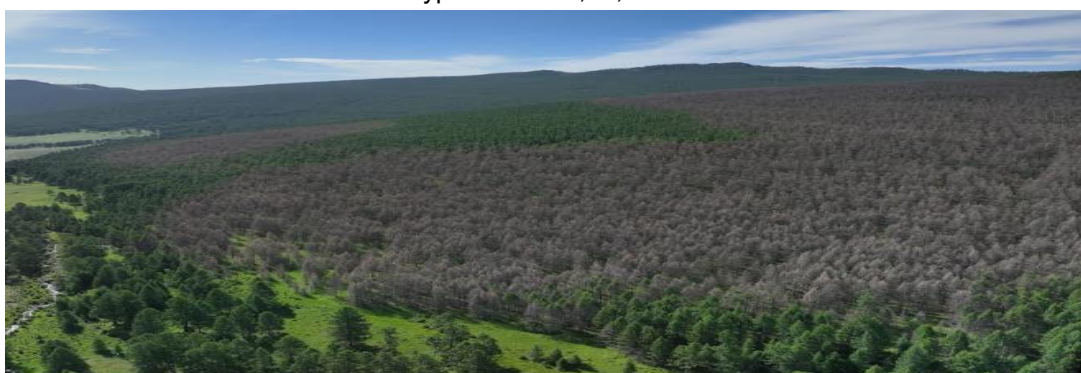
Зураг 61. Богдхан уул Төр хурхын ам

Хүснэгт 26. Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн санд 2024 онд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай газрын нэр	Голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар	Голомттой талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
Хүүш, Богины ам, Чандмань, Бага тэнгэр, Их тэнгэр, Залаат, Бумбат, Чулуут, Хүрхрээ, Харгана, Хүрэлтогоот, Шажин хурх, Төр хурх	1, 3, 5, 12, 13, 14,15, 33, 37, 38, 39, 40, 42, 60, 69, 70, 72, 81, 82, 83	5662	- Сибирийн хүр эрвээхэй, - Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй,

Зураг 62.2023,07,05

Зураг 63.2023,06,29

Зураг 64. Тэмцлийн дараах байдал

Зураг 65. БогдХан уулын Нүхтийн ам

Горхи Тэрэлжийн БЦГ: Намрын судалгааны явцад сибирийн хүр эрвээхэйн 2023 онд үүссэн голомтууд хадгалагдаж, өөр газруудад тархан голомттой талбай нэмэгдсэн байна. Их, Бага мухар, Дархинт, Унти, Ар Мухар, Шижрээгийн даваа зэрэг газруудад сибирийн хүр, яacobсоны төөлүүр эрвээхэйн 10121 га талбайд тархаж, 6200 га талбайд голомтолж байгааг тогтоолоо. Нийт ойн санд тархсан ойн хөнөөлт шавжийн талбайн хэсэглэлийн дугаар, хэмжээг 27-р хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 27. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд ойн хөнөөлт шавжийн судалгаа явуулсан талбайн хэмжээ, га

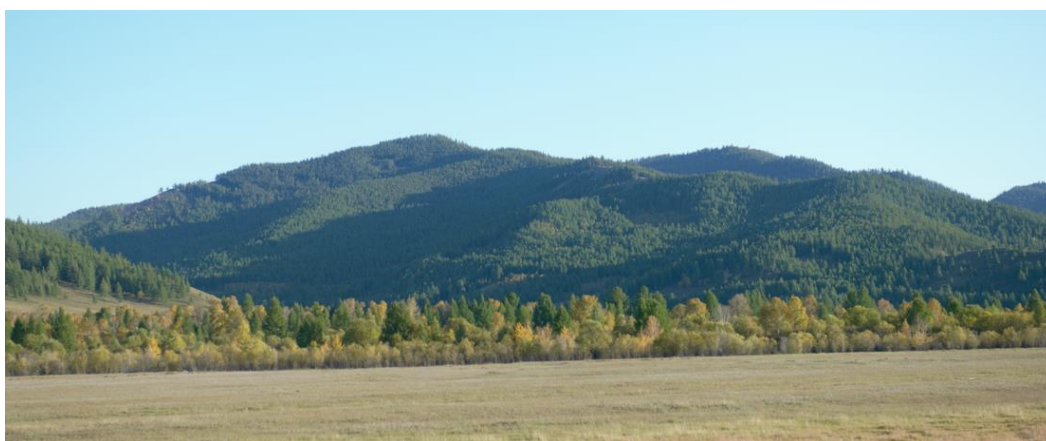
	Аймгийн нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай, га		
			хавар	намар	нийт
1	Горхи Тэрэлж	15000	12000	3973	15973
	НИЙТ	15000	12000	3973	15973

Хүснэгт 28. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Горхи Тэрэлж	15973	5468	725, 745, 767, 786, 787, 826, 173, 848, 884, 868, 875, 888	3800	725, 745, 767, 826, 827, 875, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
2	Горхи Тэрэлж	15973	4653	785, 788, 789, 806, 807, 808, 825, 851	2400	785, 788, 789, 806, 809, 825, 851	Яacobсоны төөлүүрч эрвээхэй
	НИЙТ	15973	10121	-	6200	-	2 зүйл

Хүснэгт 29. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ийн ойн санд 2024 онд хортон шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ, га

Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай газрын нэр	Голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар	Голомттой талбайн хэмжээ/га	Хөнөөл учруулж байгаа шавжийн зүйл
Харх, Шижирийн даваа , Эрдэнэ уул, Хойд сайхан, Бага мухар, Ёлт, Ар мухар, Уньт, Их мухар, Эрдэнэ хайрхан, Овоот, Тарвагатай, Хархын ам	725, 745, 767, 785, 788, 789, 806, 809, 825, 826, 827, 851 875, 888,	6200	-Сибирийн хүр эрвээхэй, -Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй

Зураг 66. Горхи Тэрэлж БЦГ Мухрын ам 2023. 09.11

Зураг 67. Горхи Тэрэлж БЦГ Ар Мухарын ам 2023. 09.11

Зураг 68. Горхи Тэрэлжийн БЦГ-ын хилийн багана

Зураг 69. Горхи Тэрэлжийн БЦГ фермон тавихад бэлтгэсэн байдал

Зураг 70. Тэрэлжийн давааны урд ар

- Хэнтий, Дорнод, Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомт популяцийн тооны нягтшил, тархалтын цэгүүд, судалгаа хийгдсэн газруудад тэмцлийн ажил явуулах талбайн сонголт

Ойн навч шилмүүсний хөнөөлт шавжийн тархалт, тэмцэл хийх талбайн хэмжээ, газрын байршлыг тогтоох мониторингийн судалгааны ажлыг 2023 оны 09 сарын 16-24, 10 сарын 02-04 хооронд нийт 12 хоногт хийж гүйцэтгэв.

Хэнтий аймаг: Хэнтий аймгийн ойн санд мониторингийн судалгаа явуулах зорилгоор хуучин тархалт, голомтой нарс болон шинэсэн ойг сонгож 2023 оны 07 сараас 09 сарын хооронд 100 ш урхийг байрлуулж үр дүнг гаргалаа. Судалгаанд Хэнтий аймгийн 176107 ойн сан хамрагдсанаас хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай 54979 га, голомттой талбай 15730 га байгааг тогтоолоо(30-р хүснэгт).

Хүснэгт 30. Хэнтий аймгийн судалгаанд хамрагдсан талбай

№	Сумын нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай, га		
			Хавар	Намар	Нийт
1	Батширээт	25000	14000	11457	25457
2	Баян-Адрага	20000	12000	8359	20359
3	Биндэр	28000	18000	11826	29826
4	Дадал	35000	21100	14432	35532
5	Норовлин	5000	5000	1060	6060
6	Өмнөдэлгэр	12000	15449	1754	17203
7	Цэнхэрмандал	40000	30000	11670	41670
ДҮН		165000	115549	60558	176107

Зураг 71. Хэнтий аймаг Цэнхэрмандал сум Хөх нуур

Зураг 72. Хэнтий Өмнөдэлгээрсум Бага Халиугчин

Зураг 73.Хэнтий аймаг Цэнхэрмандал сум Хорхойн даваа

Зураг 74. Хэнтий аймаг. Баян-Адрага суманд фермонт урхи байрлуулж байгаа нь

Зураг 75. Хэнтий аймаг. Баян Адрага сум Өлийн давааны өвөр

Зураг 76. Хэнтий аймаг. Биндэр сумын Ой ангийн хамт олонтой фермонт урхи байрлуулж байгаа нь

Зураг 77. Хэнтий аймаг Батширээт сумын Баянголын аманд фермонт урхи байрлуулж байгаа нь

Зураг 78. Хэнтий аймаг. Батширээт сум Баян голын ам

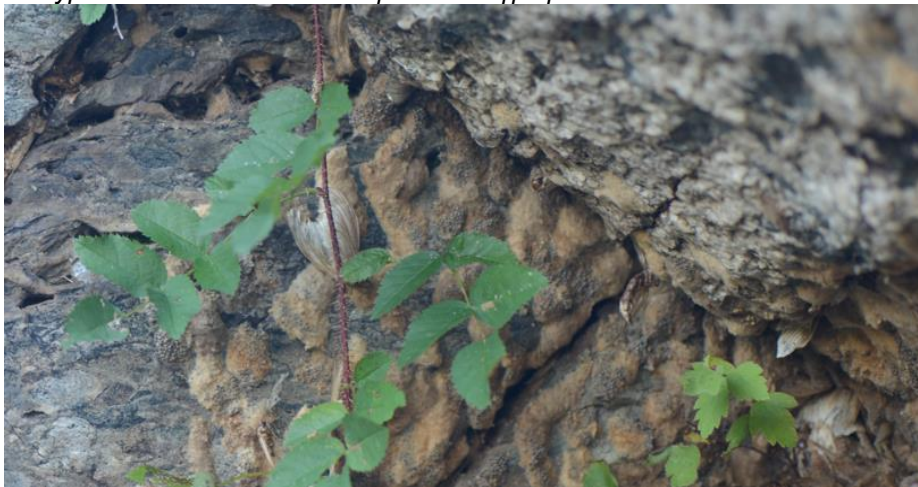
Зураг 79. Хэнтий аймаг. Дадал сум

Зураг 80. Хэнтий аймаг. Норовлин сум. Баянголын ам

Зураг 81. Баянголын ам. Өрөөсгөл хүр эрвээхэй өндөглөсөн байдал

Зураг 82. Баянголын ам. Өрөөсгөл хүр эрвээхэй багц өндөгнүүд

Төв аймаг:Төв аймгийн нутагт явуулсан ойн хөнөөлт шавжийн 2023 оны намрын судалгаанд 39908 га ойн сан хамрагдсанаас хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай 31395 га, голомттой талбай 7663 га байгааг тогтоолоо. Нийт ойн санд тархсан ойн хөнөөлт шавжийн талбайн хэсэглэлийн дугаар, хэмжээг 31-р хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 31. Төв аймгийн аймгийн судалгаанд хамрагдсан талбай

№	Сумын нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай, га		
			Хавар	Намар	Нийт
1	Батсүмбэр	33000	19000	13457	32457
2	Эрдэнэ	28500	21400	7359	28759
3	Баяндэлгэр	10000	8000	2182	10182
4	Мөнгөнморьт	20000	12000	8360	20360
5	Борнуур	10000	5000	5060	10060
6	Баянчандмань	6000	5449	1140	6589
7	Жаргалант	5000	3000	2350	5350
ДҮН		112500	73849	39908	113757

Зураг 83. Төв аймаг. Баяндэлгэр сум. Шинэсний урын ялааны голомттой ой

Зураг 84. Шинэсний урын ялааны ур үүсгэлт

Зураг 85. Шинэсний урын ялааны боргоцой

Зураг 86. Урын ялааны судалгааны дээж авч байгаа нь

Зураг 87. Урын ялааны дээж

Зураг 88. Төв аймаг. Мөнгөнморьт сум. Байдлаг

Зураг 89. Төв аймаг. Эрдэнэ сум. Даваат

Зураг 90. Якобсоны төөлүүр эрвээхэй

Зураг 91. Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэр

Зураг 92. Төв аймаг. Мөнгөнморьт. Баруун бүрх

Хүснэгт 32. Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн 2023 оны намрын тархалттай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Батсүмбэр	32457	2483	123, 147, 187, 191, 202, 223	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батсүмбэр	32457	2602	124, 106, 107, 227, 228	1163	106,107, 228	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Эрдэнэ	28759	11000	872, 873, 874, 887, 888, 925	3000	875, 887, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
3	Баяндэлгэр	10182		5500			52, 53, 58, 59, 64, 66
4	Мөнгөнморьт	20360	4200	55, 64, 681, 688, 739,	1500	681, 688, 739	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Мөнгөнморьт	20360	5380	663, 685, 681, 689, 691, 718, 754, 755			-
5	Борнуур	10060	230	-	-	-	Навчич цох
НИЙТ		113757	31395	-	7663	-	4 зүйл

Зураг 93 Төв аймаг Батсүмбэр сум. Баянголын ам

Зураг 94. Төв аймаг Батсүмбэр сум. Баянголын ам фермонт урхи байрлуулсан газар

Дорнод аймаг: Дорнод аймгийн ой бүхий 3 сумын 18320 га талбайд судалгааны ажлыг гүйцэтгэж 7 зүйлийн шавж илрүүлснээс Өрөөсгөл хүр эрвээхэй, Бургасны хүр эрвээхэй, Нарсны бийрэн сүүлт элбэг тархажээ. Баян-уул суманд өрөөсгөл хүр эрвээхэй Баян-дун сумаас 3820 га талбайгаар, харин Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй 1470 га илүү тархалттай байсан нь онцлог байв. Харин Дашбалбар суманд Навч хуйлагч эрвээхэй 460 га талбайд бүртгэгдлээ(33-р хүснэгт).

Хүснэгт 33. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгаанд хамрагдсан нийт талбай

№	Аймгийн нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай, га		
			Хавар	Намар	Нийт
1	Дорнод	17500	13000	5320	18320
	Нийт	17500	13000	5320	18320

Хүснэгт 34. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, га (шавжийн зүйлүүдээр)

№	Аймгийн нэр	Судалгаанд хамрагдсан сумдын тоо	Судалгаанд хамрагдсан талбай			Шавжийн зүйл
			Нийт	Тархалттай	Голомттой	
1	Дорнод	2	1190	1190	-	Бургасны хүр
	Дорнод	2	7460	7460	4017	Өрөөсгөл хүр
	Дорнод	1	250	250	-	Моносны бүгэг
	Дорнод	2	3130	3130		Нарсны бийрэн сүүлт
	Дорнод	2	1100	1100	-	Навчич цох
	Дорнод	1	580	580	-	Эвэрт цох
	НИЙТ		13710	13710	4017	-

Судалгааны хугацаанд Баян-уул сумдын нутагт өрөөсгөл хүр эрвээхэй, нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэйн тархалттай байна. Харин Баян-уул, Баяндун сумдын нарсан ойн санд нарсны энгийн шюттье өвчин бүртгэгдсэнээс гадна салхинд модны титэм салхинд их унаж шарласан байв(Хүснэгт 35).

Зураг 95. Дорнод аймаг Баян уул сум

Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтыг тогтоох судалгааны ажилд хамрагдсан газрын нэрээр, хэсэглэлийн талбайг тухайн сум тус бүрийн ой зохион байгуулалтын материал ашиглан гаргав (36, 37-р хүснэгт).

Хүснэгт 36. Дорнод аймагт судалгаанд хамрагдсан газар нутаг

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Судалгаанд хамрагдсан хэсэглэлийн дугаар /ОЗБ-ын 2013 оны материал/	Тархсан шавжийн зүйлийн нэр,товчлол
1	Баяндун	Гурван өлийн даваа, Сонгоол даваа, Улз голын бургас, Угтам, Сэрүүн, Дорж толгой, Орос лагер	41, 42, 43, 49, 161, 37 (45-52)	LS, LD, OP, YP
2	Баян-Уул	Улз голын бургас, Эрээн даваа, Зүүн зүрх, Онон голын бургас, Санжаа даваа, Ар булаг, Битүү, Нарсан булаг, Өвгөд	2, 8, 9, 10, 21, 23, 25, 26, 74, 75, 91, 103, 106, 115, 116, 129,130, 166, 167	LS, LD, OP, YP
3	Дашбалбар	Дөл өндөр, Даага, Улаан –өндөр		LS

Товчилсон нэрний тайлбар: **LS**-Бургасны хүр эрвээхэй, **LD**-Өрөөсгөл хүр эрвээхэй, **OP**-Нарсны бийрэн сүүлт(*Orgyia pseudotsugata*), **YP**-Моносны бүгээг эрвээхэй

Хүснэгт 37. Дорнод аймгийн судалгаанд хамрагдсан сумдын талбайн хэмжээ

№	Сумын нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай, га		
			Хавар	Намар	Нийт
1	Баяндун	6000	5000	1230	6230
2	Баян-Уул	8500	6500	3490	9990
3	Дашбалбар	3000	1500	600	2100
ДҮН		17500	13000	5320	18320

Хүснэгт 38. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, га (шавжийн зүйлүүдээр)

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Тархалттай талбайн хэмжээ, га	Голомттой талбайн хэмжээ, га	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
1	Баяндун	6230	340	-	Бургасны хүр эрвээхэй
	Баяндун		2280	-	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Баяндун		830	-	Нарсны бийрэн сүүлт
2	Баян-Уул	9990	850	-	Бургасны хүр эрвээхэй
	Баян-Уул		6100	4170	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Баян-Уул		2300	-	Нарсны бийрэн сүүлт
	Баян-Уул		250	-	Моносны бүгэг
	Баян-Уул		640	-	Навчич цох
	Баян-Уул		580	-	Эвэрт цох
3	Дашбалбар	2100	460	-	Навчич цох

НИЙТ ДҮН	18320	14630	4170	7 зүйл
----------	-------	-------	------	--------

Бид 07 сарын 28-аас 08 сарын 03 ны хооронд Баян-уул сумын Өвгөдийн нарсан ойд өрөөсгөл хүр эрвээхэйн гаралт, нисэлтийг тодорхойлох зорилгоор 10 феромонт урхийг 250 метрийн зайтай 6 урхи, 50 метрийн зайтай 4 урхи байрлуулав. Энэ хугацаанд Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн ид нисэлт ажиглагдаж 250 метрийн зайд байршуулсан урхинд дунджаар 16.1 бодгаль, 50 метрийн зайтай байршуулсан урхинд дунджаар 20.0 бодгаль баригдав. Үүнд дүгнэлт хийхэд урхи хоорондын зай ойрхон байх нь тэмцлийн ажилд үр дүнтэй нь харагдлаа

(Хүснэгт 39,40)

Хүснэгт 39. Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн феромонт урхинд баригдсан дундаж тоо

№	Урхи хоорондын зай	Урхины дугаар	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй-урхинд орсон тоо
1	250 метр	227	15
2	250 метр	228	9
3	250 метр	229	20
4	250 метр	230	19
5	250 метр	231	15
6	250 метр	232	19
	Нэг урхинд орсон бодгаль/тоо		16.1
1	50 метр	233	14
2	50 метр	234	25
3	50 метр	235	22
4	50 метр	236	19
	Нэг урхинд орсон бодгаль/тоо		20.0

Хүснэгт 41. Феромонт урхи байршуулсан газрын солбилцол, урхины дугаараар

Урхины дугаар	Уртраг	Өргөрөг	Өндөршил	Тайлбар
227	49.102375	112.675345	970.8941	Дорнод аймаг - Баян-Уул сум - Өвгөд — Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн Феромонт урхи байрлуулалт
228	49.100773	112.676475	982.0071	
229	49.100060	112.675886	990.3031	
230	49.099581	112.677213	1003.409	
231	49.099582	112.677210	1003.404	
232	49.098856	112.679105	1010.136	
233	49.097926	112.679316	1017.622	
234	49.097073	112.679630	1025.098	
235	49.096435	112.680700	1036.316	
236	49.096580	112.681909	1037.267	

Зураг 96. Дорнод аймаг Баян уул сумын Ойн ангийн дарга Эрдэнэбилэгийн хамт

Зураг 97. Ойн ангийн инженер Оюунтөгсийн хамт феромонт урхи тавьж байгаа нь

Дээрх сумдын нутгуудад олон жилийн судалгааны дүнд бургасны хүр, моносны бүгэг болон өрөөсгөл хүр эрвээхэйнүүд эдгээр нутагт нь удаан хугацаанд тогтмол голомтлон тархдаг нутаг юм. Мөн Баян-уул сумын Онон гол, Улзын голын бургас дагуудаа бөөсний хөнөөлд нэрвэгдэж байна. Энэ бөөс нь мөн адил бургас, хайлаас, улиангар зэрэг навчит моддын ногоон массаар хооллон физиологийн доройтолд оруулдаг анхдагч хөнөөлт зүйл билээ.

Авах арга хэмжээ: 2023 оны намар, 2024 оны хавар Баян-уул сумын нутагт өрөөсгөл хүр эрвээхэйтэй 4017 га талбайд өндөгний шатанд механик аргаар тэмцэх шаардлагатай байна.

ДӨРӨВ. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ГОЛОМТ, ТАРХАЛТТАЙ ТАЛБАЙГ ТОГТООХ, ТЭМЦЭЛ АЖИЛ ШААРДЛАГАТАЙ ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭГ ТОГТООСОН АЖЛЫН ҮР ДҮН

Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, хөнөөлийн голомтыг тогтоох судалгааны ажлыг хавар намар гэсэн хэлбэрээр явууллаа. Судалгааны ажлын дүнгээс харахад ойн хөнөөлт шавж, өвчний тархалттай, хөнөөлийн голомттой 2022 онынхыг бодоход буурсан байдалтай байна. Энэ нь шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн популяцийн тоо толгой бууралтын шатандаа орсонтой холбоотой. Харин энэ жил Дорнод аймгийн Баян уул, Хэнтий аймгийн Дадал, Норовлин, Баян-Адрага, Биндэр сумдын зарим ойн санд өрөөсгөл хүр эрвээхэйн нягтшил ихсэх хандлагатай байна.

Мөн Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Баяндэлгэр, Эрдэнэ сумдын нутаг нийслэлийн ногоон бүс, Улиастай Баянгол, Шарын ам, Гачууртын Шар хоолой, Хуандай, Дээндий, Сэлх, Бэлх, Богд Хан уулын ДЦГ-ын Төрхурх Горхи, Тэрэлж БЦГ-ын нутагт сибирийн хүр, яacobсоны төөлүүр эрвээхэйн голомттой байна. Судалгаа явуулсан газрын хамрагдсан талбайн хэмжээ, судалгааны явцад илэрсэн хөнөөлт зүйл тус бүрийг тархалт, голомт үүсгэсэн талбай, аймаг, сум, хэсэглэлийн дугаар зэрэг үзүүлэлтээр гаргав(хүснэгт 42-70).

Хүснэгт 42.Судалгааны ажлын гүйцэтгэл

	Аймгийн нэр	Судалгаа явуулах төлөвлөгөө, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажилд хамрагдсан талбай,га		
			хавар	намар	нийт
1	Дорнод	17,500	13,000	5,320	18,320
2	Хэнтий	165,000	115,549	60,558	176,107
3	Төв	112,500	60,400	53,648	114,048
4	Нийслэлийн ногоон бүс	70,000	49,800	21,685	71,485
5	Богдхан уул	20,000	17,000	4,669	21,669
6	Горхи Тэрэлж	15,000	12,000	3,973	15,973
	НИЙТ	400,000	267,749	141,765	409,514

Хүснэгт 43.Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, га / шавжийн зүйлүүдээр

	Аймгийн нэр	Судалгаанд хамрагдсан сумдын тоо	Судалгаанд хамрагдсан талбай			Шавжийн зүйл
			нийт	тархалттай	голомттой	
1	Дорнод	2	7,460	7,460	4,170	Өрөөсгөл хүр,
		2	1,190	1,190	-	Бургасны хүр
		2	3,130	3,130	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
2	Хэнтий	5	5,520	5,520	-	Сибирийн хүр
		7	33,837	33,837	15,730	Өрөөсгөл хүр
		2	4,636	4,636	-	Шинэсний урын ялаа
		3	6,061	6,061	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
		2	1,813	1,813	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
3	Төв	4	23,183	23,183	6,500	Сибирийн хүр эрвээхэй
		1	2,602	2,602	1,163	Өрөөсгөл хүр
		1	5,380	5,380	-	Шинэсний урын ялаа
		1	230	230	-	Навчич цох
4	Богдхан уул ДЦГ	1	5,548	5,548	3,313	Сибирийн хүр эрвээхэй
		1	4,356	4,356	2,349	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
5	Нийслэлийн ногоон бүс	1	8,915	8,915	2,000	Сибирийн хүр эрвээхэй
		1	2,505	2,505	1,000	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
6	Горхи Тэрэлж БЦГ	1	15,973	5,468	3,800	Сибирийн хүр эрвээхэй
		1	15,973	4,653	2,400	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
Нийт			148,312	126,487	42,425	

Хүснэгт 44.Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, га

Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр		Судалгаанд хамрагдсан аймаг	Талбайн хэмжээ, га
1	Сибирийн хүр эрвээхэй	Хэнтий	5,520
		Төв	23,183
		Богдхан уул ДЦГ	5,548
		Нийслэлийн ногоон бүс	8,915
		Горхи Тэрэлж БЦГ	5,468
Дүн			48,634
2	Өрөөсгөл хүр,	Дорнод	7,460
		Хэнтий	33,837
		Төв	2,602
Дүн			43,899
3	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Хэнтий	6,061
		Богдхан уул ДЦГ	4,356
		Нийслэлийн ногоон бүс	2,505
		Горхи Тэрэлж БЦГ	4,653
Дүн			17,575
4	Бургасны хүр	Дорнод	1,190
Дүн			1,190
5	Шинэсний урын ялаа	Хэнтий	4,636
		Төв	5,380
Дүн			10,016
6	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй	Дорнод	3,130
		Хэнтий	1,813
Дүн			4,943
7	Навчич цох	Төв	230
Дүн			230
Нийт			116,366

Хүснэгт 45. Дорнод аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Баяндун	6,230	340	37(45-52)	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
2	Баяндун	6,230	1,360	41, 42, 43, 49, 161	-	-	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
3	Баяндун	6,230	830	41, 42, 43, 49, 161	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт
4	Баян-Уул	9,990	850	1, 2, 8,9, 106, 130	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
5	Баян-Уул	9,990	6,100	21, 23, 25, 26, 74, 75, 91, 103, 106, 115, 116, 129,130, 166, 167	4,170	23, 26, 74, 75, 91, 103, 106,115,130, 166	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
6	Баян-Уул	9,990	2,300	26, 74, 75, 91, 103, 115, 116, 129, 166,	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт
	Баян-Уул	9,990	250	2, 8, 9, 10	-	-	Моносны бүгэг
8	Баян-Уул	9,990	640	1, 2, 10	-	-	Навчич цох
9	Баян-Уул	9,990	580	129,130, 166, 167	-	-	Эвэрт цох
10	Дашбалбар	2,100	460		-	-	Навчич цох
НИЙТ		18,320	13,710	-	4,170	-	7 зүйл

Хүснэгт 46. Хэнтий аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Тархалттай талбай		Голомттой талбай		Зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Батширээт	25,457	915	604, 605, 751	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батширээт	25,457	1,320	505, 506, 544, 546, 547, 634, 707	-	-	Шинэсний урын ялаа
	Батширээт	25,457	2,430	385, 416, 548, 583, 605, 636, 661	1,240	547, 583, 605, 636	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Баян-Адарга	20,359	762	34,35	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
3	Баян-Адарга	20,359	320	9, 13, 23	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
	Баян-Адарга	20,359	2,570	10,11,15-19, 23, 25, 31, 35-41	2,000	13, 23, 25, 35, 36, 37, 41	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Биндэр	29,826	3,717	235, 236, 244, 245, 256, 259, 262	1,890	235, 244, 245, 259	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Биндэр	29,826	1,051	242, 244	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
	Биндэр	29,826	3,316	233, 234, 236, 241	-	-	Шинэсний урын ялаа
4	Дадал	35,532	1,210	311, 314	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Дадал	35,532	11,890	199, 200, 203, 240, 244, 258, 273, 294, 295, 297, 300, 304, 313, 317,	4,000	199, 200, 202, 240, 273, 295, 304, 313	Өрөөсгөл хүр
5	Норовлин	6,060	2,058	39, 40	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Норовлин	6,060	4,300	20,24, 29,30,32, 33,38,40	3,600	24, 32, 33,38,40	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Норовлин	6,060	1,176	32, 33	-	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
6	Өмнөдэлгэр	17,203	1,265	636, 637, 638	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	1,930	611, 612, 639, 640, 637, 684	1,000	611, 612, 639, 640, 684	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	3,560	638, 685, 701, 726, 731, 756			Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	734	638, 683, 684	-	-	Эгэл бийрэн сүүлт
7	Цэнхэрмандал	41,670	2,130	59,60,61,86,87	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Цэнхэрмандал	41,670	7,000	60,86, 115,122,124,126	2,000	60, 86,115,122, 124, 126	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Цэнхэрмандал	41,670	1,325	60, 86, 101,115, 127	-	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		176,107	54,979	-	15,730	-	5 зүйл

Хүснэгт 47.Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Батсүмбэр	32,457	2,483	123, 147, 187, 191, 202, 223	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батсүмбэр	32,457	2,602	124, 106, 107, 227, 228	1163	106,107, 228	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Эрдэнэ	28,759	11,000	872, 873, 874, 887, 888, 925	3000	875, 887, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
3	Баяндэлгэр	10,182	5,500	52, 53, 58, 59, 64, 66	2000	52, 53, 59, 60	Сибирийн хүр эрвээхэй
4	Мөнгөнморьт	20,360	4,200	55, 64, 681, 688, 739,	1500	681, 688, 739	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Мөнгөнморьт	20,360	5,380	663, 685, 681, 689, 691, 718, 754, 755	-	-	Шинэсний урын ялаа
5	Борнуур	10,060	230	-	-	-	Навчич цох
	НИЙТ	113,757	31,395	-	7663	-	4 зүйл

Зураг 98. Баяндэлгэр сум Байшинт хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн ой

Зураг 99. Төв аймаг. Баяндэлгэр сум. Байгаль хамгаалагч Өлзийгийн хамт

Зураг 100. Төв аймаг Баяндэлгэр сум Уртын ам

Зураг 101. Төв аймаг Эрдэнэ сум Цагаан хөтөлийн Баруун урд ам

Зураг 102. Орон нутгийн ард иргэдэд ойн хөнөөлт шавжийн талаар мэдээлэл өгч байгаа нь

Зураг 103. Төв аймаг. Баяндэлгэр сум. Байгаль хамгаалагч, нутгийн иргэдийн хамт
Хүснэгт 48. Богдхан уулын ДЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
3	Богд Хан уул	21,669	5,548	5, 9, 10, 12, 13, 15, 133, 37, 39, 41, 42, 51, 60, 69, 70, 71, 72, 82	3,313	12, 13, 33, 39, 51, 60, 69, 70, 72, 81, 82	Сибирийн хүүр эрвээхэй
	Богд Хан уул	21,669	4,356	1, 2, 3, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 70, 72, 81, 82, 83	2,349	1, 3, 5, 12, 13, 14, 37, 38, 40, 82, 83	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		21,669	9,904	-	5,662		2 зүйл

Хүснэгт 49. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	8,915	89,90, 113,114,137, 140,150,156, 211	3,000	89,90, 113,114,137, 140,156, 211	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	2,505	90,110,141, 146,152,182	2,000	90,110,141, 182	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	Дүн	81,485	11,420		5,000		

Хүснэгт 50. Горхи Тэрэлж БЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Горхи Тэрэлж	15,973	5,468	725, 745, 767, 786,787, 826,173, 848, 884, 868, 875, 888	3,800	725, 745, 767, 826, 827, 875, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
2	Горхи Тэрэлж	15,973	4,653	785, 788, 789, 806, 807,808, 825, 851	2,400	785, 788, 789, 806, 809, 825, 851	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	НИЙТ	15,973	10,121	-	6,200	-	2 зүйл

Зураг 104. Богд Хан уул. Чулуутын амны ой

Зураг 105. БогдХан уул Бумбатын амны ой

Зураг 106. БогдХан уул Харганы амны ой

Зураг 107. Дээж талбай байгуулж байгаа нь

Хүснэгт 50. Ойн хөнөөлт шавжийн тоо толгойн олшролын байдал

	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр	Судалгаанд хамрагдсан аймаг	Талбайн хэмжээ, га	Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролын үе шат			
				I	II	III	IV
1	Сибирийн хүр эрвээхэй	Хэнтий	5,520	-	3,312	2,208	-
		Төв	23,183	18,546	4,637	-	-
		Богдхан уул ДЦГ	5,548	1,664	3,329	555	-
		Нийслэлийн ногоон бүс	8,915	5,349	2,675	892	-
		Горхи Тэрэлж БЦГ	3,800	3,420	380	-	-
Дүн			46,966	14,333	28,979	14,333	-
2	Өрөөсгөл хүр	Дорнод	7,460	6,714	746	-	-
		Хэнтий	33,837	27,070	6,767	-	-
		Төв	2,602	2,602	-	-	-
Дүн			43,899	36,386	7,513	-	-
3	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Хэнтий	6,061	-	-	-	6,061
		Богдхан уул ДЦГ	4,356	-	-	3,485	871
		Нийслэлийн ногоон бүс	2,505	251	-	2,004	251
		Горхи Тэрэлж БЦГ	2,400	2,160	240	-	-
Дүн			15,322	2,411	240	5,489	7,183
4	Бургасны хүр	Дорнод	1,190	1,190	-	-	-
Дүн			1,190	1,190	-	-	-
5	Шинэсний урын ялаа	Хэнтий	4,636	-	2,782	1,854	-
		Төв	5,380	-	3,228	2,152	-
Дүн			10,016	-	6,010	4,006	-
6	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй	Дорнод	3,130	3,130	-	-	-
		Хэнтий	1,813	1,813	-	-	-
Дүн			4,943	4,943	-	-	-
7	Навчич цох	Төв	230	230	-	-	-
Дүн			230	230	-	-	-
Нийт			122,566	74,139	28,096	13,150	7,183

Зураг 108. Судалгааны багийн гишүүд

Хүснэгт 51. Ойн хөнөөлт шавжийн тоо толгойн, хэт олшролын байдал

Зүйлийн нэр	Сумын нэр	Ойн хөнөөлт шавжийг голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролын үе шат			
		Талбай, га	I	II	III	IV
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Баян-Уул	4,170	4,170	-	-	-
Дүн		4,170	4,170	-	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Батширээт	1,240	1,240	-	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Баян-Адарга	2,000	2,000	-	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Биндэр	1,890	1,890	-	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Дадал	4,000	3,200	800	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Норовлин	3,600	2,520	1,080	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Өмнөдэлгэр	1,000	1,000	-	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Цэнхэрмандал	2,000	2,000	-	-	-
Дүн		15,730	13,850	1,880	-	-
Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Батсүмбэр	1,163	1,163	-	-	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Эрдэнэ	3,000	1,800	1,200	-	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Баяндэлгэр	2,000	2,000	-	-	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Мөнгөнморьт	1,500	1,500	-	-	-
Дүн		7,663	6,463	1,200	-	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Богд Хан уул	3,313	-	1,988	1,325	-
Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Богд Хан уул	2,349	-	940	1,409	-
Дүн		5,662	-	2,927	2,735	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Нийслэлийн ногоон бүс	2,000	-	1,400	600	-
Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй		1,000	100	200	700	-
Дүн		3,000	100	1,600	1,300	-
Сибирийн хүр эрвээхэй	Горхи Тэрэлж	3,800	2,660	1,140	-	-
Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Горхи Тэрэлж	2,400	1,920	480	-	-
Дүн		6,200	4,580	1,620	-	-
Нийт		42,425	29,163	9,227	4,035	-

Зураг 109. Хэнтий аймаг. Норовлин сум. Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн хүрэнцэр

Зураг 110. Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн хүрэнцрийн тооллого

Хүснэгт 52. Сибирийн хүр эрвээхэйн үнэмлэхүй нягтшил

№	Зүйлийн нэр	Аймгийн нэр	Голомттой талбай,га	Үнэмлэхүй нягтшил		PrP	Харьцангуй нягтшил		KL
				2022	2023		2022	2023	
1	Сибирийн хүр эрвээхэй	Төв аймаг	6,500	10	121	0.083	9	12	1.33
2	Сибирийн хүр эрвээхэй	Богд Хан уулын ДЦГ	3,313	195	336	0.580	71	75	1.06
3	Сибирийн хүр эрвээхэй	Нийслэлийн ногоон бүс	2,000	390	470	0.830	46	49	1.07
4	Сибирийн хүр эрвээхэй	Горхи Тэрэлж	3,800	123	223	0.552	11	13	1.18
	Дүн	-	9,113	-	-	-	-	-	-

№	Зүйлийн нэр	Аймгийн нэр	Голомттой талбай,га	Үнэмлэхүй нягтшил		PrP	Харьцангуй нягтшил		KL
				2022	2023		2022	2023	
1	Якобсоны төөлүүр эрвээхэй	Богд Хан уулын ДЦГ	2,349	22	36	0.611	9	11	1.22
2	Якобсоны төөлүүр эрвээхэй	Нийслэлийн ногоон бүс	1,000	19	23	0.826	7	8	1.14
3	Якобсоны төөлүүр эрвээхэй	Горхи Тэрэлж	2,400	1	5	0.200	1.2	0.8	0.67
4	Дүн	-	5,749	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 53. Якобсоны төөлүүр эрвээхэйн үнэмлэхүй нягтшил

Хүснэгт 54.Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт-ой ургамалжилтын мужаар

№	Ойн хэв шинж	Код	Ойн хэв шинжийн ангилал	Якобсоны төөлүүр эрвээхэй	Сибирийн хүр эрвээхэй	Өрөөстөл хүр эрвээхэй	Бургасны хүр эрвээхэй	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй	Навчич цох	Шинэсн ий урын ялаа	Нийт
1	Баруун Хэнтийн хошуу	101*	Алаг өвс-алирст шинэсэн ой 10Ш, бонитет IV	-	23,183	2,602	-	-	230	5,380	31,395
2	Дорнод Хэнтийн хошуу	102	Алаг өвс улалжит шинэсэн ой	11,574	19,931	-	-	-	-	-	31,505
3	Зүүн Хэнтийн хошуу	103	Цахилдаг-алираст шинэсэн ой. 10Ш, бонитет V	6,061	5,520	33,837	-	1,183	-	4,636	51,237
4	Эрээний нурууны хошуу	105	Сийрэг өвстэй хээржсэн нарсан ой. 10Н, бонитет	-	-	7,460	1,190	3,130	-	-	11,780
Нийт				17,635	48,634	43,899	1,190	4,313	230	10,016	125,917

*Ойн ажилтны гарын авлага, Ойн зохион байгуулалтын журам

Ой-ургамалжилтыг бүс нутгийн онцлогоор нь 3 муж, 9 хошуу, 16 тойрог ялган хувааснаас нийслэлийн ногоон бүс, БогдХан уул ДЦГ, Горхи Тэрэлжийн БЦГ-нь Дорнод Хэнтий хошуунд хамаарна. Энэ хошуу нь эрс тэс газрын хэв шинж, хуурай эх газрын хэв шинж, сэрүүн-чийглэг газрын хэв шинжээрээ бусад хошуу, тойргуудаас ялгагддаг байна.

Хүснэгт 55. Дорнод аймагт судалгааны ажил гүйцэтгэсэн газар, нутаг

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Судалгаанд хамрагдсан хэсэглэлийн дугаар / ОЗБ-ын 2008 оны материал
1	Баяндун	Гурван өлийн даваа, Сонгоол даваа, Улз голын бургас, Угтам, Сэрүүн, Дорж толгой, Орос лагер	41, 42, 43, 49, 161, 37 (45-52)
2	Баян-Уул	Улз голын бургас, Эрээн даваа, Зүүн зүрх, Онон голын бургас, Санжаа даваа, Ар булаг, Битүү, Нарсан булаг, Өвгөд	2, 8, 9, 10, 21, 23, 25, 26, 74, 75, 91, 103, 106, 115, 116, 129,130, 166, 167

Хүснэгт 56.Төв аймагт судалгааны ажил гүйцэтгэсэн газар, нутаг

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Судалгаанд хамрагдсан хэсэглэлийн дугаар / ОЗБ-ын 2008 оны материал
1	Эрдэнэ	Баян даваа, давааны ар, Цагаан булгын ам, Хоёр модотын даваа, Сэрүүн булаг, Тал булгийн хөндий, Замтын даваа, Их мухар, Халзан ботгот, Мухрын гол, Тэрэлж, Хурх, Баян булаг, Тайган өндөр, Мөөгөн өндөр, Элст уул,	828, 849, 859, 869, 872, 873, 875-877, 885-888, 890-893, 898, 899, 901-922, 925, 926, 929, 930, 931, 932, 933, 936
2	Баяндэлгэр	Салаа жалгын урд ар, Хууданзын өвөлжөө, урд ар, Хэнтийн ар, Дэлгэрийн урд ар, Хурлын хошуу, Байшинтын ар, Хуцаан гол, Зүүн, баруун, дунд байдлаг	55, 56, 58, 63, 67, 69
3	Мөнгөнморьт	Баруун бүрхийн эх, адаг, Хустын булаг, Дэнслэг, Баруун орой мод, Овоон дэнж, Зүүн бүрх	681, 688, 689, 664, 663, 685, 691, 743, 727, 718, 754, 755
4	Батсүмбэр	Нарийн чулуут, Үдлэг, Баянгол, Сөгнөгөр, Шар жалга, Баян буурал, Гацуурт, Хунцал, Зурамтай, Хужирт, Мухарын ам, Бугатын ам, Нурамт, Цант, Зоорьт, Байц, Духын даваа, Тусгалт	81, 82, 90, 94, 104, 110, 106, 147, 187, 193, 202

Хүснэгт 57. Богд Хан уулын ДЦГ, Нийслэлийн ногоон бүс болон Горхи Тэрэлжийн БЦГ-н судалгааны ажил гүйцэтгэсэн газар, нутаг

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Судалгаанд хамрагдсан хэсэглэлийн дугаар / ОЗБ-ын 2008 оны материал
1	Богд Хан уулын ДЦГ	Хүүш, Богины ам, Чандмань, Бага тэнгэр, Их тэнгэр, Залаат, Бумбат, Чулуут, Хүрхрээ, Харгана, Хүрэлтогоот, Шажин хурх, Төр хурх	1, 3, 5, 12, 13, 14,15, 33, 37, 38, 39, 40, 42, 60, 69, 70, 72, 81, 82, 83
2	Нийслэлийн ногоон бүс	Нүхэн зараа, Гачууртын шар хоолой, Хуандай, Дээндий, Баянзүрх, Улиастай, Сэлх Бэлх, Өвөр Хадат, Гоодой	89, 90, 113,114,137, 140,150,156, 211, 110,141, 146,152,182
3	Горхи Тэрэлжийн БЦГ	Харх, Шижирийн даваа , Эрдэнэ уул, Хойд сайхан, Бага мухар, Ёлт, Ар мухар,Уньт, Их мухар, Эрдэнэ хайрхан, Овоот, Тарвагатай, Хархын ам	90,110,141, 146,152,182

Хүснэгт 58. Дорнод аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн шавжийн тархалттай голомттой талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				Талбайн хэмжээ, га	Талбайн хэмжээ, га	
1	Баяндун	6,000	6,230	340	-	Бургасны хүр эрвээхэй
2	Баяндун		6,230	1,360	-	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
3	Баяндун		6,230	830	-	Нарсны бийрэн сүүлт
4	Баян-Уул	8,500	9,990	850	-	Бургасны хүр эрвээхэй
5	Баян-Уул		9,990	6,100	4,170	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
6	Баян-Уул		9,990	2,300	-	Нарсны бийрэн сүүлт
	Баян-Уул		9,990	250	-	Моносны бүгэг
8	Баян-Уул		9,990	640	-	Навчич цох
9	Баян-Уул		9,990	580	-	Эвэрт цох
10	Дашбалбар		3,000	2,100	460	-
	НИЙТ	17,500	18,320	13,710	4,170	7 зүйл

Хүснэгт 59.Хэнтий аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн шавжийн тархалттай голомттой талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				Талбайн хэмжээ, га	Талбайн хэмжээ, га	
1	Батширээт	25,000	25,457	915	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батширээт		25,457	1,320	-	Шинэсний урын ялаа
	Батширээт		25,457	2,430	1,240	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Баян-Адарга	20,000	20,359	762	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
	Баян-Адарга		20,359	320	-	Бургасны хүр эрвээхэй
	Баян-Адарга		20,359	2,570	2,000	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
3	Биндэр	28,000	29,826	3,717	1,890	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Биндэр		29,826	1,051	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
	Биндэр		29,826	3,316	-	Шинэсний урын ялаа
4	Дадал	35,000	35,532	1,210	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Дадал		35,532	11,890	4,000	Өрөөсгөл хүр
5	Норовлин	5,000	6,060	2,058	-	Сибирийн хүр эрвээхэй

	Норовлин		6,060	4,300	3,600	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Норовлин		6,060	1,176	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
6	Өмнөдэлгэр	12,000	17,203	1,265	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр		17,203	1,930	1,000	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр		17,203	3,560		Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр		17,203	734	-	Эгэл бийрэн сүүлт
7	Цэнхэрмандал	40,000	41,670	2,130	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Цэнхэрмандал		41,670	7,000	2,000	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Цэнхэрмандал		41,670	1,325	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		165,000	176,107	54,979	15,730	5 зүйл

Хүснэгт 60. Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн шавжийн тархалттай голомттой талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				Талбайн хэмжээ, га	Талбайн хэмжээ, га	
1	Батсүмбэр	33,000	32,457	2,483	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батсүмбэр		32,457	2,602	1163	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Эрдэнэ	28,500	28,759	11,000	3000	Сибирийн хүр эрвээхэй
3	Баяндэлгэр	10,000	10,182	5,500	2000	Сибирийн хүр эрвээхэй
4	Мөнгөнморьт	20,000	20,360	4,200	1500	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Мөнгөнморьт		20,360	5,380	-	Шинэсний урын ялаа
5	Борнуур	10,000	10,060	230	-	Навчич цох
6	Баянчандмань	6,000	6,589	-	-	-
7	Жаргалант	5,000	5,350	-	-	-
НИЙТ		112,500	166,574	31,395	7663	4 зүйл

Хүснэгт 61. Богдхан уулын ДЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн шавжийн тархалттай голомттой талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				Талбайн хэмжээ, га	Талбайн хэмжээ, га	
3	Богд Хан уул	21,669	21,669	5,548	3,313	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Богд Хан уул	21,669	21,669	4,356	2,349	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ			21,669	9,904	5,662	2 зүйл

Хүснэгт 62. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай голомттой талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				Талбайн хэмжээ, га	Талбайн хэмжээ, га	
1	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	81,485	8,915	3,000	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	81,485	2,505	2,000	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
Дүн			81,485	11,420	5,000	

Зураг 111. Гачуурт Хуандайн ам

Хүснэгт 63. Горхи Тэрэлж БЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай

№	Сумын нэр	Судалгааны ажилд явуулах төлөвлөгөө, га	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой	Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
				талбайн хэмжээ, га	талбайн хэмжээ, га	
1	Горхи Тэрэлж	15,000	15,973	5,468	3,800	Сибирийн хүр эрвээхэй
2	Горхи Тэрэлж	15,000	15,973	4,653	2,400	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ			15,973	10,121	6,200	2 зүйл

Хүснэгт 64. Дорнод аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Баяндун	6,230	340	37(45-52)	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
2	Баяндун	6,230	1,360	41, 42, 43, 49, 161	-	-	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
3	Баяндун	6,230	830	41, 42, 43, 49, 161	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт
4	Баян-Уул	9,990	850	1, 2, 8,9, 106, 130	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
5	Баян-Уул	9,990	6,100	21, 23, 25, 26, 74, 75, 91, 103, 106, 115, 116, 129,130, 166, 167	4,170	23, 26, 74, 75, 91, 103, 106,115, 130, 166	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
6	Баян-Уул	9,990	2,300	26, 74, 75, 91, 103, 115, 116, 129, 166,	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт
7	Баян-Уул	9,990	250	2, 8, 9, 10	-	-	Моносны бүгэг
8	Баян-Уул	9,990	640	1, 2, 10	-	-	Навчич цох
нийт			12670				

Хүснэгт 65. Хэнтий аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Батширээт	25,457	915	604, 605, 751	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батширээт	25,457	1,320	505, 506, 544, 546, 547, 634, 707	-	-	Шинэсний урын ялаа
	Батширээт	25,457	2,430	385, 416, 548, 583, 605, 636, 661	1,240	547, 583, 605, 636	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Баян-Адарга	20,359	762	34,35	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
3	Баян-Адарга	20,359	320	9, 13, 23	-	-	Бургасны хүр эрвээхэй
	Баян-Адарга	20,359	2,570	10,11,15-19, 23, 25, 31, 35-41	2,000	13, 23, 25, 35, 36, 37, 41	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Биндэр	29,826	3,717	235, 236, 244, 245, 256, 259, 262	1,890	235, 244, 245, 259	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Биндэр	29,826	1,051	242, 244	-	-	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй
	Биндэр	29,826	3,316	233, 234, 236, 241	-	-	Шинэсний урын ялаа
4	Дадал	35,532	1,210	311, 314	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Дадал	35,532	11,890	199, 200, 203, 240, 244, 258, 273, 294, 295, 297, 300, 304, 313, 317,	4,000	199, 200, 202, 240, 273, 295, 304, 313	Өрөөсгөл хүр
5	Норовлин	6,060	2,058	39, 40	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Норовлин	6,060	4,300	20,24, 29,30,32, 33,38,40	3,600	24, 32, 33,38,40	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Норовлин	6,060	1,176	32, 33	-	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
6	Өмнөдэлгэр	17,203	1,265	636, 637, 638	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	1,930	611, 612, 639, 640, 637, 684	1,000	611, 612, 639, 640, 684	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	3,560	638, 685, 701, 726, 731, 756			Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	Өмнөдэлгэр	17,203	734	638, 683, 684	-	-	Эгэл бийрэн сүүлт
7	Цэнхэрмандал	41,670	2,130	59,60,61,86,87	-	-	Сибирийн хүр

							эрвээхэй
	Цэнхэрмандал	41,670	7,000	60,86, 115,122,124,126	2,000	60, 86,115,122, 124, 126	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
	Цэнхэрмандал	41,670	1,325	60, 86, 101,115, 127	-	-	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
	НИЙТ	176,107	54,979	-	15,730	-	5 зүйл

Хүснэгт 66. Төв аймгийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Батсүмбэр	32,457	2,483	123, 147, 187, 191, 202, 223	-	-	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Батсүмбэр	32,457	2,602	124, 106, 107, 227, 228	1163	106,107, 228	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй
2	Эрдэнэ	28,759	11,000	872, 873, 874, 887, 888, 925	3000	875, 887, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
3	Баяндэлгэр	10,182	5,500	52, 53, 58, 59, 64, 66	2000	52, 53, 59, 60	Сибирийн хүр эрвээхэй
4	Мөнгөнморьт	20,360	4,200	55, 64, 681, 688, 739,	1500	681, 688, 739	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Мөнгөнморьт	20,360	5,380	663, 685, 681, 689, 691, 718, 754, 755	-	-	Шинэсний урын ялаа
5	Борнуур	10,060	230	-	-	-	Навчич цох
	НИЙТ	113,757	31,395	-	7663	-	4 зүйл

Хүснэгт 67. Богдхан уулын ДЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, голомттой талбайн хэсэглэлийн дугаар

№	Сумын нэр	Судалгаанд	Ойн хөнөөлт шавжийн	Ойн хөнөөлт шавжийн	Ойн хөнөөлт
---	-----------	------------	---------------------	---------------------	-------------

		хамрагдсан талбай, га	тархалттай		голомттой		шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
3	Богд Хан уул	21,669	5,548	5, 9, 10, 12, 13, 15,133, 37, 39, 41,42, 51, 60, 69, 70, 71, 72, 82	3,313	12, 13, 33, 39, 51, 60, 69, 70, 72, 81, 82	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Богд Хан уул	21,669	4,356	1, 2, 3, 7,8,12, 13, 14, 15, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 70, 72, 81, 82, 83	2,349	1, 3, 5, 12,13, 14, 37, 38, 40, 82, 83	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		21,669	9,904	-	5,662		2 зүйл

Хүснэгт 68. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	8,915	89,90, 113,114,137, 140,150,156, 211	3,000	89,90, 113,114,137, 140,156, 211	Сибирийн хүр эрвээхэй
	Нийслэлийн ногоон бүс	81,485	2,505	90,110,141, 146,152,182	2,000	90,110,141, 182	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
Дүн		81,485	11,420		5,000		

Хүснэгт 69. Горхи Тэрэлж БЦГ-н ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай талбай, га

№	Сумын нэр	Судалгаанд хамрагдсан талбай, га	Ойн хөнөөлт шавжийн тархалттай		Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийн нэр
			Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ, га	Хэсэглэлийн дугаар	
1	Горхи Тэрэлж	15,973	5,468	725, 745, 767, 786,787, 826,173, 848, 884, 868, 875, 888	3,800	725, 745, 767, 826, 827, 875, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй
2	Горхи Тэрэлж	15,973	4,653	785, 788, 789, 806, 807,808, 825, 851	2,400	785, 788, 789, 806, 809, 825, 851	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
НИЙТ		15,973	10,121	-	6,200	-	2 зүйл

Хүснэгт 70. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт-шавжийн зүйлээр

№	Аймгийн нэр	Зүйлийн нэр
---	-------------	-------------

		Сибирийн хүр эрвээхэй	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	Бургасны хүр	Нарсны бийрэн сүүлт эрвээхэй	Шинэсний урын ялаа	Навчич цох
1	Дорнод	-	-	7,460	1,190	3,130	-	-
2	Хэнтий	5,520	6,061	33,837	-	1,813	4,636	-
3	Төв	23,183	-	2,602	-	-	5,380	230
4	Богдхан уул ДЦГ	5,548	4,356	-	-	-	-	-
5	Нийслэлийн ногоон бүс	8,915	2,505	-	-	-	-	-
6	Горхи Тэрэлж БЦГ	3,800	2,400	-	-	-	-	-
	Нийт дүн	46,966	15,322	43,899	1,190	4,943	10,016	230

Судалгаа хийх газар нутагт навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн тархалтыг тогтоохоор дээрх аймаг, сумдын нутгийн ойн санд 266 дээж талбай байгуулан батлагдсан арга зүйн дагуу тооллого, хэмжилт явуулан үр дүнг нэгтгэн гаргав(72-р хүснэгт).

Хүснэгт 71. Ойн хөнөөлт шавжийн тоо толгойн, хэт олшролын байдал

Аймгийн нэр	Сумын нэр	Ойн хөнөөлт шавжийн голомттой		Зүйлийн нэр	Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролын үе шат			
		Талбай, га	Хэсэглэлийн дугаар		I	II	III	IV
Дорнод	Баян-Уул	4,170	23, 26, 74, 75, 91, 103, 106, 115, 130, 166	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	4,170	-	-	-
	Дүн	4,170	-		4,170	-	-	-
Хэнтий	Батширээт	1,240	547, 583, 605, 636	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	1,240	-	-	-
	Баян-Адарга	2,000	13, 23, 25, 35, 36, 37, 41	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	2,000	-	-	-
	Биндэр	1,890	235, 244, 245, 259	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	1,890	-	-	-
	Дадал	4,000	199, 200, 202, 240, 273, 295, 304, 313	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	3,200	800	-	-
	Норовлин	3,600	24, 32, 33, 38, 40	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	2,520	1,080	-	-
	Өмнөдэлгэр	1,000	611, 612, 639, 640, 684	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	1,000	-	-	-
	Цэнхэрмандал	2,000	60, 86, 115, 122, 124, 126	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	2,000	-	-	-
	Дүн	15,730			13,850	1,880	-	-
Төв	Батсүмбэр	1,163	106, 107, 228	Өрөөсгөл хүр эрвээхэй	1,163	-	-	-
	Эрдэнэ	3,000	875, 887, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй	1,800	1,200	-	-
	Баяндэлгэр	2,000	52, 53, 59, 60	Сибирийн хүр эрвээхэй	2,000	-	-	-
	Мөнгөнморьт	1,500	681, 688, 739	Сибирийн хүр эрвээхэй	1,500	-	-	-
	Дүн	7,663			6,463	1,200	-	-
Богд Хан уул		3,313	12, 13, 33, 39, 51, 60, 69, 70, 72, 81, 82	Сибирийн хүр эрвээхэй	-	1,988	1,325	-
		2,349	1, 3, 5, 12, 13, 14, 37, 38, 40, 82, 83	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	-	940	1,409	-
	Дүн	5,662			-	2,927	2,735	-
Нийслэлийн ногоон бүс		2,000	89, 90, 113, 114, 137, 140, 156, 211	Сибирийн хүр эрвээхэй	-	1,400	600	-
		1,000	90, 110, 141, 182	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	100	200	700	-
	Дүн	3,000			100	1,600	1,300	-
Горхи Тэрэлж		3,800	725, 745, 767, 826, 827, 875, 888	Сибирийн хүр эрвээхэй	2,660	1,140	-	-
		2,400	785, 788, 789, 806, 809, 825, 851	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй	1,920	480	-	-
	Дүн	6,200			4,580	1,620	-	-
Нийт		42,425			29,163	9,227	4,035	-

Хүснэгт 72. Дээж талбайн байршил, тооллогын дүн

№	Аймгийн нэр	Сумын нэр	Дээж талбай байгуулсан газрын нэр	Газарзүйн солбилцол			Якобсоны төөлүүр эрвээхэй		Сибирийн хүр эрвээхэй		Өрөөсгөл хүр эрвээхэй		Нарсны бийрэн сүүлт	Бийрэн сүүлт эрвээхэй
				N	E	ДТД	Эр	Эм	Мөчирт	Хөрсөнд	25*25 см талбайд (Фермонт урхинд)	Нэг багцанд / нэг мөчирт/	Нэг мөчирт	
Хаврын судалгаа														
1	Дорнод	Баян уул	Засмал даваа	49°48'52.3	112°35'49.5	1134	-	-	-	-	-	150-200	-	-
2	Дорнод	Баян уул	Засмал даваа	49°22'09.5	112°35'32.7	998	-	-	-	-	-	160-240	-	-
3	Дорнод	Баян уул	Нарсан булаг	49°07'38.3	112°56'33.8	896	-	-	-	-	-	-	L:4	-
4	Дорнод	Баян уул	Улз гол	49°17'04.2	112°07'07.5	826	-	-	-	-	-	Ls	-	-
5	Дорнод	Баяндун	Орос лагерь	49°17'18.2	113°17'07.2	901	-	-	-	-	-	-	L:2	-
6	Дорнод	Дашбалбар	Дөл	49°25'32.3	114°39'14.6	921	-	-	-	-	-	Chrysomelid	-	-
7	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Таван толгой	48°00'35.2	108°57'26.7	1178	-	-	-	-	-	Zd:1	-	-
8	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Хөх нуур	47°59'42.2	108°58'57.5	1631	-	-	1L ₃₋₄	-	-	-	-	-
9	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Хар зүрх	47°47'20.4	108°56'91.9	1728	L:8	-	-	-	-	-	-	-
10	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Цагаан даваа	47°59'58.4	108°55'14.3	1673	-	-	1L ₄₋₅	-	-	-	-	-
11	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Уртын ам	47°87'51.5	109°08'03.2	1704	L:3	-	-	-	-	-	-	-
12	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Хорхойн даваа	47°50'46.9	109°22'29.7	1774	L:4	-	-	-	-	-	-	-
13	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Овоот	47°54'23.5	109°00'05.8	1563	-	-	3L ₃₋₄	-	-	-	-	-
14	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Баянхаан	48°01'09.3	109°07'08.5	1600	-	-	-	-	-	Zd:3L	-	-
15	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Баянгол	48°06'43.6	109°21'09.4	1540	L:4	-	-	-	-	-	-	-
16	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Зүүн даваа	48°08'22.5	109°27'01.0	1620	-	-	-	-	-	DL,	-	-
17	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Баруун Жаргалант	48°12'44.1	109°29'55.5	1572	-	-	-	-	-	Zd:2L	-	-
18	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Ноёхон	48°16'08.0	109°33'53.6	1523	-	-	-	-	-	DL	-	-
19	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Зүүн Жаргалант	48°17'44.1	109°35'09.2	1610	L:8	-	-	-	-	-	-	-
20	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Авшиг	48°09'85.0	109°45'62.0	1363	L:4	-	-	-	-	-	-	-
21	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Их Халиугчин	48°10'00.5	109°45'06.7	1300	L:2	-	-	-	-	-	-	-
22	Хэнтий	Батширээт	Биндэрийн овооны ар	48°23'42.1	110°17'27.8	1252	-	-	2L ₃₋₄	-	-	-	-	-
23	Хэнтий	Батширээт	Баянгол	48°26'26.4	110°16'42.0	1215	L:2	-	-	-	-	-	-	-
24	Хэнтий	Батширээт	Ханхын даваа	48°28'44.5	110°15'59.9	1185	L:2	-	-	-	-	-	-	-
25	Хэнтий	Батширээт	Баян өлзийт	48°28'44.5	110°15'59.9	1097	-	-	1L ₄₋₆	-	-	Zd:3L	-	-

26	Хэнтий	Батширээт	Далийн даваа	48°43'28.9	110°69'28.0	1142	-	-	-	-	-	DL, Zd:2L	-	-
27	Хэнтий	Батширээт	Эгийн живхээстэй	48°45'87.0	110°34'31.0	1230	L:5	-	-	-	-	-	-	-
28	Хэнтий	Батширээт	Цэрэндорж даваа	48°38' 22.5	110°11'01.7	1097	-	-	-	-	-	DL,	-	-
29	Хэнтий	Биндэр	Улаан даваа	48°32' 28.1	110°19'14.2	1110	-	-	-	-	-	DL,	-	-
30	Хэнтий	Биндэр	Тусгалын эх	48°32' 29.4	110°22'41.2	1178	-	-	-	-	-	DL,	-	-
31	Хэнтий	Биндэр	Тусгал	48°36' 00.4	11025'33.4	1040	-	-	-	-	-	Zd:2L	-	-
32	Хэнтий	Биндэр	Намын даваа	48°36' 31.4	110°29'20.5	1190	-	-	-	-	-	DL,	-	-
33	Хэнтий	Биндэр	Шаазгайн эх	48°35' 55.3	110°29'48.4	1191	-	-	e:3	-	-	-	-	-
34	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°31' 18.2	110°36'38.0	1180	L:5	-	-	-	-	-	-	-
35	Хэнтий	Биндэр	Азаргын даваа	48°26' 25.7	110°46'22.7	1286	L:3	-	-	-	-	-	-	-
36	Хэнтий	Биндэр	Баянгол	48°07' 37.8	109°29'44.5	1160	-	-	-	-	-	Zd:4L	-	-
37	Хэнтий	Баян-Адарга	БаянӨлзийт	48°27' 35.2	111°06'38.3	1050	-	-	-	-	-	Zd:4L	-	-
38	Хэнтий	Баян-Адарга	Дуурлиг	48°29' 36.0	111°06'10.0	1010	-	-	-	-	-	-	-	-
39	Хэнтий	Баян-Адарга	Ононгийн бургас	48°41' 41.3	111°15'19.0	996	-	-	-	-	-	aph,	-	-
40	Хэнтий	Баян-Адарга	Гурван ногоон	48°33' 11.2	111°13'17.0	1078	-	-	-	-	-	Zd:2L	-	-
41	Хэнтий	Баян-Адарга	Адарга	48°39' 05.2	111°25'14.7	986	-	-	-	-	-	Zd:3L	-	-
42	Хэнтий	Дадал	Эрээн ар	48°53' 06.8	111°20'07.2		-	-	-	-	-	1L 1-2	-	-
43	Хэнтий	Дадал	Баруун бэлчир	48°50' 03.6	111°13'57.3	1165	-	-	-	-	-	8L 1-2	-	-
44	Хэнтий	Дадал	Баянцагаан	49°06' 90.8	111°51'10.5	940	L:4	-	-	-	-	L 47-11	a;3-5	-
45	Хэнтий	Дадал	Харгилтайн ам	49°10' 27.6	111°29'18.3	1020	L:3	-	-	-	-	L 25-30	-	a:4-8
46	Хэнтий	Дадал	Асгатын даваа	48°54' 92.6	111°29'76.4	980	-	-	-	-	-	L 10-14	-	a:2-3
47	Хэнтий	Дадал	Шувуун даваа	49°03' 44.7	111°29'31.6	1040	-	-	3L	-	-	L 4-8	-	-
48	Хэнтий	Норовлин	Баянголын эх	48°57' 57.7	111°57'16.4	1041	-	-	-	-	LL	-	-	-
49	Хэнтий	Норовлин	Хар гуя	49°56' 45.3	111°58'44.7	1112	-	-	-	-	LL	-	-	-
50	Хэнтий	Норовлин	Зүүн Жаргалант	49°56' 19.8	111°57'07.8	1226	-	-	-	-	LL	-	-	-
51	Хэнтий	Норовлин	Баруун Жаргалант	49°55' 38.8	111°56'15.5	1234	-	-	-	-	LL	-	-	-
52	Төв	Баяндэдгэр	Шургуут	47°54' 55.9	108°11'24.9	1288	-	-	--	-	-	DL,	-	-

53	Төв	Баяндэдгэр	Уртын ам	47°49'59.0	108°10'34.0	1355	-	-	L:1	-	-	-	-	-
54	Төв	Баяндэдгэр	Модот	47°50' 16.1	108°10'02.4	1320	-	-	-	-	-	DL,	-	-
55	Төв	Баяндэдгэр	Хушингийн ам	47°50' 29.8	108°09'28.4	1260	-	-	L:5	-	-	-	-	-
56	Төв	Баяндэдгэр	Залаа	47°52' 14.0	108°08'35.0	1278	-	-	-	-	-	Zd:3L	-	-
57	Төв	Баяндэдгэр	Байшинт	47°54' 60.0	108°07'08.0	1280	L:3	-	-	-	-	DL,	-	-
58	Төв	Баяндэдгэр	Хуцаагийн ар	47°58' 09.4	108°04'18.3	1314	-	-	L:1	-	-	Zd:4L	-	-
59	Төв	Мөнгөнморьт	Байдраг	47°49'76.84	107°104'45.9	1442	-	-	-	-	L ₅₋₉	DL,	-	-
60	Төв	Мөнгөнморьт	Тосон	48°14' 87.2	108°43'53.8	1451	-	-	L:3	-	-	-	-	-
61	Төв	Мөнгөнморьт	Овоон дэнж	48°22' 10.8	108°49'10.7	1465	L:2	-	-	-	-	-	-	-
62	Төв	Мөнгөнморьт	Дэнслэг	48°15' 28.7	108°30'42.2	1430	-	-	-	-	-	-	-	a:3-4
63	Төв	Эрдэнэ	Ар горхийн адаг	47°81' 54.7	107°08'71.3		-	-	L:2	-	-	-	-	-
64	Төв	Эрдэнэ	Элстэй	47°73' 60.8	107°59'56.6	1680	-	-	L:1	-	-	-	-	-
65	Төв	Эрдэнэ	Сэрүүн	47°76' 48.6	107°81'41.1	1640	-	-	-	-	-	Zd:1L	-	-
66	Төв	Эрдэнэ	Баян давааны ар	47°46' 18.2	107°37'54.7	1733	-	-	L:3	-	-	-	-	-
67	Төв	Эрдэнэ	Тарвагатай	47°59' 20.2	107°46'46.5	-	-	-	L:2	-	-	-	-	-
68	Төв	Эрдэнэ	Эмээлт	47°54' 13.2	107°59'42.1	-	-	-	L:1	-	-	-	-	-
69	Төв	Батсүмбэр	Сөгнөгөр	48°16' 36.2	106°56'40.2	-	-	-	-	-	-	4L	-	-
70	Төв	Батсүмбэр	Сумын баруун хойд ар	48°25' 24.2	106°41'19.3	Ft 3950	L:3	-	--	-	-	-	-	-
71	Төв	Батсүмбэр	Баянголын ам	48°20' 24.9	106°41'47.7	-	-	-	L:1	-	-	-	-	-
72	Төв	Батсүмбэр	Өдлөгийн ам	48°03' 00.6	106°50'00.6	1220	-	-	L:1	-	-	-	-	-
73	Төв	Борнуур	Шар хоолой	48°33' 90.8	106°96'64.8	-	-	-	-	-	-	Ms:2, Lc:1	-	-
74	Төв	Борнуур	Самбарт	48°33' 84.9	106°26'24.7	-	-	-	-	-	-	Chrysomelid	-	-
75	Төв	Борнуур	Хар модот	48°33' 04.8	106°07'10.0	-	-	-	-	-	-	a;1	-	-
76	Төв	Борнуур	Ноён уулын баруун суга	48°33' 14.2	106°49'44.1		-	-	-	-	-	Ms:1, Lc:1	-	-
77	Нийслэлийн ногоон бүс	Сэлх	Өвөр хадат	4802 '57.7	107°01'48.4	1743			L:300 L:2500					
78	Нийслэл ногоон бүс	Улиастай	Цагаан эрэг	48°18 '09.4	107°04'43.3	1625	s:6	s:25						
79	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Хуандай	47°58 '15.7	107°27'42.8	1718	s:20		1L					
80	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°01 '09.4	107°11'39.4	1625						Zd:2L		

81	Нийслэл ногоон бүс	Хандгайт	Хандгайт	48°06'37.2	106°55'46.4	1590						Zd:2L		
82	Нийслэл ногоон бүс	Яргайт	Яргайтын богино	48°01'34.3	106°54'08.5	1566	L:5							
83	Богд уул	Дархан цаазат газар	Түргэний ам	47°48'17.2	106°54'08.6	1792	L:2, s:1							
84	Богд уул	Дархан цаазат газар	Урд Түргэн \Макийн ам\	47°46'45.4	106°54'24.3	1681	L:2					s:4		
85	Богд уул	Дархан цаазат газар	Жаргалантын ам	47°48'00.5	106°50'54.3	1439						Zd:2L		
86	Богд уул	Дархан цаазат газар	Бага тэнгэрийн ам	47°51'54.6	106°51'55.5	1413	s:8	s:10						
87	Богд уул	Дархан цаазат газар	Залаат	47°52'36.7	107°00'14.5	1425		s:4						
88	Богд уул	Дархан цаазат газар	Хүхрээ	47°51'59.6	107°02'15.3	1580						Zd:3		
89	Богд уул	Дархан цаазат газар	Хүрэлтогоот	47°51'48.4	107°03'10.9	1592						Zd:5		
90	Богд уул	Дархан цаазат газар	Чулуут	47°50'37.9	107°05'34.1	1510		s:6						
91	Богд уул	Дархан цаазат газар	Бумбат	47°52'18.9	107°04'01.1	1648			e: 6					
92	Богд уул	Дархан цаазат газар	Шажин хурх	47°45'86.6	107°07'93.0	1783	s:8					Zd:3		
93	Богд уул	Дархан цаазат газар	Төр хурх	47°46'56.3	107°07'62.4	5180 Ft				60L ₃₋₄ , 70L ₄₋₅ , L:2500				
94	Горхи Тэрэлж	БЦГ	Ар горхийн	47°58'44.9	107°24'10.5	1471	s:3							
95	Горхи Тэрэлж	БЦГ	Шивэртийн ам	48°00'10.3	107°44'40.5	1636	s:4							
96	Горхи Тэрэлж	БЦГ	МТ-ийн Баруун урд ар	47°58'15.7	107°27'42.2	1508				L ₃₋₄				

Намрын судалгаа

97	Дорнод	Баян-Уул	Засмал даваа	49°10'23.7	112°35'51.4	1156						≠		
98	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-1	49°48'53.9	112°67'53.4	970					a:15			
99	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-2	49°10'07.7	112°67'64.8	982					a:9		6L	
100	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-3	49°10'00.6	112°67'58.9	990					a:20		9L	
101	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-4	49°09'95.8	112°67'72.2	1003					a:19	Ps		
102	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-5	49°09'88.6	112°67'72.1	1003					a:15		12L	
103	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-6	49°09'79.3	112°67'91.1	1010					a:15			
104	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-7	49°09'97.8	112°67'96.2	1018					a:14		5L	
105	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-8	49°09'64.3	112°67'96.3	1025					a:25		18L	

106	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-9	49°09'95.13	112°68'07.0	1013					a:22		7L	
107	Дорнод	Баян-Уул	Өвгөд-10	49°09'95.14	112°68'19.1	1037					a:18			
108	Дорнод	Баян-Уул	Улз голын бургас	49°19'57.9	112°43'04.9	871						Ls, Chrysomelid		
109	Дорнод	Баян дун	Сонгоол даваа	49°08'23.6	112°35'33.6	866						≠		
110	Дорнод	Баян дун	Баруун өлийн даваа	49°17'16.3	113°06'34.3	871						egg:20-30		
111	Дорнод	Баян дун	Сэрүүн	47°45'47.7	113°17'16.2	902						egg: 10, s: 10		
112	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Бор хужирын давааны урд ар	49°13'15.8	108°50'43.0	Ft 5450						P:8, Cocc:1		
113	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Цагаан даваа	47°59'54.7	108°54'54.3	1708						e:3-4-		
114	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Таван толгой	47°08'34.9	108°07'70.1	1541						e:4		
115	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Өлийн даваа	47°54'93.1	108°07'66.6	1553			L:1					
116	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Мөнхийн жалга	47°59'17.5	108°47'19.2	1621			L:1			e:1		
117	Хэнтий	Цэнхэрмандал	Хүзүүвч	47°56'26.2	109°02'14.2	1575	a:3							
118	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Бага Халиугчин	48°18'34.2	109°79'32,3	1240			a:2					
119	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Бага Халиугчин	48°18'35.1	109°79'10,4	1240			a:5			Ch:L:2		
120	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Нарангийн ар	47°76'5126	107°64'22,0	1758			a:6					
121	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Нарангийн ар	47°76'3473	107°64'30,9	1807			a:2					
122	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Нарангийн ар	47°76'1513	107°64'42,3	1840			a:8					
123	Хэнтий	Өмнөдэлгэр	Баянзүрх	48°07'98.5	108°31'22.6	1418	2ш					e:4, DL		
124	Хэнтий	Батширээт	Улиаст ганга	48°43'60,7	110°25'26,5	1120			a:5					
125	Хэнтий	Батширээт	Биндэрийн овооны ар	48°43'47,9	110°25'18,8	1139			a:9					
126	Хэнтий	Батширээт	Улиаст ганга	48°43'36,4	110°25'11,6	1159			a:4					
127	Хэнтий	Батширээт	Хэцүү даваа	48°43'27,2	110°25'09,2	1175			a:8					
128	Хэнтий	Батширээт	Хэцүү даваа	48°43'17,8	110°25'09,5	1194			a:12					

129	Хэнтий	Батширээт	Баянгол	48°39'43,3	110°26'24,2	1195					a:9			
130	Хэнтий	Батширээт	Баянгол	48°39'33,1	110°26'26,8	1203					a:6			
131	Хэнтий	Батширээт	Цуурай	48°39'28,1	110°26'22,6	1217					a:12			
132	Хэнтий	Батширээт	Цуурай	48°39'50,8	110°26'19,5	1194					a:1			
133	Хэнтий	Батширээт	Цуурай	48.39'59,7	110°26'14,2	1194					a:16			
134	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°51'64,7	110°57'96,1	1131			a:2					
135	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°51'48,5	110°58'19,9	1148								
136	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°51'28,9	110°58'38,5	1158			a:1					L:6, Cocc:2
137	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°51'08,1	110°58'46,7	1173			a:7					
138	Хэнтий	Биндэр	Таван мод	48°50'86,5	110°58'40,0	1196			a:5					
139	Хэнтий	Биндэр	Бага шаазгай	48°60'10,8	110°49'70,1	1111					a:6			
140	Хэнтий	Биндэр	Бага шаазгай	48°60'08,7	110°54'77,6	1129					a:15			
141	Хэнтий	Биндэр	Бага шаазгай	48°59'86,1	110°54'64,6	1132					a:18			
142	Хэнтий	Биндэр	Бага шаазгай	48°59'61,7	110°54'64,5	1138					a:11			
143	Хэнтий	Биндэр	Бага шаазгай	48°59'41,0	110°54'54,4	1144					a:12			
144	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°54'63,5	111°07'41,0	1057					a:8			L:11, Cocc:3
145	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°54'47,3	111°07'53,1	1062					a:10			40L

146	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°54'27,9	111°07'56,0	1064					a:13		19L	
147	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°54'11,2	111°07'68,4	1063					a:13		9L	
148	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°53'94,4	111°07'84,7	1066					a:20		10L	
149	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°53'7889	111°08'00,3	1071					a:18		14L	
150	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°53'6411	111°08'17,3	1074					a:18		8L	
151	Хэнтий	Баян-Адарга	Баян дуурлигын нарсан ой	48°53'5259	111°08'18,3	1076					a:11			
152	Хэнтий	Баян-Адарга	Өлийн даваа	48°33'57,3	111°15'48,2	1140						≠, egg:20-30		
153	Хэнтий	Баян-Адарга	Адарга уул	48°26'32,4	110°46'33,2	1168								1L
154	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°93'10,2	111°95'36,6	1260					a:3			
155	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°93'04,2	111°95'30,8	1256					a:4			
156	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°92'97,1	111°95'16,2	1246					a:6			
157	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°92'86,6	111°95'34,3	1249					a:4			
158	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°92'88,1	111°95'51,7	1258					a:2			
159	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°92'99,0	111°96'49,0	1174					a:3			
160	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°29'82,9	111°96'36,5	1204					a:11			
161	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°93'84,1	111°98'10,7	1183					a:5			
162	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°93'97,2	111°98'13,0	1157					a:7			
163	Хэнтий	Норивлон	Хар гуя	48°93'94,2	111°97'89,6	1164					a:3			
164	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'89,4	111°97'66,5	1188					a:5			
165	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'85,4	111°97'51,4	1208					a:2			
166	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°9'296,2	111°96'96,1	1153					a:3			
167	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'06,7	111°96'84,7	1150					a:4			
168	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'05,1	111°96'65,1	1166					a:2			
169	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'06,1	111°96'22,2	1204					a:2			

170	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'12,4	111°96'05,8	1206					a:3			
171	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'18,0	111°95'83,9	1212					a:5			
172	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'18,2	111°95'60,2	1224					a:1			
173	Хэнтий	Норивлон	Зүүн Жаргалант	48°93'20,1	111°95'37,7	1237					a:2			
174	Хэнтий	Дадал	Оногийн хадан хясаа	48°49'35.3	111°39'44.3	917						egg:19, s:13		
175	Хэнтий	Дадал	Баруун бэлчир	48°48' 57.2	111°29'22.2	956						p:58 egg:10,		
176	Хэнтий	Дадал	Бодончирын отго	49°03' 30.9	111°31'09.8	1040	a-2					p:5	5L	
177	Хэнтий	Дадал	Харгиастай	49°09' 49.2	111°20'08.3	1173						p:4, egg:10,5- 10		
178	Хэнтий	Дадал	Оногийн гүүр	48°49' 36.5	111°39'22.5	985						p:4, s:10		
179	Хэнтий	Дадал	Шувуун даваа	48°03' 45.2	111°329'31.8	1036	a:2		L:4			s:4		
180	Төв	Эрдэнэ	Баян давааны ар	47°98'43,7	107°38'48,5	1744			a:4					
181	Төв	Эрдэнэ	Баян давааны ар	47°98'2758	107°38'26,3	1761			a:5					
182	Төв	Эрдэнэ	Баян давааны ар	47°98'12,9	107°38'11,3	1787			a:6					
183	Төв	Эрдэнэ	Эмээлтийн даваа	47°54'13.2	107°54'42.3	1610				2L		Сосс:2		
184	Төв	Эрдэнэ	Баян давааны ар	47°98'12,0	107°37'97,6	1834			a:7					
185	Төв	Эрдэнэ	Баянд авааны ар	47°98'09,2	107°37'74,2	1856			a:3					
186	Төв	Батсүмбэр	Баянгол	48°34'75,8	106°83'99,3	1176					a:11			
187	Төв	Батсүмбэр	Баянгол	48°34'89,9	106°83'79,1	1194					a:7			
188	Төв	Батсүмбэр	Баянгол	48°35'00,9	106°83'63,4	1183					a:8			
189	Төв	Батсүмбэр	Баянгол	48°35'12,8	106°83'40,6	1175					a:8			
190	Төв	Батсүмбэр	Баянгол	48°35'15,2	106°83'35,0	1169					a:9			
191	Төв	Батсүмбэр	Үдлэг баг	48°25'79,3	106°84'71,8	1303					a:8			
192	Төв	Батсүмбэр	Үдлэг баг	48°25'57,4	106°84'61,8	1324					a:7			
193	Төв	Батсүмбэр	Үдлэг баг	48°25'36,1	106°84'65,3	1336					a:8			
194	Төв	Батсүмбэр	Үдлэг баг	48°25'14,1	106°84'56,3	1374					a:6			
195	Төв	Батсүмбэр	Үдлэг баг	48°24'98,4	106°84'43,4	1421					a:11			
196	Төв	Батсүмбэр	Урт жалгын урд ар	48°25'24.0	106°41'18.6	1425	a; 4		L:2					

197	Төв	Мөнгөнморьт	Зүүн Байдлаг	48°08'23.6	108°26'33.4	1411					DL:2,		
198	Төв	Мөнгөнморьт	Урд Байдлаг	48°00'55.8	108°23'52.2	1397	a;1				DL:3		
199	Төв	Мөнгөнморьт	Дунд Байдлаг	48°02'15.1	108°24'47.7	1431					DL:5		
200	Төв	Мөнгөнморьт	Овоон дэнж	48°13'15.9	108°29'51.5	1417							
201	Төв	Мөнгөнморьт	Баруун бүрх /10 дээж талбай/	48°16'48.6	108°30'16.4	1571					DL,23, Cocc:1		
202	Төв	Мөнгөнморьт	Дэлэнц/Дэлэнцийн эх-10 дээш талбай /	48°17'04.4	108°32'10.2	1562			L:2		Cocc:1, DL:16,		
203	Төв	Баяндэлгэр	Дэгзгэр	48°50'44.6	108°09'28.3	1556			L:2, e: 3				
204	Төв	Баяндэлгэр	Хуцаа	47°03' 57.7	107°54'87.4	1583			L:2				
205	Төв	Баяндэлгэр	Нарийны ам	47° 29.8	108°09'28.4	1361			L:2		Cocc:1		
206	Төв	Баяндэлгэр	Залаа	47°52' 43.4	108°08'35.3	1378			L:3		DL,		
207	Төв	Баяндэлгэр	Байшинт	47°55' 20.0	108°05'17.3	1345	a; 2		L:4				
208	Төв	Баяндэлгэр	Улаан өндрийн ар	47°55'34.6	108°04'58.3	1356					DL:3		
209	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°01'02,6	107°23'30,0	1656			a:12				
210	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°01'00,8	107°23'36,0	1669			a:12				
211	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°00'99,2	107°23'3262	1663			a:13				
212	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°00'97,2	107°23'331	1666			a:14				
213	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	48°00'98,5	107°23'27,2	1654			a:10				
214	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шар хоолой	47°05'95,4	107°13'17,4	Ft 17.4	a:1		2L ₃₋₄				
215	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Дээндий	47°51'12,4	107°21'19,7	1750			L:1				
216	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Хуандай	47°58'25,6	107°27'80,0	1738							
217	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Шижирийн даваа	48°00'41,7	107°17'16,2	1830	a:1						
218	Нийслэл ногоон бүс	Гачуурт	Бага шар хоолойн ам	48°01'08,0	107°11'45,0	1714					Zd:1		
219	Нийслэл ногоон бүс	Сэлх	Өвөр хадат	48°05'14,9	106°99'34,2	1664			a:21				
220	Нийслэл ногоон бүс	Сэлх	Өвөр хадат	48°05'15,6	106°99'21,3	1665			a:22				

245	Богд уул	ДЦГ	Арцатын ам	47°50'47,3	106°51'44,4	1557						Сосс:1		
246	Богд уул	ДЦГ	Хүрхрээгийн ам	47°51'60,2	107°02'48,5	1596			1L ₃₋₄					
247	Богд уул	ДЦГ	Хүрхрээгийн ам	47°50'47,5	106.51'44,6	1578	a:1							
248	Богд уул	ДЦГ	Чулуутын ам	47°50'51,3	107°05'51,3	1610	a:1							
249	Богд уул	ДЦГ	Чулуутын ам	47°50'32,3	107°05'43,2	1612						Zd:1,		
250	Богд уул	ДЦГ	Чулуутын ам	47°60'38,2	107°06'24,0	1385			L:1					
251	Богд уул	ДЦГ	Бумбат	47°49'40,5	107°06'37,1	1512	a:1							
252	Богд уул	ДЦГ	Харгана	47°48'56,1	107°06'30,3	1506						Zd:1		
253	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх	47°45'87,2	107°07'87,5	1625						Сосс:1		
254	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх	47°47'458,2	107°07'30,0	1638	a: 1							
255	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх	47°45'86,2	107°07'93,0	1641	a:1							
256	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх дээд эх	47°44'2,9	107°07'29,4	1676			p:1			Сосс:1,		
257	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх дээд эх	47°40'50,8	107°07'33,5	1644	a:1							
258	Богд уул	ДЦГ	Шажинхурх дээд эх	47°46'23,4	107°09'46,2	1630								
259	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Давааны өвөр	48°01'0262	107°23'30,0	1656			a:10					
260	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Давааны өвөр	48°01'08,7	107°23'36,0	1669			a:2					
261	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Давааны өвөр	48°00'89,9	107°23'32,6	1663			a:9					
262	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Давааны өвөр	48°00'97,2	107°23'33,1	1666			a:16					
263	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Давааны өвөр	48°00'98,5	107°23'27,2	1654			a:11					
264	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Ар мухар	48°03'13,3	107°41'43,4	1725			10L ₃₋₄					
265	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Мухрын адаг	48°00'98,5	107°23'27,21	1700			L:20					
266	Горхи Тэрэлж	ДЦГ	Уньт	47°59'11,9	107°49'30,7	1680			L:5 e: 10-15					

Тайлбар: а- бие гүйцсэн эрвээхэй, р- хүүхэлдэй, L- хүрэнцэр, е- хүүхэлдэйн хоосон гэр, s- эрвээхэйн сэг, egg-багц өндөг, Бургасны хүр: Ls, Шинэсний урын ялаа: DL, Шинэсний шилмүүс хуйлагч: Zd, боргоцойн шөвгөр хошуут: Ps, шүрэн цох; Сосс, LL: 1-р шатны хүрэнцэр битүү торлосон, ≠- эрвээхэйн ид нисэлт, арh:Бургасанд бөөс, Ms:сахалт цох, Lc:буглаа цох, Ch: хяргын хүрэнцэр.

ТАВ. ТЭМЦЛИЙН АЖЛЫН ҮР ДҮНД ХИЙСЭН МОНИТОРИНГИЙН СУДАЛГАА

ТАВ. НЭГ. УЛААНБААТАР ХОТЫН НОГООН БҮСИЙН ОЙН САНД ТЭМЦЭЛ ХИЙСЭН АЖЛЫН ЯВЦ, ҮР ДҮН

Нийслэлийн ногоон бүсэд хөнөөлт шавжийн эсрэг тэмцэх ажил 6 сарын 9,10 нд эхэлсэн. МонТаксацн ХХК нь Бэлхийн эх 89,90, Сэлхи 111, 112, Гоодойн хэр 110, Бэлх 137, 90, Сэлх Хадат Вилла 114, Сэлх Хадатын зааг 113, Бага Цуурай 115, Их цуурай 116, Улиастайн зүүн салаа 138, Шарын ам, Баянголын адгийн 140, 141-р хэсэглэл дэх ойд тархсан Якобсоны төөрүүрч эрвээхэй, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн хүрэнцэрийн эсрэг нийт 3000 га талбайд 9000л Bt MN-01 биобэлдмэлийг өглөөний 05 цагаас 09.30 цагийн хооронд нийт 4 цаг 50 минутын хугацаанд JU-1918 Эйрттрактор агаарын цацагч хөлгөөр тэмцлийн ажлыг гүйцэтгэсэн.

Харин Сайхан ойн төлөө ХХК нь ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх тэмцлийн ажлыг 2023 оны 06–р сарын 06–ны өдрөөс 07-р сарын 08-ны хооронд агаарын хөлөг ашиглан Лепидоцид СК бэлдмэлээр тэмцлийн ажлыг гүйцэтгэсэн (Хүснэгт 73).

Хүснэгт 73. Тэмцлийн ажил гүйцэтгэсэн газар нутаг, хэсэглэлийн дугаар

Д/д	Дүүргийн нэр	Гүйцэтгэсэн газар нутаг	Хэсэглэлийн дугаар	Тэмцлийн ажил гүйцэтгэсэн талбай /га/
1	Баянзүрх дүүрэг	Дээндий, Хуандай, Шивэрт, Бэрхийн нуруу, Ёлт, Бугатын даваа, Гүнжийн хоолой, Даваатын даваа, Шижирийн даваа	119, 120, 122, 142, 144, 147, 148, 149, 150, 155, 157, 158, 171	2614
2	Багануур дүүрэг	Нарийны ам	210	300
Нийт тэмцлийн ажил гүйцэтгэсэн га, талбай				2914

Хөнөөлт шавжийн голомттой, тэмцэл явуулсан газруудад тэмцлийн ажил явагдахаас өмнө болон дараа нь сибирийн хүр, якобсоны төөлүүр, шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн тоо хэмжээг (нягтшил) дээж талбайнуудыг байгуулан ЗГХАгентлаг Ойн газрын ахлах мэргэжилтэн Б.Энхболд, Б.Сарантуяа, Нийслэлийн болон ДЦГ,БЦГ-ийн мэргэжилтэнгүүд, байгаль хамгаалагч Г.Аззаяа, Б.Бямбаа, Р.Батжаргал болон багийн гишүүдийн хамт тооллого, хяналт, шалгалтуудыг давталтай хийлээ. Тэмцлийн ажил гүйцэтгэсний дараа бэлдмэлийн техникийн үр дүнг тооцохдоо тэмцлийн ажлын өмнөх болон дараах дээж талбайн тооллогоор тодорхойлж дараах томъёогоор тооцов.

$$E = \frac{100 * (A - B)}{A}$$

E- тэмцлийн ажлийн үр дүн, /хувиар/

А- тэмцлийн ажлын өмнөх нэг мөчир дээрх хүрэнцэрийн тоо /бодгалы/
В- тэмцлийн ажил хийсний дараа нэг мөчир дээр амьд үлдсэн хүрэнцэрийн тоо /бодгалы/
Хяналт мониторингийн ажлын дүнд:

1. “МонТаксац”ХХК- ны Вt MN-01 бэлдмэл хэрэглэсэн тэмцлийн ажлын үр дүн 75%-тай гэж дүгнэлээ.
2. Сайхан ойн ХХК-ны Депидоцид СК бэлдмэл хэрэглэсэн тэмцлийн ажлын үр дүнг 80%-ий үр дүн өгсөн гэж үзлээ.

Зураг 112,113. Тэмцлийн ажлын явц, гүйцэтгэл

Зураг 114,115. Тэмцлийн ажлын явцаас

Зураг 116,117. Хяналт, мониторингийн явц

Зураг 118,119. Хяналт, судалгааны ажил

Зураг 120,121. Мониторингийн хяналтын явц

Зураг 122. Байгаль хамгаалагчийн хамт хяналт, судалгаа

БОГД ХАН УУЛЫН ДЦГ-ЫН ОЙН САНД ТЭМЦЭЛ ХИЙСЭН АЖЛЫН ЯВЦ, ҮР ДҮН

Богд Хан уулын ойн сангийн Хүүш, Бага тэнгэр 1,2,7,8, Залаат, Чулуут 8,15, Хүрхрээ 12,13, Чулуут, Бумбат 41,42, Хүрэл тогоот 30,40, Төр хурах 54, 55,69, Шажин хурах 72,82,83-р хэсэглэл дэх ойд тархсан Сибирийн хүр эрвээхэй, Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн хүрэнцэрийн эсрэг нийт 3000 га талбайд 2023 оны 06-р сарын 11-нээс 06-р сарын 14-ний хооронд авиа микробиологийн аргаар тэмцлийн ажлыг гүйцэтгэсэн(Хүснэгт 74).

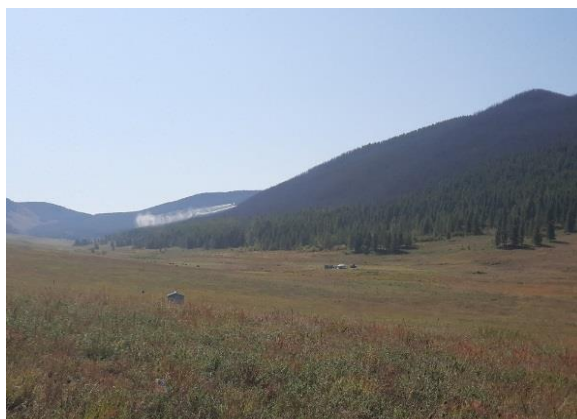
Хүснэгт 74. Тэмцлийн ажил гүйцэтгэсэн газар нутаг, талбай, байршил

Д/д	Газрын нэр	Ойн талбай /га/	Тэмцэл хийсэн талбай /га/	Талбайн байршил		Зүйлийн нэр
				Н	Е	
1	Хүүшийн ам	268	268	47.48.69	106.49.21	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
2	Богины ам	175	75	47.06.91	106.88.20	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
3	Чандмань	111	40	47.51.36	106.54.13	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
4	Зайсан	138	20	47.51.42	106.55.12	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
5	Их тэнгэрийн ам /дээд хэсэг	116	60	47.51.29	106.56.27	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
6	Бага тэнгэрийн ам /дээд хэсэг	125	40	47.50.12	107.00.16	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
7	Залаат	246	50	47.51.14	107.00.47	Шинэсний шилмүүс хуйлагч
8	Хүрхрээ	417	300	47.52.24	107.00.51	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
9	Хүрэлтогоот	248	200	47.52.37	107.00.24	Шинэсний шилмүүс хуйлагч
10	Чулуут	739	392	47.49.61	107.07.51	Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй
11	Бумбат	336	336	47.49.27	107.07.52	Сибирийн хүр эрвээхэй
12	Төр хурх	363	363	47.46.55	107.07.61	Сибирийн хүр эрвээхэй
13	Төр хурхын ам	263	189	47.45.23	107.06.16	Сибирийн хүр эрвээхэй
14	Шажин хурх	667	467	47.45.22	107.06.32	Сибирийн хүр эрвээхэй
Нийт дүн		4212	3000			

Богдхан уулын ДЦГ-ын ойн санд тархсан Сибирийн хүр ба Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн хүрэнцэртэй микробиологийн аргаар явуулсан тэмцлийн ажлыг хяналтын талбай, мониторингийг модны титэм, мөчир, гол иш, хөрс зэрэг байрших газруудыг сонгон ажлын үр дүнг тооцоход 75%-тай байна гэж дүгнэлээ.

ГОРХИ ТЭРЭЛЖИЙН БЦГ-ЫН ОЙН САНД ТЭМЦЭЛ ХИЙСЭН АЖЛЫН ЯВЦ, ҮР ДҮН

Горхи Тэрэлжийн БЦГ-т 6-р сарын 12,13 нд Их мухар гол 725,745,767,785,786, Эрдэнэ уул, Нэрст 787,806,788, Ёлтын гол 825, 826, 827,173, Ар горхины эсрэг тал 848, 865, Тэрэлжийн голын баруун тал 826, 866, 867, Ар горхи 851,852, 884, 868, 875, 888-р р хэсэглэл дэх ойд тархсан Сибирийн хүр эрвээхэй, Якобсоны төөрүүрч эрвээхэй, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн хүрэнцэрийн эсрэг нийт 3000 га талбайд 9000л Вт биобэлдмэлийг өглөөний 06.15 цагаас 09.35 цагийн хооронд нийт 4 цаг 28 минутын хугацаанд JU-1918 Эйрттрактор агаарын цацагч хөлгөөр тэмцлийн ажлыг гүйцэтгэсэн.

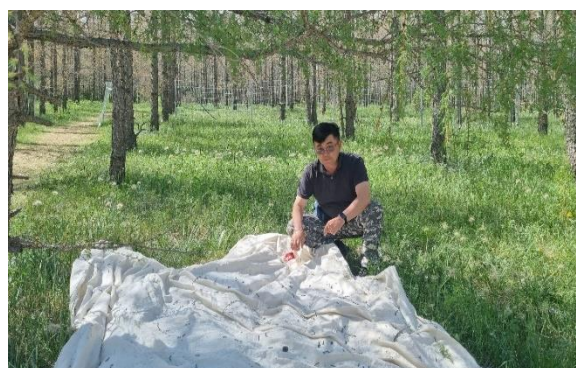
Зураг 123,124. Тэмцлийн ажлын явц,

гүйцэтгэл

Зураг 125,126. Тэмцлийн ажлын явцаас

Хөнөөлт шавжийн голомттой, тэмцэл явуулсан газруудад тэмцлийн ажил явагдахаас өмнө болон дараа нь сибирийн хүр, якобсоны төөлүүр, шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэйн тоо хэмжээг (нягтшил) дээж талбайнуудыг байгуулан ЗГХАгентлаг Ойн газрын ахлах мэргэжилтэн Б.Энхболд, Б.Саратуяа, Нийслэлийн болон ДЦГ,БЦГ-ийн мэргэжилтэнгүүд, байгаль хамгаалагч Г.Аззаяа, Б.Бямбаа, Р.Батжаргал болон багийн гишүүдийн хамт тооллого, хяналт, шалгалтуудыг давталтай хийж гүйцэтгэсэн.

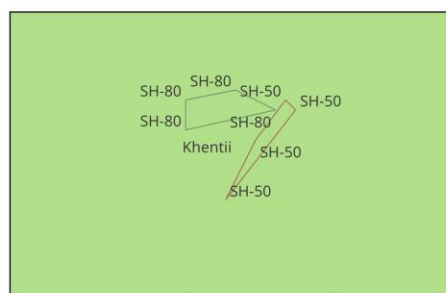
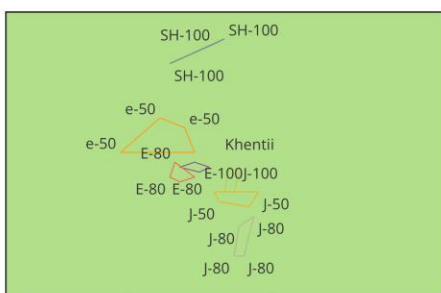
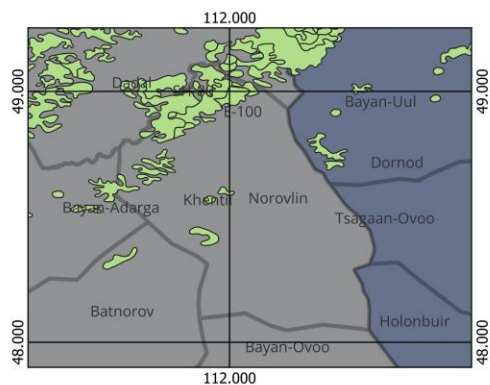
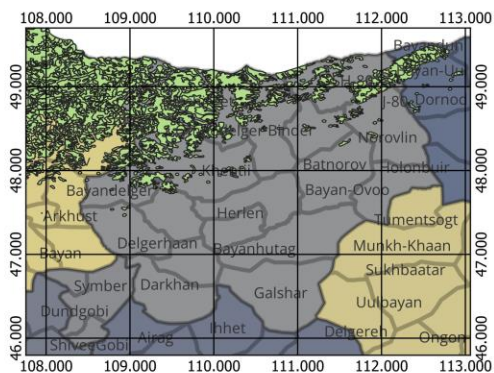
Зураг 127,128. Хяналт, судалгааны ажил

“МонТаксацн”ХХК ны тэмцлийн ажил хийсэн талбайн хяналт, мониторингийг модны титэм, мөчир, гол иш, хөрсний зэрэг байрших газруудыг сонгон тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцоход 75%-тай байна гэж дүгнэлээ.

ТОСОН БЭЛДМЭЛ ТУРШСАН АЖЛЫН ЯВЦ

Ойн шавжийн тархалт, хөнөөлийн голомтыг тогтоох судалгааны ажлын явцад БОАЖЯ, Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Ойн газар, “Эрүүл ой” төсөлтэй хамтарч байгаль, хүний амьдралд харьцангуй бага сөрөг нөлөөтэй АНУ-д хэрэглэдэг технологи болох “Тосон бэлдмэл”-ийг Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн өндөгний эсрэг турших судалгаа туршилтын ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ.

Туршилт хийсэн газар, хугацаа: Хээрийн туршилтыг “Рио Тинто Монгол”ХХК-тай хамтран хэрэгжүүлж байгаа “Эрүүл ой” төслийн хүрээнд Хэнтий аймгийн Норовлин сумын Баянгол (N 48.57.57.7. E 111.57.16.4) уулын хад, асганд 2023 оны 09 дүгээр сарын 21-22 хооронд судалгааны багийн хамт олон өрөөсгөл хүр эрвээхэйн өндгөнд Soybean Oil, Rapeseed Oil, Эзэгтэй тосон бэлдмэлүүдийг туршлаа(129-р зураг).

0 25 50 km

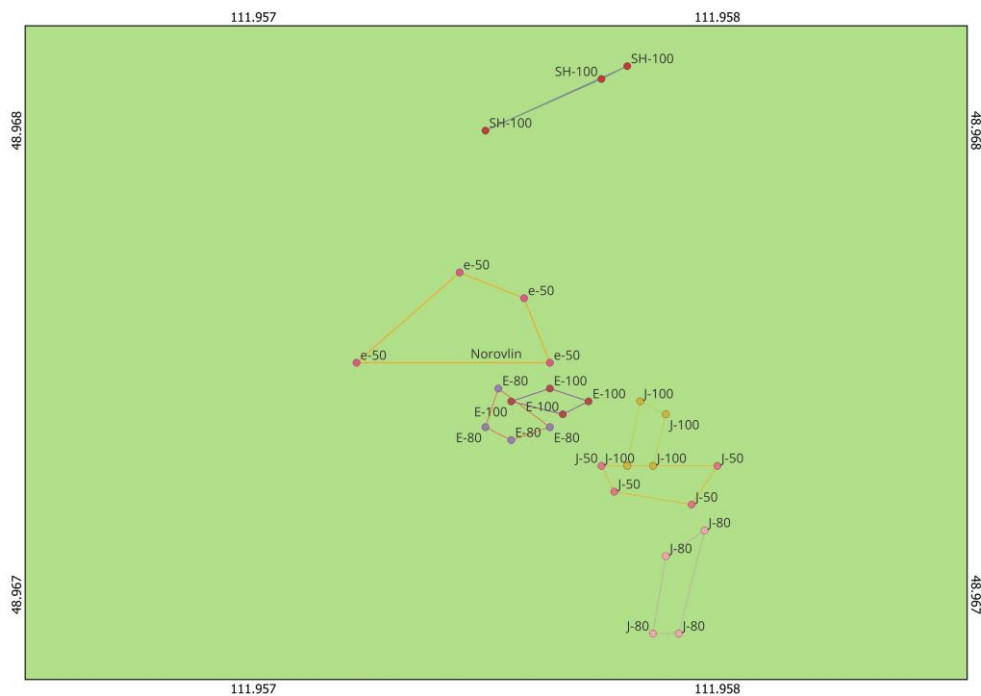

Зураг 129. Туршилт тавьсан талбайн зураг

Туршилтын түнгийн хувилбар, давталт: Туршилтыг Норовлин сумын нутаг Бяанголын амны 3 дээж талбайд өрөөсгөл хүр эрвээхэйн (*Ocneria dispar* Linn) 1 метр талбай дахь багц өндгөнд тооллого хийж өвөлжсөн өндөгний эсрэг Rapeseed oil, Showa oil, Эзэгтэй тос зэрэг 3 төрлийн тосыг 3 хувилбар, 2 давталт, 1 хяналттайгаар туршилт тавив(75,76-р хүснэгт). Туршилтын бэлдмэлийг автомакс ашиглан өндөгний гадаргууг бүрэн бүрхэж шүршив.

Хүснэгт 74.Тосон бэлдмэлүүдийн хээрийн туршилтын хувилбар, давталт

Туршилтын хувилбар	Давталт	Талбайн хэмжээ
Rapeseed oil, 50% тос + 50% ус	2	3 метр квадрат
Rapeseed oil, 80% тос + 20% ус	2	3 метр квадрат
Rapeseed oil ,100% тос	2	3 метр квадрат
Showa oil 50% тос + 50% ус	2	3 метр квадрат
Showa oil 80% тос + 20% ус	2	3 метр квадрат
Showa oil 100% тос	2	3 метр квадрат
Эзэгтэй тос 50% тос + 50% ус	2	3 метр квадрат
Эзэгтэй тос 80% тос + 20% ус	2	3 метр квадрат
Эзэгтэй тос 100% тос	2	3 метр квадрат
Хяналт	3	3 метр квадрат

Зураг 131. 3 хувилбараар туршилт тавьсан талбайн зураг

Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн нягтшил: Хээрийн туршилт явуулсан талбайд өрөөсгөл хүр эрвээхэйн өндөг хадны засвар 1 метр квадрат талбайд 250-400 ширхэг хүртэл багц өндөг тоологдов. Нэг багц өндөгнд 300-720 ширхэг өндөг тоологдсон. Дунджаар нэг багцанд 320 ширхэг өндөг байв.

Зураг 132,133. Туршилтанд оролцсон багийн гишүүд

Хүснэгт 75. Тосон бэлдмэлүүдийн хээрийн туршилтын дээж талбайн байршил, хэмжээ

Талбай	№	N	E	Д.тд	GPS	Зай	метр	Талбай
Ш-50	1	48*58'03.0"	111*57'17.5"	1317	343	1 ээс 2	5.47	69
	2	48*58'02.9"	111*57'17.6"	1319	344	2 оос 3	35.72	
	3	48*58'02.0"	111*57'16.9"		345	3 аас 4	20.12	
	4	48*58'02.6"	111*57'17.2"	1327	346	4 өөс 1	15.55	
Ш-80	1	48*58'02.9"	111*57'17.4"	1329	347	1 ээс 2	5.57	127
	2	48*58'03.1"	111*57'17.0"		348	2 оос 3	12.1	
	3	48*58'03.0"	111*57'16.5"	1332	349	3 аас 4	7.4	
	4	48*58'02.7"	111*57'16.5"	1330	350	4 өөс 1		
Ш-100	1	48*58'04.8"	111*57'27.0"	1335	351	1 ээс 2	5.6	5
	2	48*58'05.2"	111*57'27.9"	1337	352	2 оос 3	8.23	
	3	48*58'05.3"	111*57'28.1"	1335	353	3 аас 4		
Я-100	1	48*58'02.2"	111*57'28.3"	1321	354	1 ээс 2	7.86	59
	2	48*58'02.6"	111*57'28.4"	1323	355	2 оос 3	7.6	
	3	48*58'02.7"	111*57'28.2"	1326	356	3 аас 4	8.93	
	4	48*58'02.2"	111*57'28.1"	1320	357	4 өөс 1		
Я-50	1	48*58'02.2"	111*57'28.8"	1317	358	1 ээс 2	6.06	121
	2	48*58'01.9"	111*57'28.6"	1314	359	2 оос 3	11.43	
	3	48*58'02.0"	111*58'02.0"	1314	360	3 аас 4	7.18	
	4	48*58'02.2"	111*57'27.9"	1317	361	4 өөс 1		
Я-80	1	48*58'01.7"	111*57'28.7"	1314	362	1 ээс 2	15.68	98
	2	48*58'00.9"	111*57'28.5"		363	2 оос 3	6	
	3	48*58'00.9"	111*57'28.3"	1304	364	3 аас 4	16.23	
	4	48*58'01.5"	111*57'28.4"	1308	365	4 өөс 1		
Э-80	1	48*58'02.4"	111*57'27.2"	1317	366	1 ээс 2	4.25	61
	2	48*58'02.5"	111*57'27.0"	1317	367	2 оос 3	5.06	
	3	48*58'02.8"	111*57'27.1"	1320	368	3 аас 4	5.06	
	4	48*58'02.5"	111*57'27.5"	1320	369	4 өөс 1		
Э-100	1	48*58'02.6"	111*57'27.6"	1320	370	1 ээс 2	6	38
	2	48*58'02.7"	111*57'27.2"	1321	371	2 оос 3	7.6	
	3	48*58'02.8"	111*57'27.5"	1325	372	3 аас 4	5.47	
	4	48*58'02.7"	111*57'27.8"	1323	373	4 өөс 1	6.26	
Э-50	1	48*58'03.0"	111*57'26.0"	1321	374	1 ээс 2	16.65	394
	2	48*58'03.7"	111*57'26.8"	1327	375	2 оос 3	10.59	
	3	48*58'03.5"	111*57'27.3"	1328	376	3 аас 4	12.1	
	4	48*58'03.0"	111*57'27.5"	1321	377	4 өөс 1	14.32	

Үр дүн: Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн популяцын өсөлтийг хязгаарлахын тулд тосон бэлдмэлүүдийг өндөгний багцад туршиж хүрэнцэр болж хөгжих үе шатыг хязгаарладаг тул хавар эрт үр дүнг тооцох шаардлагатай.

Зураг 134,135. Туршилтын бэлтгэл хангаж орцыг тохируулж буй байдал

Зураг 136,137. Хад асганд тосон бэлдмэл цацаж байгаа нь

Зураг 138,139. Тосон бэлдмэлийн шүршилтийн дараах байдал

ЗУРГАА. ДҮГНЭЛТ

1. Судалгаа хийгдсэн цэгүүдэд хайрсан далавчитны 8 зүйл (Сибирийн хүр эрвээхэй (*Dendrolimus sibiricus*), Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй (*Erannis jacobsoni*), Шинэсний шилмүүс хуйлагч (*Zeiraphera diniana*) эрвээхэй), хос далавчитны 1 зүйл (Шинэсний нахианы урын ялаа (*Dasyneura laricis*)) тэмдэглэгдэв.
2. Хэнтий, Дорнод, Төв аймаг, нийслэлийн ногоон бүс, Горхи Тэрэлжийн БЦГ, Богд Хан уулын ДЦГ-ын ойн санд тархсан хөнөөлт шавжийн тархалт, тооны нягтшилыг тогтоох 2023 оны хавар, намрын тандалтын судалгаанд нийт **409,514 га** талбай хамрагдаж тэмцлийн ажил явуулах зайлшгүй шаардлагатай **42,425 га** голомт байгааг тогтоолоо.
3. Хөнөөлт зүйлийн тархалтын нягтшилыг тооцоолж үзэхэд нэг модон дээр Сибирийн хүр эрвээхэйн хүрэнцэр 123-2500 бодгаль тохиолдож хамгийн өндөр нягтшилтай байв.
4. Шинэсний ялааны (*Dasyneura laricis*) тархалт ихсэн нь их хэмжээний хуучин урны үлдэгдлээс харахад тодорхой байв. Иймд уг төрөл зүйлийг нарийвчлан судалж байгаль орчинд ээлтэй биологийн бэлдмэл бодис, дэвшилтэд технологийг сонгон тэмцэх арга хэмжээ явуулах шаардлагатай байна.
5. Феромонт нэг урхинд сибирийн хүр эрвээхэй 21, өрөөсгөл хүр эрвээхэй 30 бодгаль баригдав. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, голомтыг тодорхойлохын тулд судалгаа, хяналт мониторинг ажилд байнга феромонт урхийг ашиглах, ажлыг нэвтрүүлэх хэрэгтэй байна.
6. Ой хамгааллын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд нийслэлийн ногоон бүс, Богд Хан уул, Горхи Тэрэлжийн ойн санд тархсан ойн хөнөөлт шавжтай (Сибирийн хүр эрвээхэй, Якобсоны төөлүүрч эрвээхэй, Шинэсний шилмүүс хуйлагч) тэмцэх ажлыг 2022 оны 06-р сарын 9-ны өдрөөс 06-р сарын 13-ны хооронд агаарын хөлөг ашиглан ой зохион байгуулалтын материалын хэсэглэлүүд дэх хортны голомт бүхий ялгаралд тэмцлийн ажлыг Мон Таксацн ХХК гүйцэтгэж тэмцлийн үр дүн 75 % хүрснийг хяналт мониторингийн ажлын дүнд тогтоолоо.

Санал:

1. Хөнөөлт шавжийн хөгжлийн эргэлтийг цаг уурын хүчин зүйлтэй холбон судлах, ойрын болон дунд хугацааны, хэтийн урдчилан мэдээллийн буюу прогнозын ажиглалт, нарийвчилсан судалгааг орон нутагт ажиллаж буй байгаль хамгаалагч нар, судлаач нартай хамтран дор хаяж 2-3 жилийн давтамжтайгаар судалгааг хийх нь зүйтэй юм.
2. Өрөөсгөл хүр, Сибирийн хүр эрвээхэйн популяцийн тоо толгойн олшрол эхэлж, хөнөөлийн шинэ голомтууд үүсэж байгаа тул 2024, 2025 онуудад онцгой анхаарч хөнөөлт шавжийн тэмцлийн ажлын хэмжээг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй байна.
3. Аймаг, сум орон нутгийн иргэд, холбогдох албан тушаалтан, мэргэжилтнүүдийг ойн хөнөөлт шавж, өвчний зүйлийн бүрдэл, хөгжлийн үе шатыг таних арга зүйг, судалгаа, тэмцлийн ажлын талаар бүсчилсэн сургалтыг зохион байгуулах
4. Аймаг, нийслэлийн ойн сангийн хөнөөлт шавжийн судалгааны болон хамгаалах арга хэмжээний зардлыг нэмэгдүүлэх,
5. Ойн хөнөөлт шавж, өвчнийг таних гарын авлагаар байгаль хамгаалагчдыг хангах.

ДОЛОО. АШИГЛАСАН НОМ, ЗҮЙ

1. Гречкин В.П. Сибирский шелкопряд (*Dendrolimus sibiricus* Tschetw.) вредитель лесов Монголии.// Зоол, журн., 1960. т 39, вып. 1. с. 84-96
2. Наставления по наздору учёту и прогнозу хвой, листогрызущих насекомых в европейской части РСФСР, 1988
3. Нийслэлийн ногоон бүсийн ойн ой зохион байгуулалтын тайлан, 2008
4. Мөнхцэцэг Б, Жагдаг Д. Мод бутны хөнөөлт шавж хачиг, тэдгээрийн гэмтэл учруулалт 2020
5. Ойн хөнөөлт шавж, өвчний тархалтыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох тоймчилсон судалгаа-2016. Ойн судалгаа, хөгжлийн төв.
6. Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролын цаашдын чиг хандлага, тэмцэх арга технологийн судалгаа ОЙСХТ-2018/ОХШӨТ-03 зөвлөх үйлчилгээний тайлан. Тэнгэр судалгааны төв. Ой судалгаа хөгжлийн төв
7. Цэнд-аюуш С., Плешанов А.С., Рожков А.С., Проблемы защиты леса в МНР //VIII Междунар. Конгр.по защите раст.Док.и сообщ. Секции УІ- Интегрированная защита раст. -М.1975. с.237-242
8. Яновский В.М Главнейшие вредителя леса в Монгольской Народной Республики Вкн: Леса МНР М Наука, 1980, 116-137х